KERESZTY ANDRÁS

ÉGŐ CÉDRUSOK

[LIBANON/1976...]

KOSSUTH

FELESÉGEMNEK, AKI VISSZAVÁRT

KERESZTY ANDRÁS

ÉGŐ CÉDRUSOK

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1976

ISBN 963 09 0822 0

© KERESZTY ANDRÁS, 1976

KERESZTY ANDRÁS A NÉPSZABADSÁG
KÖZEL-KELETI TUDÓSÍTÓJAKÉNT
1976 NYARÁN HOSSZABB IDŐT TÖLTÖTT
A CÉDRUSOK FÖLDJÉN, LIBANONBAN,
A LEGSÚLYOSABB HARCOK IDEJÉN.
DAMASZKUSZBÓL ÉRKEZETT BEJRÚTBA,
OTT SZINTE HADITUDÓSÍTÓKÉNT MŰKÖDÖTT,
S ELJUTOTT A VÉGNAPJAIT ÉLŐ
TAL ZAATAR-I PALESZTIN MENEKÜLTTÁBORBA IS.
RIPORTKÖNYVÉT – AMELYBEN EMBEREKET
ÁBRÁZOL, HELYZETEKET ELEVENÍT MEG
ÉS HITELESEN TUDÓSÍT AZ ESEMÉNYEKRŐL –
LIBANONBÓL VALÓ HAZATÉRTE UTÁN
BUDAPESTEN ÍRTA.

ÉS MIND A FÁK MENÉNEK A TÜSKEBOKORHOZ
MONDVÁN
JER ÉS LÉGY KIRÁLYUNK
ÉS A TÜSKEBOKOR AZT FELELÉ A FÁKNAK:
HA JÓ LÉLEK AZ, MI HOZOTT TITEKET
HOGY URALOMRA KÉRJEN A SZÁTOK
JERTEK, ÁRNYÉKOM HŰVÖS, MEGPIHENNI
DE HA NEM, TŰZ SZÁLL FEL A TÜSKEBOKORBÓL
ÉS LIBANON CÉDRUSAIT ELEMÉSZTI

(BÍRÁK KÖNYVE 9:14 + 15)

ODISSZEA A LEVEGŐBEN

Heten ültünk a libanoni légitársaság százhetvenöt személyre méretezett Boeing 707-es gépén. Kairóból jöttünk, elmaradt mögöttünk a sivatag, a Nílus-völgy poroszöld sávja, elhagytuk a csipkés partot, s a tenger borzolt vizén kis fehér pontok, hajók úsztak. Halk zene szólt, a légkondicionáló berendezések kellemes hűvöst teremtettek, a sonkához, a francia sajthoz dobozos sört ittunk: olyan volt, mint minden repülőút minden időben. De csak heten voltunk. Hátul az osztrák tévé négytagú stábja, a mögöttem levő ülésen egy libanoni üzletember, és mellettem a *Time* amerikai magazin tudósítója. A motorok zúgása felerősödött, fordult a nap a legömbölyített szélű ablaküvegekben. Az előbb még bal oldalról sütött, aztán átvándorolt a fény a túloldali ablaksorra.

— Itt a kapitány beszél. Elnézést kérünk kedves utasaink, de a bejrúti repülőtér nem fogad. Visszatérünk Kairóba.

Az osztrák tévériporter ott hátul hahotázni kezdett.

Hatalmas testű férfi, pocakja az elfogyasztott sör hektoliterjeiről árulkodott. Egy csarnokot is betöltött volna a nevetése: „Odisszea! Valóságos légi odisszea!" A harmadik napot töltöttük már a levegőben meg a repülőterek tranzitjaiban.

Először hétfőn szálltunk fel. A miénk volt az első gép, amelyik az erősödő háborúban is pontosan közlekedő járatok közül már nem kapott Bejrúttól leszállási engedélyt. Vissza tehát Kairóba. A Middle-East légitársaság kairói irodája a repülőtéren (kicsi, üvegfalú szoba) csomagraktárrá alakult. Az osztrákok bepakolták filmdobozaikat, zsákjaikat, kameráikat, kupacba raktuk bőröndjeinket, és vártuk a jószerencsét. Jöttek a géptávírón az üzenetek: a repülőtér normális üzemének újrakezdése délutánra várható. Aztán egy újabb: a délutáni járatokat nem fogadjuk. Majd egy bizonytalanabb becslés: valószínűleg holnap ismét közlekedhetnek a gépek. Este 8-kor pedig: szerda előtt a repülőtér megnyitása nem várható.

Az utolsó libanoni hírek még a repülőtérre indulásunk előtt a szíriai csapatok előrenyomulásáról szóltak, s a jelentések ezzel zárultak: a bevonuló egységek nem ütköznek ellenállásba. A repülőtér üvegfalai elszigeteltek bennünket a külvilágtól, újabb hírek nem jöttek, csak a légitársasági iroda telexén érkeztek rövidke mondatok. A zöldruhás lányok az irodán bizakodók voltak. Mióta — és ennek akkor már tizennegyedik hónapja volt — Libanonban fel-fellángoltak a harcok, egyszer-kétszer leállították a légiforgalmat is. „Ne féljenek, két nap alatt minden rendbe jön."

De az esti üzenet után már tenni kellett valamit. Ha Bejrút bizonytalan, ha két-három napot a repülőtéren kell vesztegelni, akkor ott van Libanon „hátsó bejára-

ta": Damaszkusz. Ott talán lehet majd taxit szerezni a 110 kilométeres útra a szíriai fővárosból Bejrútba. Átvonultunk egy másik, ugyanilyen szűk, csupaüveg szobába: itt a szíriai légitársaság székel. Jegyeinkre pecsét került: kedd hajnalban a Syrian Airlines visz majd bennünket Damaszkuszba. Ez volt a második utunk, a második kör a közel-keleti légtérben. De Ciprus után, öt perccel azt követően, hogy a tépettarcú sziget sziklái és zöld lombjai elvonultak odalent, megfordultunk, irány: Kairó. A szíriai légierő gépei ezen a napon szálltak Libanon fölé, és utasszállítónak nem volt ajánlatos az ország fölé repülni.

És jött a szerda. Felvillanyozó üzenettel jött: mégis lehet Bejrútba repülni. Amikor a gépre szálltunk, még nem tudtuk, hogy ez a hajnali biztatás már nem volt érvényes akkor, csak éppen újabb hírt nem kapott a légitársaság irodája, mert reggel 7-kor egy tüzérségi lövedék szétverte a nemzetközi telexkábelt. Így hát repültünk, míg a kapitány összeköttetést nem talált a bejrúti irányítótoronnyal, hogy aztán visszakanyarodjon, az utasokra hagyva a káromkodást vagy repülőgépfal-rengető hahotát.

Három nap, két éjszaka és ötezer kilométer után ismét csak a kairói nemzetközi repülőtér tranzitjában ültünk a Heinecke-sör mellett. Odalent a betonon a sárga buszok hordták az elutazó és megérkező boldogokat. A mi társaságunk meg egyre fogyott. A harminc utasból, aki hétfőn még gépbe szállt, heten maradtunk, csütörtök hajnalra pedig már csak hatan: a libanoni üzletember úgy döntött, inkább Athénba megy. Maradtunk mi, a kamerák meg a toll emberei. Háromnapos ingben, söröktől izzadtan, a tranzit mosdójában éppen hogy lehúzott borostával.

— Ilyen utam sem volt még — mondta az osztrák —; a cégem nem engedhetné meg magának, hogy kibéreljen egy ekkora gépet. Ez pont olyan, mint egy magán-Boeing.

Próbáljuk meg újra Damaszkuszt? A szíriai gépek ismét járnak.

A többi utas talán nem tudta, hogy csütörtökön, amikor enyhe zökkenéssel földet ért a Kairó—Damaszkusz menetrendszerű járat gépe, a szíriai főváros repülőterén egy csupahas nagydarab ember miért kiabálta a légikisasszonyoknak: Csókoltatom a kapitányt! Este volt, a repülőtér előtt sárga taxik: amerikai bádogmammutok, Fordok.

— Szállodát most nehéz találni — mondta a gépkocsivezető. — Libanoni menekültek foglalnak el minden szobát. Meg az a néhány újságíró, aki itt átutazik.

— Én is Bejrútba megyek.

A gépkocsivezető egyik mutatóujjával pisztolyt formált, és egy sc.ozatot a levegőbe eresztett.

— Bejrút? Ott nem jó.

— Holnap hajnalban indulok, taxi kellene. Nem vállalja?

— Bejrútba? Az amerikai elnök egy évi fizetéséért sem.

Damaszkusz belvárosa tele az építkezések ideiglenes sebhelyeivel. Csatornák mély árka, félig elkészült felüljáróhíd, a Meridien-szálló még élettelen betontömbje. A Semiramis hotelban éjjelre szoba is került. A rádióban éppen híreket mondtak — a BBC súlyos összecsapásokat jelent Bejrút környékéről és az ország hegyi körzeteiből. Bejrút légterében szíriai MIG-ek és izraeli Phantomok végeznek földerítést. Kint az utcán dübörgés, két

hatalmas szállítójárművön ponyvával letakart harckocsik. Vonultak észak felé.

A szobaasszony lepedőt, huzatot cserélt, széles tenyerével a párnát püfölte.

— Libanonba megy? — kérdezte.

— Holnap.

— Ott a fiam. Katona. Szajdánál van.

Letette a párnát.

— Ugye, ott harcok folynak?

— A rádió erről nem beszélt.

— Azt mondják, súlyos harcok vannak ott. A fiam két hónapja vonult be katonának. Csak tizennyolc éves.

Hideg vizet tett az asztalra, aztán magamra hagyott. Egy kutya a csatorna kiásott árkába esett. Tompán szólt a hangja a föld alól.

★

Bejrútban akkor már 13 hónapja és 27 napja folytak a harcok. A hosszú, fel-felparázsló konfliktus 1975 kora tavaszán lángolt fel teljes erővel. Libanonba érkezésem előtt egy héttel pedig — 1976. június elsején — a válság új szakaszába lépett. Szíria elküldte katonáit, hogy „rendet teremtsenek". Harc és megszállás lett belőle!

Libanonban már 1975 elején érződött a vihar előszele. Január és február hónapban egy-egy esemény felszínre hozta azokat az ellentéteket, amelyek aztán a polgárháborúba torkollottak.

Az ország északi részén a keresztény jobboldal csoportjai szinte önálló körzeteket alakítottak. Az akkari hegyvidéken — itt a legtöbb a cédrus — a Zgharta fegyveres csoportjai valóságos gengszteruralmat vezettek be, adót vetettek ki a kereskedőkre, gyárak részvényeit

szerezték meg, és nagy területeket tartottak félelemben. Nyílt titok volt, hogy csoportjaikat Tony Frangié, az elnök fia irányítja. A szervezet nevét is a Frangié birtok központjáról, Zghartáról kapta.

Dél-Libanonban, az úgynevezett Fatah-földön — ahol a palesztin mozgalom fegyvereseinek jelentős része tömörült, és közel 200 000 menekült élt a táborokban — a helyzet súlyosbodott. (Az országban főleg 1970-től összesen 400 000 palesztin telepedett le.) Erősödött a kétoldali nyomás a palesztin mozgalom központjaira: Izrael heves bomba- és tüzérségi támadásokat intézett ellenük, ugyanakkor a libanoni jobboldal előbb csak nyilatkozataiban, majd pedig tettekkel is a palesztinok ellen fordult. Lehetett érezni, hogy leszámolni készül velük. Pierre Gemayel, a Falangista Párt vezetője, aki 1974 végén — amikor Arafat, a Palesztinai Felszabadítási Szervezet elnöke felszólalt az ENSZ-ben — még azt mondta, hogy ez a beszéd „a palesztin mozgalom legjelentősebb tette fennállása óta, és tíz kommandóakcióval is felér", január közepén már ezt mondta: „a PFSZ-nek meg kell szüntetnie belső anarchiáját". Február 20-án Camille Chamoun, a burzsoá jobboldal legnagyobb pártjának, a Nemzeti Liberális Pártnak a vezetője emlékiratot adott át Frangié elnöknek és ebben követelte, hogy „tartsanak népszavazást a palesztin kommandók jelenlétéről".

Egy héttel később pedig olyan események történtek a Bejrúttól délre levő Szajda (régebben Szidon) városában, amelyek — a válság másik fő tényezőjét — a társadalmi feszültségeket tárták fel. Éppen Camille Chamoun — a libanoni jobboldal több vezéralakjával együtt — néhány hónappal korábban nagy halászati és halfeldolgozó vállalatot alapított. A Protein Company alapítóok-

mánya kimondta, hogy a cég monopolhelyzetre törekszik a halászati iparban. A kormány — az elnök támogatásával — megadta a vállalat működési engedélyét. A tengerparti falvakban és városokban ennek nyomán tüntetések sorozata kezdődött. Az új mammutvállalat súlyosan fenyegette a halászok jövedelmét. Február 26-án Szajdában felvonult a halászok tüntető menete, velük egy sorban meneteltek a város kommunistái és baloldali politikusai. Néhány mesterlövész — akikben a falangista terrorszervezet embereit gyanították — belelőtt a tömegbe. Véres összetűzés támadt, a tüntetők összecsaptak a katonákkal. Lövés érte és sérüléseibe tíz nappal később belehalt Maruf Szaad, a szajdai baloldal legtekintélyesebb vezetője. A nyugtalanság nem szűnt a városban, a halászok és a velük szövetséges csoportok barikádokat emeltek. Iszkander Ghanem hadseregfőparancsnok utasítására a katonák megtámadták a barikádokat, tüzet nyitottak a mögöttük összegyűlt tömegre, tizenegy szajdai polgár és öt katona életét vesztette.

A politikai arénában összecsapott — most már mind szorosabbra zárva soraikat — a jobboldal és a haladó front. A jobboldali politikusok kijelentették: a katonaság akciója jogos volt, s a hadseregnek továbbra is kötelessége „megakadályozni" a rend felborulását.

A baloldal levelet írt az elnöknek. Ez több pontba foglalta a szajdai események okait. A libanoni vezetésben előtérbe kerültek a szélsőséges munkásellenes erők, a vezetés csúcsai szorosan összefonódtak a nagytőkével, a feudális nagybirtokosokkal, és a tömegek követeléseire csak egyféle választ ismernek, a fegyverek válaszát. E fasiszta jellegű folyamat megmutatja — hangoztatta a levél —, hogy szükség van a demokratikus szabadságjogok megerősítésére és biztosítására, mert e nélkül az

ország veszélyes irányba halad. Felül kell vizsgálni a hadsereg és Iszkander Ghanem tábornok szerepét. A katonaság egyre kevésbé képes arra, ami igazi feladata volna: a határok védelmére, ugyanakkor belpolitikai szerepre tör, és megengedhetetlen, hogy békés tüntetők ellen fegyverét használja. A hadsereget ki kell vonni a keresztény elnök közvetlen irányítása alól, és a kormány alá kell rendelni — követelte a baloldal levele.

A hadsereg egészen a hetvenes évek elejéig távol tartotta magát a politikai kérdésektől, és közrejátszott abban, hogy a libanoni politikai frontok egyensúlyban voltak. De 1973-tól, miután nyugdíjba helyezték a főtisztek többségét, Ghanem tábornok és Frangié elnök — személyes jóbarátok, és mindketten maroniták — a katonaságot mindinkább a jobboldal szolgálatába állították. Ezért került a baloldal fő követelései közé a hadsereg reformja.

Április 13-án következett be a robbanás. Az ellentétek polgárháborúba torkollottak.

Vasárnap volt ez a nap, Bejrút egyik keresztény külvárosában, Ajn Al-Rumanában, templomot avattak. Részt vett az avatáson Pierre Gemayel falangista vezető is, akinek a nevét az utca viselte. Mint Libanonban ez már szokás volt ilyenkor, többszörös biztonsági gyűrű zárta körül a templom környékét, a falangista milícia mindenkit igazoltatott. Még tartott a szertartás, amikor egy rendszámtábla nélküli gépkocsi áttörte a kordont, és tüzet nyitott a bejáratra. Pierre Gemayel egyik testőre és három milicista a helyszínen meghalt. A zűrzavarban a gépkocsi elmenekült. Sohasem sikerült kideríteni, kik voltak a géppuskázó fegyveresek.

Nem sokkal később egy autóbusz haladt át a külvároson. Palesztinokat szállított, a Tal Zaatar-i menekülttá-

bor lakóit, akik egy ünnepségen vettek részt Bejrút egy másik kerületében. Volt köztük asszony, gyerek, idősebb ember is. A falangista milícia megállította a buszt, és valamennyi utasát lemészárolta.

Arafat kijelentette: „Ami Ajn Al-Rumanában történt, az összeesküvés a libanoni—palesztin viszony megrontására." Kamal Dzsumblatt, a Haladó Szocialista Párt vezetője, a libanoni baloldal elismert vezéralakja összehívta szövetségeseit és követelte, hogy a tömeggyilkosság miatt menesszék a kormányból a Falangista Párt két miniszterét, s szigeteljék el a szervezetet a libanoni belpolitikában. A bejrúti utcákon ekkor már véres harcok folytak. S innentől kezdve az események krónikája hadikrónikává alakult. Hiábavaló volt az Arab Liga főtitkára, Mahmud Riad közvetítésével április 16-án létrejött első tűzszünet. Mennyi tűzszünet következett ezután! Egy sem hozott megnyugvást.

Miközben a harcok folytak, április végén a libanoni nemzeti mozgalom konferenciát hívott egybe, s ennek határozata megmutatta, hogy a régi politikai rendszer alapjain már nem lehet rendezni a válságot. A Dzsumblatt vezette haladó erők kijelentették: el kell szigetelni — Libanonon belül és az arab világban — azokat a politikai szervezeteket, amelyek felelősek a vérontásért, mindenekelőtt a Falangista Pártot. Ettől kezdve a baloldal sajtója magyarra lefordíthatatlanul „izolacionistának" nevezte a legszélsőségesebb jobboldali köröket, ez azonban nemcsak azt jelentette (mint később bebizonyosodott ez is), hogy ezek a csoportok elszigetelődésre, az ország megosztására törekszenek, hanem azt is, hogy elszigetelendők.

A liberális párt a baloldali erők határozata után úgy nyilatkozott, hogy szolidaritást vállal a falangistákkal.

A maronita egyház — élén az új pátriárkával, Antoniusz Butrusz Khurajssal — nyíltan a falangisták oldalára állt. (A libanoni keresztények többsége maronitának vallja magát. A maronita egyház, amely őskeresztény vallási hagyományokat őriz, együttműködik a római katolikus egyházzal.) Ugyanakkor mind szorosabb lett a szövetség a libanoni baloldal és a palesztin ellenállási mozgalom között, és ez utóbbi — néhány hónapja még a riválisi csoportok vitái osztották meg — mindinkább a Palesztinai Felszabadítási Szervezet körül tömörült. Arafaték tudtul adták, hogy a harcokban azért vesznek részt, mert a jobboldal célja Libanonban a palesztin mozgalom megsemmisítése, de nem kívánnak beavatkozni Libanon belső ügyeibe, s tiszteletben tartják az ország szuverenitását és egységét. Ekkor kezdte el a falangista milícia két — a későbbiek során fő ütközőponttá vált — palesztin menekülttábor, Tal Zaatar és Dzsiszr Al-Basa ostromát.

Május végén Frangié elnök megkísérelte, hogy a katonaságot mozgósítsa a baloldal ellen. Katonai kormányt segített hatalomra, Nur Addin Rifai tábornok, volt biztonsági szolgálati tiszt vezetésével. Öt napig működött ez a kormány. Ez az öt nap azért fontos az események folyamatában, mert tovább szilárdította a szemben álló frontokat. Az országban többségben levő muzulmán lakosság és azok vezetői semmiképp sem tudták elfogadni, hogy a maronita irányítás alatt álló hadsereg hatalomra kerüljön, és politikai hovatartozás nélkül egységbe tömörültek. A front másik oldalára pedig a maronita elnök, az őt támogató hadsereg és a keresztény jobboldal politikai vezetői kerültek.

Ez volt az a pillanat, amikor Szíria — nyugtalanítónak tartva a határa menti fejleményeket — első ízben

megjelent a színen. Május utolsó napjaiban Khaddam külügyminiszter Bejrútba érkezett, és fölajánlotta jószolgálatait. Szíria nem csinált titkot abból, hogy — bár ellenzi Dzsumblatt bojkott-politikáját — a baloldal és a palesztin mozgalom oldalán áll, s mint Khaddam kijelentette, nem engedheti a palesztin mozgalom felszámolását Libanonban. Kompromisszum született ekkor (Khaddam második látogatása után), és Rasid Karami, az egyik legtekintélyesebb muzulmán vezető alakított kormányt. Ebből azonban a bojkottált és a bojkottra hívó — a Falangista Párt és Dzsumblatt Haladó Szocialista Pártja — hiányzott. Karami a hadügyminiszteri tárcát is magának tartotta, és így kezébe került a hadsereg irányítása. Camille Chamoun, a Nemzeti Liberális Párt vezetője pedig belügyminiszter lett, és mint ilyen a biztonsági erők parancsnoka.

A polgárháború krónikásai Karami kormányra jutását a válság harmadik fordulójának nevezik. (Az első az Ajn Al-Rumana-i vérontástól kezdődő szakasz, a második a kérész életű katonai kormány hónapjai.) S az erők készültek a negyedik fordulóra.

A baloldal júniusban nyilvánosságra hozta fő követeléseit. Ezekből már kiviláglott, hogy nem egyszerű ellenségeskedésről és átmeneti válságról van szó, hanem alapvető politikai és társadalmi ellentétekről, s a tét: ezek tisztázása. A haladó erők öt pontban fogalmazták meg követeléseiket. Ezek legjelentősebbje a vallási alapon nyugvó korábbi politikai rendszer megszüntetése. A libanoni politikai életben ugyanis szigorúan meg volt szabva, hogy az egyes posztokat milyen vallású politikusnak kell betöltenie. Az élet azonban túlhaladt ezen. Az ország muzulmán lakossága az ötvenes években népességszámban felülmúlta a kereszténye-ket, ugyanak-

kor a politikai frontok áttörték a vallási kereteket. A belpolitikai életben nem annyira a vallási szervezetek, mint inkább az egyre nagyobb tekintélyt szerző pártok játszották a főszerepet, s e pártok politikai célok alapján szervezték tagjaikat, nem pedig vallási hovatartozás szerint. A baloldal lényegében tehát a vallási feudális rendszernek polgári demokráciával való felváltását követelte. A többi követelés ebből következett. A választási rendszer reformja, a hadsereg átszervezése, az alkotmányreform, az állampolgári jogok újraszabályozása. (Számos olyan, elsősorban muzulmán népcsoport — kurdok, beduinok — élt évtizedek óta Libanonban, amelyet kizártak az állampolgárok közül.) A frontokon átmenetileg fegyvernyugvás volt, közben a jobboldal fegyveres erői — Dzsunie kikötőjén keresztül — új és új haditechnikához jutottak, és katonai táboraikban a fiatalok nagy tömegét képezték ki. A libanoni sajtó adatai szerint ezen a nyáron a Zgharta, „felszabadító" hadsereg — Tony Frangié erői — négyszeresére, a falangista milícia két és félszeresére, a Camille Chamoun belügyminiszter parancsnoksága alá tartozó „tigrisek" csoportja pedig több mint háromszorosára duzzadt. Mi volt a jobboldal szándéka, miért készült fel a további harcokra? Figyelemre méltó elemzését adta az eseményeknek Chamel Szalibi, a bejrúti amerikai egyetem történelem és politológia professzora. Szalibi könyvet írt a válság okairól, s Bejrútban személyesen is találkoztunk. Szerinte a jobboldalt egyre inkább az vezette, hogy Libanont felossza vallásos alapon. Mielőtt 1920-ban — francia mandátumként — Libanon létrejött volna jelenlegi határai között, ezen a területen (1861 óta) az otomán birodalmon belül az úgynevezett libanoni mutesszarifátus állt fenn. Az autonóm közigazgatási egység lényegében

azt a vidéket foglalta magában, ahol most a keresztények élnek: a hegyvidéket a Béka-völgy kivételével és Akkar nélkül, a tengerparti részt Tripoli (Tarabulusz) és Szajda (Szidon) nélkül. A professzor szerint, miután a maronita vezetők úgy döntöttek, hogy a régi határokon belül felállítják külön államukat, elhatározták a palesztin mozgalom elleni provokáció folytatását is, mégpedig azért, hogy azt belekényszerítsék a harcokba. Mert ha ez megtörténik, akkor Szíria kénytelen lesz katonáit Libanonba küldeni a PFSZ oldalán, és ellenőrzése alá vonja az ország muzulmán lakta területeit. Izrael pedig a szíriai beavatkozás miatt Dél-Libanont fogja megtámadni, és területéhez csatolni. Ily módon a maronita vezetés tervei szerint fennmarad egy keresztény Libanon, amely határos lesz Izraellel, és alkalmas partnere a zsidó államnak a muzulmán lakta Közel-Keleten. Ráadásul a libanoni rendszer bukása teljesen eltemeti majd a Palesztinai Felszabadítási Szervezet terveit egy új Palesztináról, amely a keresztények, a zsidók és a muzulmánok együttműködését hozná létre egy közös államban.

A libanoni professzor szerint a másik ok, ami miatt a jobboldal a harcok folytatására készült — mégpedig az Egyesült Államok támogatásával —, Libanon határain kívül keresendő. A Szuezi-csatorna megnyitása és az egyiptomi-izraeli sínai-egyezmény után (amelyet Szíria és a palesztin mozgalom élesen elutasított) az újabb „kis lépést" a Golan-fennsíkon csak akkor lehetett megtenni, ha azokra az erőkre, amelyek a legélesebben szálltak szembe az egyezménnyel (mindenekelőtt a palesztin mozgalom radikális szárnya, az úgynevezett elutasító front), csapást mérnek.

A negyedik forduló — a harcok újabb fellángolása — hasonló módon kezdődött, mint ahogy az egész polgár-

háború kirobbant. Szeptember 4-én a Zgharta-csoport fegyveresei feltartóztattak egy teherautót Észak-Libanonban, Tripoli környékén, a sofőrt agyonlőtték, erre kísérői pedig tüzet nyitottak. (Fegyver akkor már mindenkinél volt.) Az összetűzés tíz sebesült áldozatot követelt. Válaszul baloldali fegyveresek maronita kereskedőket raboltak el Zgharta helységből (amely a jobboldali csoport főhadiszállása volt). Két nap múlva a foglyokat szabadon bocsátották, de a jobboldali milícia súlyos akcióra szánta el magát. Szeptember 7-én a Zgharta fegyveresei megállítottak egy Tripoliból Bejrútba közlekedő távolsági buszt, és tizenkét muzulmán utasát a Kura nevű falu olajfái alatt agyonlőtték. A harcok felújultak, és a falangisták Bejrút külvárosaiból, ahol eddig folytak a harcok, kiterjesztették a főváros belső területeire a tüzet. A *L'Orient-Le Jour* szerint „elhatározták, hogy megölik a régi Bejrútot". A falangisták lövegeiket és rakétáikat a Mártírok tere ellen fordították. Itt volt a híres bazárnegyed, és az utcák sikátoraiban sok kis hotel: ez a sűrűn lakott terület olyan semleges vásárlóövezetnek számított, amely elválasztotta egymástól az elsősorban muzulmánok lakta Nyugat-Bejrútot a főváros keleti, keresztény területeitől. A bazár kigyulladt, a környék házai összeomlottak, volt olyan szálloda — szegények lakta, olcsóbb hotel —, amelynek minden lakója a romok alá került. Bejrút központi részének elpusztítása a libanoni jobboldalnak azt az elhatározottságát mutatta, hogy kész inkább a végletes rombolásra és az ország felosztására, mintsem a baloldal követeléseinek teljesítésére, és a palesztin mozgalom további létezésének elfogadására.

Szíria újabb politikai akciókkal kísérletezett. Khaddam szeptember végén egy hetet ismét Bejrútban töl-

tött, létre is jött a Nemzeti Párbeszéd Tanácsa, de a harcok tovább folytak. A tanácsban együtt kellett volna ülnie Kamal Dzsumblattnak, Pierre Gemayelnek és a libanoni politikai élet vezéralakjainak, de ez — hiszen a háború folytatódott — nem történt meg. Decemberig hullámzó intenzitással dúltak a harcok. Bejrútban már a nagy hotelok környékére, a tengerpart legszebb részére is átterjedt a tűz. Többször cserélt gazdát és végül már csak épületcsontvázként maradt meg a legnagyobb hotel, a Holiday Inn, kigyulladt a Saint George és a Hilton is. 1975 végére Bejrút, a világváros, az arab Kelet pénzügyi központja megszűnt létezni. Helyette két Bejrút keletkezett. A város két fele között a senkiföldje, a mesterlövészektől fenyegetett néptelen utcák, és mindkét oldalon meghalt üzletnegyedek, kiürült boltok, elhagyott lakások.

S amiként a főváros részekre szakadt, a libanoni állam intézményei is névlegessé váltak, és lassan minden befolyásuk megszűnt az eseményekre. Az ország egyik részén a maronita pártok és azok fegyveresei gyakorolták a hatalmat, a másik oldalon pedig a baloldali szervezetek és azok fegyveres csoportjai.

A harcok kiterjedése során a keresztény jobboldal vezetői — miként az események krónikájából is kitűnik — a fegyveres küzdelem irányításában is vezető szerepet játszottak. Camille Chamoun a „tigriseket" irányította. Ez a milícia Chamoun apjáról kapta nevét, akit — ő ugyancsak vezető politikus volt a harmincas-negyvenes években — Tigrisnek neveztek. Gemayel — fiaival együtt — a falangista milíciát vezette. Frangié elnök fia, Tony, a Zgharta „felszabadító hadsereget" szervezte meg.

A hagyományos muzulmán vezetés — amely elsősor-

ban a városokat lakó szunniták közül került ki — egyre inkább kívül maradt a fegyveres konfliktusból. Olyan nagy tekintélyű politikai vezetőnek, mint például Szaeb Szalamnak, semmiféle befolyása sem volt az eseményekre, de még Rasid Karaminak, a miniszterelnöknek is megkopott a tekintélye. Ugyanakkor fiatal politikusok emelkedtek föl, olyanok, akik a harcokban részt vevő csoportok élén álltak. Például Ibrahim Kulajat, a független nasszeristák és azok harci csoportjának, a murabitunoknak vezetője, vagy Faruk Mukaddam, az északon működő Október 24-e mozgalom irányítója. És a harcokban egyre jelentősebb szerep jutott a kommunista pártnak, s elsősorban a vidéken lakók és a szegényebb halászok, munkások tömegét adó siita muzulmánok közül sokan lettek e nehéz napokban a tagjaivá.

Szíria mindvégig részt vállalt abban, ami Libanonban történt, és sokasodtak annak jelei, hogy politikai lépéseit esetleg katonaiak is követni fogják. Kaddam külügyminiszter vissza-visszatért Bejrútba, az év végétől kezdve pedig Asszad szíriai elnök sorban találkozott a libanoni harcok vezetőivel. December elején Pierre Gemayel utazott Damaszkuszba, egy hétre rá Kamal Dzsumblatt, majd Rasid Karami. A politikai megbeszélések ismét elvezettek egy tűzszünethez. Azok, akik követni tudták az eseményeket, följegyezték, hogy ez volt a harmincharmadik.

A rövid lélegzetvétel után — miként az korábban is történt — 1976. január 4-én ismét megindultak a harcok. A jobboldal hadserege körülzárta a Bejrút folyó keleti partján levő két nagy tábort, Tal Zaatart és Dzsiszr Al-Basát. Tudnivaló, hogy a palesztin ellenállási mozgalom csak a polgárháború első fordulójában, az Ajn Al-Rumana-i mészárlás után vett részt aktívan a harcok-

ban. Ezt követően a libanoni baloldal fegyveresei, az Október 24-i mozgalom, a murabitunok és a kommunisták fogtak fegyvert. A murabitunok verték ki a falangistákat a hotelnegyedből. Most, a palesztin táborok megtámadása után (nevezzük ezt az ötödik menetnek) a PFSZ fegyveresei ismét a harcok részvevőivé váltak. Január 12-ére a falangisták és a liberális párt „tigrisei" kiterjesztették offenzívájukat, betörtek a Bejrúttól északra levő Al Dubajja táborba, és kiűzték innen az itt lakó — kivétel nélkül keresztény vallású — palesztinokat. Ettől kezdve azonban a hadi helyzet mindinkább a jobboldal ellen fordult. A keresztény csapatok utolsó haditette két bejrúti külváros, Karantina és Maszlak elfoglalása és lerombolása volt. Mint azt már a bazárnegyedben is tették, a bombázások, ágyúzások után az üresen maradt épületeket felrobbantották és bulldózerekkel egyengették el a földet, azt demonstrálva, hogy e városrészek feltámadását mindörökre megakadályozzák. A baloldal fegyveresei azonban az ország számos részén ellentámadásba mentek át, jelentős területeket foglaltak el, így például elesett Szadijjat falu, ahol a „tigrisek" főhadiszállása és Chamoun belügyminiszter lakása volt. E tengerparti ház egyébként hónapokon át a jobboldal amolyan fegyver-nagykereskedésének számított, a tengeri szállítmányok jelentős részét itt rakták ki, s innen kerültek tovább a csapatokhoz.

A jobboldalra nézve mind nehezebb helyzetben Frangié elnök fölkereste Damaszkuszban Hafez Asszadot. E tanácskozások nyomán február 14-én a libanoni elnök bejelentette a nemzeti konvenció reformját. Ebben, a korábbi vallási felosztáson alapuló politikai rendszer megtartása mellett, számos engedményt tett a baloldalnak. Szíria a jelek szerint az új konvenciót megfelelő

alapnak tekintette a polgárháború befejezésére. A Bejrútba érkező Kaddam külügyminiszter azonnali tűzszünetet próbált elérni, és javasolta, alakuljon meg — minden irányzat képviselőiből — a nemzeti megbékélés kormánya. A harcok azonban tovább folytak, egyik fél sem lelkesedett különösebben a kormányváltozásért. Egy hét után Kaddam visszatért Damaszkuszba, az események pedig tovább zajlottak.

Miután az állam intézményei teljesen megbénultak, március elején széthullott a hadsereg is. Ahmed al-Katib hadnagy megalakította az úgynevezett Libanoni Arab Hadsereget, s ez a társadalmi reformok jegyében a baloldalhoz állt. Néhány nap alatt a hadsereg túlnyomó többsége Katibhoz csatlakozott, és Antoine Barakat ezredes vezetésével csak egy kis csoport maradt meg Frangié elnök mellett. Március 11-én egy brigádtábornok államcsíny kísérlettel próbálkozott, lemondásra szólította fel Frangiét, de kiderült, senki sem áll mögötte.

Márciustól kezdve látszott, hogy Szíria növekvő aggodalommal figyeli a libanoni erőviszonyok eltolódását. Kezdetben csak egyes jelek mutatkoztak. Például a Damaszkusz által irányított palesztinai Szajka (villám) mozgalom fegyveresei felrobbantották a Palesztinai Felszabadítási Szervezet napilapjának, az *Al Muharrer*nak a szerkesztőségét. A Szajka mind többször fogott fegyvert a baloldal és a palesztin mozgalom egységei ellenében. (Washingtonban a Fehér Ház úgy nyilatkozott, hogy Szíriának igen konstruktív a szerepe Libanonban.)

Eközben megkezdődtek az elnökválasztás előkészületei. A parlament ugyanis úgy döntött, hogy még Frangié mandátumának a lejárta (szeptember 23) előtt megválasztja az új államfőt, hogy az lehetőséget kapjon a rend helyreállítására. Itt is megmutatkozott az eltérés

Szíria és a libanoni baloldal között: miközben Dzsumblatt frontja Raymond Eddét támogatta, Damaszkusz a jobboldal jelöltjére, Éliász Szárkiszra tett. Március 27-én Dzsumblatt hét órán át tárgyalt elképzeléseiről Aszszad elnökkel, és valószínűleg ez a megbeszélés tárta fel azokat a mély különbségeket, amelyek a libanoni baloldalt és a szíriai vezetést elválasztották egymástól. Közben a harcok folyamán a libanoni hegyvidéken a jobboldal további pozíciókat vesztett. A Dzsumblatt vezette nemzeti mozgalom pedig egyre többször szólította fel Szíriát, hogy „ne avatkozzon be Libanon belügyeibe".

Május 7-én a baloldali képviselők bojkottja mellett — úgy, hogy a parlamenti tagok jelentős részét páncélautók vitték a színhelyre — Éliász Szárkiszt választották Libanon elnökévé. Szárkisz a jelek szerint komolyan vette hivatalát, s miközben Frangié kijelentette, hogy nem mond le, ő sorban fölvette a kapcsolatot a libanoni politikai élet vezetőivel. Május 19-i találkozóján kijelentette Kamal Dzsumblattnak, hogy a baloldal nélkül lehetetlenség megőrizni Libanon egységét, arról biztosította, hogy államfői székének elfoglalása után teljesíti a haladó erők legfontosabb követeléseit. Ugyanezen a napon közölte Jasszer Arafattal, hogy érvényesnek tartja az 1969-es kairói egyezményt. (Ismeretes, ez tette lehetővé a palesztinai ellenállási mozgalomnak a letelepedését és az aktív működést Libanonban.)

És ekkor következett be az az esemény, amelynek nyomán Bejrútba utaztam. A baloldal ugyan tűzszünetre hívott fel, de a harcok folytatódtak. A libanoni arab hadsereg egy csoportja — ezt később a haladó erők provokációnak minősítették — megtámadott és lerombolt két keresztény falut a hegyvidéken. Másnap a szíriai hadsereg átlépte a határt. A diplomáciai fegyverek után

Damaszkusz a páncélos erőket is bevetette a libanoni konfliktusba.

★

A szíriai tájékoztatási minisztériumban kora reggel Nazsd kisasszony ült, a külföldi tudósítók részlegének irodájában.

— A portás azt mondta, nem találok még benn senkit.

— Mostanában korán kelünk. Hátha jön valaki sürgős kívánsággal.

— Mint például én most.

— Mi volna az a sürgős kívánság?

— Egy beszélgetés. Tudom, nehéz eset, holnap indulnék Bejrútba.

— Ismerjük ezt. Minden kollégája úgy jön ide, hogy találkozni akar az elnökkel, most volna is éppen negyed órája elmenni hozzá.

— Mindenki igyekszik Libanonba.

— Sajnos, néhány hétig ott nem lesz változás.

— Nincs kibontakozás?

— Eddig nincs.

— Mégis, mire számít?

Kisimította az arcából fekete haját. Elmosolyodott.

— Azt az „egy beszélgetést" velem akarja?

— Hát, tudja . . .

— Tudom. Üljön le, kap egy kávét, nézegessen. Majd szólok, hogyha van valami.

Az ablakból szűk térre látni. Az energiaügyi minisztérium magas tömbje elfogja a kilátást. Csak a város főútjának zajai törtek be a szobába. Földmarógépek lánctalpai csikorogtak, daruk vasa csörömpölt, az építkezés békés lármája elnyomta az autó- és buszmotorok

dohogását. Mire megittam a kávét, Nazsd kisasszony cédulát hozott.

— Rifaat Moneim, a külügyminisztérium főigazgatója várja. Itt a cím. Tízre legyen ott. S ha lehet, pontosan.

A szíriai külügyminisztérium a nemzeti hős, Malki mauzóleuma mögötti villanegyedben van, tiszta és csöndes, akár egy laboratórium. Az altiszt bekopogtatott. Rifaat Moneim az ajtóig jött. Magas, ősz, elegáns.

— Örülök, igazán örülök, hogy eljött. Sajnos, kollégái közül sokan úgy mennek Bejrútba, hogy nem is érdekli őket a véleményünk. S ha van válság, amit nem lehet csak az egyik fél meghallgatásával megítélni, akkor a libanoni ilyen.

— Az objektivitáshoz mindig mindkét fél meghallgatása kell. Nemcsak Libanonban.

— Persze, persze. Kér kávét?

— Most ittam a tájékoztatási minisztériumban.

— Tea?

— Köszönöm.

Most ült le, mellém a másik karosszékbe. Egy darabig gondolkodott, olyan „hogyan is kezdjem" gondolkodással. De a szünet nem hatott kínosan. Cigarettát vett elő, öngyújtót kattintott, megigazította a székét, mosolygott. Aztán ő kérdezett.

— És mi a maga véleménye?

— Eddig messziről figyeltem az eseményeket. Kairóból.

— Ott él?

— Most igen. Ott az irodám. Magyar lapok közel-keleti tudósítója vagyok.

— Láttam a névjegyén. Mégis, milyennek látszik a libanoni válság Kairóban?

— Ha őszinte lehetek, nem nagyon látszik. Mint valami ködön át. Személyes tapasztalatokért jöttem.

— Tehát hozzám is?

— Igen. Ismerem a hivatalos nyilatkozatokat. Ez kevés. Nyugtalanítóan kevés.

— Nyugtalanító, ez jó szó.

Jött a tea.

— Hát akkor megpróbálom — mondta. — Nem hivatalos nyilatkozatot adok. Néhány gondolat. Aztán próbálja meg továbbgondolni őket.

Forró volt az üvegpohár, nem tudtam megfogni. Rifaat Moneim mutatta, hogy a pereménél fogva emeljem föl.

— Talán azzal kezdeném: Szíria indítékainak megértéséhez tudnia kell, hogy országunknak hosszú idők óta tartó — kicsit nagyképűbben fogalmazva, történelmileg kialakult — különleges kapcsolatai vannak Libanonnal. Most nemcsak arra utalok, hogy a múltban összefüggött ez a terület. Sokkal inkább a jelenre. Például arra, hogy a libanoni határt egyedül Libanon a saját katonai erejével nem tudta Izraeltől megvédeni. Mi hiába alakítunk ki akármilyen erős védelmi rendszert a magunk határainál, egy konfliktus esetén az fenyeget, ami Franciaországgal történt a második világháborúban. A németek Belgium felől támadtak, egyszerűen megkerülték a francia védelmi vonalakat. Ugyanígy fenyeget bennünket az a lehetőség, hogy egy háború esetén Izrael Libanonon át mér csapást országunkra. Tehát katonai szempontból olyan garanciára van szükségünk, hogy egy konfliktus kirobbanásakor Libanon és Izrael határát elérhessük és védhessük azt. De említhetném a családi, emberi kapcsolatokat is. Sok-sok ezer olyan család él a határ két oldalán, amelyben az egyik házastárs

szír, a másik libanoni. Mondjam talán a távolság kérdését? Fővárosunktól az észak-szíriai kikötők lényegesen messzebb vannak, mint Bejrút, így lett lassacskán a libanoni főváros Damaszkusz fő kikötője. Politikai szempontból pedig igen lényeges, hogy éppen e miatt a közelség miatt minden libanoni belpolitikai mozgásnak hatása van Szíriára is, az egyensúly megbomlása veszélyes lehet Szíria belső helyzetére csakúgy, mint nemzetközi pozícióira.

— Igen. De most nemcsak arról van szó, hogy Szíria politikai szerepet játszik Libanonban. Hanem bevetette a hadseregét is. Mégpedig azzal a céllal — ha jól látom —, hogy teljesen megváltoztassa az ott folyó háború kimenetelét — szólok közbe.

— Több oka volt annak is, hogy diplomatáink után katonáinkat küldtük oda. Gondolja végig az események menetét. Emlékszik rá, ez év kora tavaszán teljesen megbillent az egyensúly Libanonban. A baloldali erők ellenőrzésük alatt tartották a terület túlnyomó többségét, felbomlóban volt az államapparátus, széthullott a hadsereg. A jobboldalt, mondjuk ki nyíltan, katonai vereség fenyegette. És egyre szaporodtak annak jelei, hogy Izrael nem nézi majd tétlenül azt, hogy határai mentén egy új, radikális állam jön létre. Információnk szerint komolyan fenyegetett az izraeli katonai beavatkozás a jobboldal mellett.

— Ha Izrael behatol Libanonba, Szíria cselekszik? — kérdeztem.

— Cselekednünk kellett volna. Ha Izrael felszámolja a palesztin mozgalmat, ha Libanonban az egyik felet győzelemre segíti — és ezzel azt szövetségesének nyeri meg —, még nehezebbé válik amúgy is nehéz stratégiai helyzetünk.

— De az Izraellal való konfrontációt el akarták kerülni.

— Igen. Az egyiptomi—izraeli megállapodás után Szíria a térség egyetlen frontországa maradt. Ezt a tényt, katonai helyzetünket figyelembe véve, nem várhattuk be az izraeli lépést, nekünk kellett cselekedni. Abban, hogy döntöttünk, és így, lényeges szerepe volt annak, hogy vezetésünk kilátástalannak ítélte a libanoni rendezést, nekünk pedig létérdekünk, hogy béke, nyugalom, csönd legyen határaink mentén. Egy biztos: csapatainkat azért küldtük el, hogy Libanon területi egységét megmentsük, és elválasszuk egymástól a harcoló feleket.

— Szíria Libanonba lépett, és szembe találta magát szövetségeseivel, a palesztin mozgalommal és a helyi baloldal fegyvereivel — mondtam.

— Nem akartunk a palesztinai mozgalommal konfliktusba keveredni. Csak ostobaságnak tudom nevezni azokat a vádakat, hogy Szíria célja a palesztinai mozgalom felszámolása lett volna. Hiszen közismert, hogy országunk milyen régóta ad támogatást az ellenállóknak. Szíria költségvetésének három százalékát fordítja a palesztinok támogatására. Nálunk is jelentős palesztin népesség él, és megmondom őszintén: egészen mostanáig egyetlen szír katona sem tudta volna elképzelni, hogy fegyvert fogjon egy palesztinra. Minden lehetséges fórumon kértük az ellenállási mozgalmat: maradjon távol a konfliktustól. Maradjon távol a libanoni belpolitikától. Az nem az ő dolguk. Egyetlen feladatuk van csupán: saját harcuk megvívása. Úgy tartottuk, igen veszélyes dolog, ha a palesztin szervezetek beavatkoznak bármely arab ország belügyeibe. Közismertek az arab államok ellentétei. Igen nehéz helyzetet teremt, ha a

különböző indíttatású arab országok kihasználják a palesztin mozgalmat, és valamely ország belső rendje ellen irányítják. Kairóból jött, megérti ezt...

Ismét elmosolyodott. Amíg beszélt, némi szigorúság, koncentráció látszott az arcán. Az utolsó mondat finom kajánsága ezt feloldotta.

— Ne vegye udvariatlanságnak — mondtam —, Libanonban a háború súlyosabb, mint valaha. Két szövetséges, ha úgy tetszik, barát lövi egymást. Kibontakozásról szó sincs...

— Ha azt kérdezi, vajon így akartuk-e, kijelentem, hogy nem. Ha azt kérdezi, hogy amerikai tervet hajtunk-e végre, amikor katonáink a palesztinokat lövik, kijelentem, hogy nem. Nincs szó összeesküvésről. Nem vagyunk összeesküvők.

— Azt kérdezem: azok alapján, amit elmondott, vajon a katonai beavatkozás elérte-e célját?

— Említettem, hogy a palesztin szervezetektől együttműködést vártunk. Ami történt, az sajnálatos.

— Lát kiutat?

— Szívesen vennénk, ha az arab liga csapatai részt vennének a frontokon a szembenálló felek szétválasztásában. Nagyon passzívak ezek az erők, a liga államai nem is szívesen küldik őket. Egy politikai megbeszélésen, részt vettem rajta én is, az egyik arab állam vezetője kijelentette, hogy egyáltalán nem lelkesedik azért a gondolatért, hogy katonái Libanonban a békét ellenőrizzék. Mert mi van, ha valamelyik hibát követ el? Ha rálő egy palesztinra? Országában ez súlyos belpolitikai következményekkel járhat. Megmondom őszintén, a libanoni válságot régen rendezni lehetett volna, ha nem hat rá ez a felbolydult, ellentétekkel terhes arab világ. Hát ennyit mondtam volna. Elégedett?

— Köszönöm.

— És most átmegy Bejrútba?

— Holnap reggel indulok.

— Vigyázzon magára, ha biztosítótársaság volnék, nem kötnék Önnel biztosítást. Ha pedig visszajött, ez az ajtó nyitva áll, egy teát és egy jó beszélgetést mindig remélhet.

ALI APJA ÉS A FEHÉR MERCEDES

Középmagas volt, haja egészen rövidre nyírva. Kemény metszésű arcán több napos borosta. Vastag kötésű pulóverjében, kopott nadrágjában lehetett volna kikötői munkás is, szabadságolt tengerész is. Nagy történetek tudója, nagy italozások-verekedések hőse. De a szeme az egészen más volt. Szelíd, bánatos tekintet. Állt a Mercedes mellett, nem szólt, nem ajánlkozott. Pedig akkor már húsz perce kérdezgettem a taxisokat ott, a Muszszallam Barudi utca terén. „Bejrútba? Oda nem megy épeszű ember. Majd. Egy hét, egy hónap múlva. Várjon uram." Ő meg, Ibrahim Awad, Ali apja, zsebrevágott halkézzel, jobbjában cigarettával várt a sorára. Majd csak megkérdezi ez a mindenáron Bejrútba kívánkozó őt is, majd csak észreveszi, hogy a kocsija nem szíriai, hanem libanoni rendszámot visel.

— Libanoni kocsi ez?

— Libanoni.

— Taxi?

— Igen.

— Visszamenne?

— Az ártól függ uram. Ötszáz libanoni fontért.

— Merrefelé megy?

— Ezt rámbízhatja, uram. Milyen útlevele van? Brit? Amerikai?

— Magyar.

— Az jó. Magyar útlevéllel könnyebb. A főúton megyünk, amíg lehet.

Csak az arab világban látni ilyen taxikat. Meg a Távol-Keleten. A Mercedesen hét pár fényszóró, két antenna, kétszer három visszapillantó tükör. Ablakain zöld függönyrojtok, hátul egy bólogató négerbaba, a műszerfalon fordulatszámmérő, ventillátor, ionizátor. Két rádió, egy kazettás magnetofon. Ha megnyomta a féket, a hátsó ablakban vörös lámpacsík nyargalt körbe.

Szólt a rádió. Damaszkusz.

★

Ibrahim Awad egy benzinkút elé állt.

— Megtöltetek két kannát is. Bejrút körül blokád van, nincs üzemanyag. Ha kérdezik, mondja azt, hogy a maga kocsijába kell.

A határon alig volt forgalom, nyolc vagy tíz kocsi várakozott a belépésre, kifelé csak mi igyekeztünk. Egy pecsét. Aztán a kopasz hegyek között kanyargó út a senki földjén. „Üdvözöljük Libanonban!" A felirat alatt a sorompó felhúzva. A vámőrök fülkéjének üvegei betörve. Két harckocsi legénysége ült járművük páncélzatán és falatozott. A pénzváltó bódéján is átjárt a szél. A törött ajtóra táblát akasztottak: „Nyitva vagyunk." Kopasz férfi aludt a pultra dőlve.

— Száz dollárt váltanék be.

Fölnézett álmos-vörös szemekkel.

— Csak kétszáz fontom van a pénztárban.

— Váltson be ötvenet, s a többit adja vissza dollárban.

— Dollárban? Egy hete nem láttam.

Szaporán pislogott, s ettől riadtnak látszott az arca.

— Nem baj — mondta Ibrahim, Ali apja —, majd Bejrútban. Addig hitelezek.

A mezőn sátrak. Mint valami szedett-vedett kemping. Néhány gépkocsi, petróleumfőzők csípős füstje, kimustrált kannák — víztartó edények. Egy asszony guggolt a földön, és lisztet szitált egy abroszra.

— Menekültek — mondta Ibrahim —, Szíriában is tele van velük a határvidék.

Sűrűsödtek a házak. Egy gépkocsijavító műhely tetején (ki tudja, hogy emelték fel odáig) autók várakoztak javításra. Ez már Stura volt, a határ utáni első nagyobb város. A parkban taxik, gépkocsik álltak, a fűben legalább ötven ember ült. A kiszámíthatatlan várakozások kényszerű nyugalma az arcokon. Az ellenőrző pontról minket is ide tereltek, az iskolaépület elé (vagy talán posta lehet?), a szabad ég alatt álló asztalhoz, ahol kartondobozban útlevelek vártak rendbe rakva. Egy hadnagy ült itt. Nem szólt semmit, kinyújtotta a kezét iratainkért.

— Sürgős az utunk. Tizenegy órára Bejrútba kell lennünk.

— Várni kell.

— Meddig?

— Amíg megkapják az útvonalengedélyt.

— Tizenegyre várnak a bejrúti magyar nagykövetségen.

— Magyar?

— Igen.

— Nem lesz probléma. De engedély, az kell.

— Nem tudja most kiadni?

— Nincs rá jogom. A kapitány pedig alszik. Talán egy óra múlva.

A gyepen heverők közül már többen odajöttek: hátha megmozdult a gépezet. Ott álltak mögöttem, lesve az asztalt a vállam fölött. „Ma még nem ment át egyetlen kocsi sem." „Van, aki négy napja itt rostokol." Ibrahim intett, menjünk: van itt egy barátja (Ibrahimnak mindenütt voltak barátai), egy fűszerüzlet tulajdonosa, olyan régi, harcok előtti bolté. Sturát elkerülték a harcok. Fekete hajú fiatalember a tulajdonos — szendvicset melegített a kenyérpirítón: összegöngyölt lepényben sonka és puha sajt. És sört is rakott a hátsó ülésre, jégbehűtött fémdobozos Heinecke sört, egy egész kartonnal. Volt áruja bőven.

— Szükségünk lesz az úton a sörre — mondta Ibrahim — szárazon nehéz végigmenni rajta. Innen már harcok folynak. A sör, az segít.

— Mire megkapjuk az engedélyt, fölmelegszik.

— Meglesz az hamar, insallah. Ha isten is úgy akarja.

Fölpattintott egy dobozt. A háromszög alakú résen kibugyogott a hab. Szürcsölte, még a szemét is lehunyta hozzá.

— A kapitány? — kérdeztük újra a hadnagyot.

Az nemet intett a fejével.

— Alszik?

— Még alszik.

— Nagyon fontos volna továbbmennem. Mondtam, várnak.

— Engedélyt nem adhatok. Az útról harcokat jelentettek. De — várt egy kicsit — próbálja meg engedély

nélkül, az útlevelével. Nekem meg adjon egy papírt: saját felelősségére utazik.

Mikor visszamentem a kocsihoz, Ibrahim már a második konzervdobozt ürítette. „Ugye mondtam, nem melegszik fel a sör."

Rákanyarodtunk az útra. Háromszáz méter után következett az első ellenőrző pont. Fél perc időzés, annyi csak. Magyar útlevél. A cél? Bejrút, nagykövetség. „Szerencsés utat, vigyázzanak." Ali apja a kartondobozban kotorászott: „Kérnek sört? Jó hideg." Az út megnyílott előttünk. Ibrahim bekapcsolta mind a két rádiót, négy hangszóróból szóltak a dobok, a sípok, a vonósok, s a Mercedes minden sarkában ott búgott Om Kolszum, az egy éve halott nagy énekesnő hangja.

Először a táj ragadott meg, a dombhajlatban feltáruló Beka-völgy. A hósipkás hegyek felé egymás fölé emelkedő dombok, a kicsi folyók, a szépen megművelt teraszok (mint a dombok rakott szoknyái), a citromot és narancsot érlelő fák. Aztán felbukkantak a fegyverek. Földbeásott harckocsik lövegei. És tüzérségi lövegek. Aknavetők. Álcázó hálóval takart teherautócsordák a földre hasalva. Minden domb erőd, az ágyúk torkolata a völgyre meredt. Az úttal párhuzamos vasúti sinek üresek, alagutak szája sötétlik, a mélyebb bevágások fölött beton-boltívek — télen a hótól óvják a pályát. Mentünk előre a fegyverekkel telitűzdelt szelíd-arcú tájban.

Minden kilométernél ellenőrzőpontok tartóztattak fel. De mindenütt előzékeny útrabocsátó mosoly. Egy helyütt csak — ahol már kapaszkodni kezd az út — kutatták át a csomagtartót, rázták ki egyenként a bőröndök tartalmát. Egy kékzekés meg egy sötétinges fiú, mellükön kerek jelvény: fekete alapon koponya és lábszárcsontok.

— Se bomba, se fegyver — mondta.

Rám se hederítettek. Rázták az ingeket, kinyitották a szappantartót is.

— Mi ez?

A két benzines kanna volt, amiket Ibrahim még Damaszkuszban töltetett meg.

— Benzin. Bejrútban áll a kocsim. Abba kell — hazudtam a megállapodás szerint.

— Bejrútba nem lehet benzint vinni.

— Két kanna csak. De nekem két hétre elég.

— Kiönteni — parancsolta a sötétinges.

Ibrahim valamit magyarázni próbált. A kék zekés fölemelte a kezét.

— Fél percen belül kiöntik, vagy belelövök a kannába.

Ibrahim végtelen lassúsággal tekerte le a kupakot, és kisujjnyi csíkban csorgatta az árokba a drága csempészárut, mintha arra várna, valaki csak megszánja, valamennyit csak megmenthet belőle. De senki sem szólt, míg csak egy csöpp is volt a műanyag kannákban. Akkor a két fegyveres hátat fordított, és fölment az útmenti buckára. A vállukon át intettek, hogy mehetünk. „Disznó volt az apátok, de még a nagyapátok is." Bevágta az ajtót, pedig Mercedesének zárjaira kiváltképp kényes volt.

— Kik voltak ezek a halálfejesek?

— A Szajka szervezet maradéka. Akik még együttműködnek a szírekkel. Minden utamon ők akadékoskodnak a legtöbbet.

Köpni csak akkor köpött, amikor nem látták.

— Van itt ész. Ha mosolyogsz, van biznisz. Ha köpködsz, ra-ta-ta-ta.

Ismét fölzengett a rádió. Ibrahim magas fejhangon követte a dallamot.

Valamivel Dar El-Bajdar után (ez az útvonal legmagasabb pontja) nem mehettünk tovább. Két kőre egy deszkát helyeztek és az ideiglenes útzár előtt egy tiszt — magas, jóképű hadnagy — tudtul adta, hogy innen már saját felelősségünkre sem folytathatjuk az utat. Ha figyelünk, megtudjuk, miért. A dombok mögött harckocsilövegek böffentettek, aknavetők ugattak. A „meddig kell várni"-ra a tiszt megvonta a vállát. „Azt, hogy mikor ér majd véget, éppúgy tudom, mint maga."

— Kikkel ütköztek meg?

— Megtámadták az utat.

— A palesztinok?

— Nem adhatok információt.

Rágyújtottunk egy cigarettára.

— Tudja mi a szomorú? — kérdeztem. — Végig az út mentén barátként fogadtak. És ha majd átmegyek a túloldalra, ott is barátok várnak. Nem tudtam volna elképzelni, hogy szír katona palesztinra lőjön.

— Én sem. A palesztinok testvéreink.

— Mégis harcolnak velük.

— Azért jöttünk, hogy segítsük őket.

— De harcolnak ellenük.

— Uram, katonák vagyunk. Ha támadás ér bennünket, védekezünk.

Nem folytattam a beszélgetést. Volt ebben némi opportunizmus is: tovább akartam jutni, meg aztán — olyan keveset láttam még Libanonból. Ibrahim is jött, javasolta: forduljunk vissza. Dar El-Bajdarnál jobban tudunk várakozni, mint itt, az árokparton. Megfordult a Mercedesszel, de alig haladtunk kétszáz métert visszafelé, kettesbe kapcsolt, és egy kocsi szélességű földúton nekiindult le a völgybe.

— Merre megyünk?

— Országjárás — nevetett Ibrahim. — Csak füleljen, mikor marad el mögöttünk a lövöldözés. Kikerüljük a csatateret.

Ereszkedtünk lefelé a szántóföldek irányába. Paradicsom, érett zöldpaprika növekedett a földeken. Kis teherautóra két férfi görögdinnyét rakott. Mintha zivatar közeledne, morajlott körülöttünk a táj. Ali apja üresbe tette a sebességváltót, behúzta a kéziféket, és a járó motor házára támaszkodva a görögdinnyésekkel megvitatta a továbbutazás lehetőségeit. Kiosztott két sört, maga is fölpattintott egyet. S mutogattak a szántók, a dombok, a ligetek irányába. Éppen tíz óra volt. Bekapcsoltam a rádiót. A BBC világszolgálat beszélt: „Libanonból érkezett jelentések szerint egy szíriai dandár 97 tankkal, 57 tüzérségi löveggel és két lövész-század — a korábban érkezett csapatok kiegészítéseként — a Masznai úton át az ország területére lépett. A most érkezett csapatok Dar El-Bajdar irányába nyomultak előre. Heves összecsapásokat jelentettek Bejrútból is. A Khaldénél állomásozó szíriai csapatok tüzet nyitottak a város több kerületére és a Burzs Al-Barazsni menekülttáborra."

Egy erdőn — inkább nagyobb ligeten — át haladt a kocsi. Száraz ágak ropogtak a kerekek alatt. Az ágyúszó elmaradt mögöttünk. Ibrahim visszaigyekezett a főútvonalra. Az utolsó facsoporttól meredeken kapaszkodott a keskeny földút — amin eddig haladtunk — egy dombra. Láncnyikorgás, nehéz vasak csörömpölése hallatszott.

— Mindjárt az országúton vagyunk — mondta Ibrahim. — Hallja a tankokat?

Már majdnem a domb tetejére értünk, néhány méter volt csak hátra, amikor felbukkant velünk szemben egy

acél-elefánt. Előbb a lövegét láttuk meg és a dombtetőről felszálló porfelhőt, aztán kibontakozott a teljes sebességgel lefelé csörtető harckocsi. Tíz vagy tizenöt méter lehetett köztünk. Ibrahim oldalra rántotta a Mercedes kormányát. Egy kőnek vágódott az első kerék, a kocsi felborult. A tehetetlenségi erő kiemelt az ülésből és a tetőnek csapott. Ibrahimot néztem, féloldalra csúszva kapaszkodott a kormányba, és a fejét rázogatta. Éreztem, szédülök, s az ajtót sem tudtam kinyitni: a kocsi oldala a buckára dőlt.

— Gratulálok — mondtam Ibrahimnak. — Ezt épphogy megúsztuk.

— Abu Ali öreg sofőr — mondta a szokottnál csöndesebben. — Még szerencse, hogy lassan mentünk.

Kikászálódtunk a kocsiból. Kis dudort éreztem a fejem búbján, meg a föld néha megbillent alattam. De ez volt hármunk összes sérülése. A Mercedes a buckán pihent, de ahogy láttuk, be sem horpadt, csak poros lett, dísztárcsái lepattantak, és két kereke a levegőben kalimpált. Leültem a fűbe. Ibrahim elindult fölfelé. Megállt a dombtetőn, kezével kaszált, integetett egy darabig, aztán eltűnt. Körülöttem óriás tücskök ciripeltek, és enyhe hányingert éreztem. Odébb valahol harckocsik és teherautók dübörögtek.

Tíz percbe sem telt, és már ismét úton voltunk. Ibrahim hat szíriai katonával jött vissza, és egy rúddal. Fél percnyi nekifeszülés után a Mercedes állt. Ibrahim söröket osztogatott, magunknak is bontottunk két dobozzal. A sör még mindig hideg volt, a karton jól szigetelt.

— Hogy érzi magát? — kérdezte Ibrahim.

— Tőlem indulhatunk.

— Ha az országúton mehetnénk, fél óra volna csak hátra. De Szefrától az út járhatatlan.

Katonai táboron vergődünk át. Orral egy irányba meredő teherautók, gőzölgő gulyáságyúk, lavórban mosdó katonák között. Aztán a Mercedes felkapaszkodott a széles betoncsíkra: ismét a Damaszkusz—Bejrút országúton jártunk. Néhány kanyar után már elértük Szefár szélső házait. Kihaltnak látszott a kisváros, három harckocsi állt az utakereszteződésekben. Az egyik ablakban idős férfi könyökölt, és egy szürke terméskőépület kapuján a kommunista párt sarló-kalapácsos zászlóját láttuk. A bejárat körül géppisztolylövedék-nyomok, az ablakok bezúzva, a földszinten egy fölborított szekrény. A házak erős harcok sebeit viselték. Egy völgy fölé könyöklő ház teteje félrecsúszva. A mellette levő villa két emelete leszakadva. Az országút egyik oldalán a völgybe szakadó táj, a másikon sziklafal. Benzinkutak követték egymást, és húsz méterenként tankok, lövegük a mélység felé fordítva. Futott a taxi a lövegek torka előtt az út peremén. Aztán kiszélesedett a pálya, de száz méterrel odébb már láttuk a katonák láncát, és az úttorlaszokat. Itt volt az utolsó szíriai ellenőrzőpont.

— Honnan jönnek? — kérdezte a tiszt az útakadály mellett.

— Damaszkuszból.

— Tudomásom szerint ma nem adtak ki útvonal-engedélyt.

— Saját felelősségünkre jöttünk. Csak az útlevéllel.

— Tudja, hogy most visszaküldhetném magukat?

— Nagyon sietünk Bejrútba.

— Hadihelyzetben nincs sietség. Nekünk kötelességünk gondoskodni a polgári forgalom biztonságáról.

— Semmi baj sem történt.

— Szerencséjük volt. Ezen az úton minden megtörténhet.

Várt egy kicsit, aztán visszaadta az útlevelet, s megérintette a sapkája ellenzőjét.

— Legközelebb várják meg az engedélyt.

Mehettünk. Az utat lezáró olajoshordók mögött legalább háromszáz autó várakozott, libanoni rendszámmal. Kifelé igyekeztek, el az országból. Ősz férfi lépett a kocsi elé. Majdnem elgázoltuk. A férfi a nyitott ablakhoz hajolt.

— Jöjjön vissza — suttogta Ibrahimnak. — Ezer fontot adok, ha átvisz. Forduljon vissza.

— Meglátjuk — mondta Ibrahim. — Előbb befejezem ezt a fuvart.

— Négyen vagyunk, két gyerek. Ezer fontot adok.

— Libanonit kivinni nehéz. Ha külföldi volna . . .

Ibrahim indított.

— Tessék, itt az előleg . . .

Bankjegyköteget próbált Ibrahim kezébe préselni. Akkor már mentünk. A bankjegyek a kocsi első ülései közé szálltak. Ali apja rálépett a fékre. Hátratolattunk.

— Tegye el a pénzét. Semmit sem ígértem. Ha tudok jönni, jövök. De utólag fizessen.

A bankjegyeket kiszórta az útra. Felgyorsítottunk, a várakozók csoportja a kanyar mögött maradt.

— Minden nap nagyobb a pánik. Már kaptam kétezres ajánlatot is.

— Mire a harcoknak vége, milliomos lesz.

— Vagy halott.

Az út innen — miként Ibrahim megjósolta — járhatatlanná vált. Gránáttölcsérek szabdalták szét az aszfaltot, kettéhasadt fák szakadtak rá, emelet magas torlaszok rekesztették el. Ismét a mellékutakra tértünk, keskeny, kanyargós utcácskákba — mert itt már összefüggő villanegyednek tetszett a táj, a házak szinte megszakítás nélkül vezettek be a városba.

Itt is mindenütt a készültség jele. Géppuskaállások, golyószóróval fölszerelt teherautók, őrjáratok. Kék egyenruhás libanoni katonák, zöld katonazubbonyban az Al-Fatah harcosai, civilbe öltözött fegyveresek. Egy helyütt állítanak csak meg, a kérdés is csak annyi: milyen volt az út? Csönd van, de tudjuk, a fronton járunk: egy kilométerre vannak a szír csapatok. S hogy front ez itt, emlékeztetnek rá a házak leszakadt erkélyei, a belőtt ablakok, a kiégett emeletek.

A kétszer kétsávos tengerparti út (délre vezető majdnem-autópálya) középső fűcsíkja valóságos autótemető. Feltornyozott roncsok. Teherautók, dzsipek, személykocsik. Egy Datsun leégett gumijai még fekete füstöt eregetnek.

A dörrenés mindkettőnket összerezzent. A légnyomás, mint hirtelen támadt szél, átszáguld a kocsi nyitott ablakain. Olyan a zaj, mintha lökhajtásos gép startolna néhány méternyire. Grand típusú föld-föld rakéta indult a tengerpartról a strand irányából. Mennyire megszokjuk még süvöltését!

Jobbra egy kis dombon Bir-Hasszán (Bejrút legkülső kerületének) elegáns házai. A tengerre néző utcasor első épületének zászlórúdján a magyar lobogó. Széles erkélyek, nagy üvegtáblák. Átvillan rajtam: mennyivel jobb volna most követségnek egy csupa beton, vastagfalú épület.

Ibrahim kiszáll a kocsiból, nagyot nyújtózik.

— Hétórás út volt. Nem is tartott soká.

A csengő nem szól (áramszünet van). De nincs is rá szükség, már jön le a lépcsőn mosolygósan, százkilencven centis termetével F. Lajos, a hivatalsegéd, kezében kulcsok.

— Már napokkal ezelőtt megkaptuk a táviratot, hogy érkezik. De ma nem vártuk. Azt mondják, az út most járhatatlan.

— Ibrahim átjutott — válaszolom erre.

A sofőr elneveti magát.

— Abu Ali ismeri Libanont.

Arab szokás szerint megölel és megcsókol kétfelől.

— Ha bármi kell Damaszkuszból, elhozom. A barátom vagy.

— És most?

— Visszamegyek. Teszek ma még egy utat.

— Sör nélkül?

— Van még két doboz. Üzemanyagnak.

Kiint az ablakon, fordul, nagyokat huppan a kocsi.

— Elég rossz az út.

F. Lajos bólint.

— Gránátok nyoma.

— Itt is?

— Itt is.

Az első emeleti fogadószobában frissen főzött kávé vár. Sűrű, erős kávé, harapni lehet.

Az ablakon át a tengerre látok. A hullámtaréjoktól tarkázott vizen egyetlen csónak sincs, nem töri meg semmi a víz végtelenjét. Az üvegtáblák megrezdülnek. A szomszédos üres telken megszólal az üteg. Száz méterrel odébb a posta-minisztérium kiégett tömbje sötétlik.

— Ez még istenes — mondja a sokat próbáltak mosolyával F. Lajos. — Amíg „mi" lövünk. De jön ez majd még visszafelé is.

Táncol a csésze a kistányéron. Mellette prospektus fekszik francia nyelven: „Köszöntjük városunkban, ajánljuk Bejrút látnivalóit!"

„...BEJRUUTBOOL UEZENEM..."

A King's Hotel — a kevesek között — ezekben a napokban is nyitva tartott. Hat emeletének harminchat szobája néha teljesen megtelt, máskor a szálló fele kiürült. Éltek itt törzsvendégek, hónapokra beköltözöttek, s jöttek-mentek az átfutó vendégek. Igaz, jövésük-menésük közben tíz napot, két hetet ők is itt töltöttek, hiszen ezekben a napokban senki sem tudta megtervezni bejrúti tartózkodását. A legtöbbször úgy jelentkeztek a portán, hogy három nap múlva már továbbindulnak Damaszkuszba és még tovább, de húsz nap múlva is csak várták az alkalmas szerencsét. Volt aztán olyan család is, amelyik reggel bőröndök hegyeivel, ládák rengetegével beköltözött a hatodik emeletre, délután kettőkor azonban — hallván, megnyílt a repülőtér — mozgósította a környék még járóképes gépkocsijait és pakkjával a légikikötőbe vágtatott, hogy másnap Kanadában legyen.

Az alsóbb emeleteken a törzsvendégek tanyáztak. Az eltöltött idő jogán kerültek egyre lejjebb. Ahogy mind gyakrabban kimaradt az áram — a lift leállt, a ter-

mészetes világítás nélküli lépcsőház tökéletes sötétbe borult ilyenkor —, úgy váltak értékesebbé az alsó szintek. Az első emeleten nagyüzem székelt: az amerikai *Associated Press* hírszolgálat irodája. Hatan dolgoztak itt. A főnök, a menyétarcú és vékonycsontú Harry, harminchárom éves — ötödik esztendejét töltötte Libanonban. Zsebei teli voltak papírokkal, az irodabeli asztalán is — szabályos rendbe rakva — irattartók, füzetek sorakoztak. Mindent felírt egyforma, szabályos betűivel, és jegyzeteit másfél óránként az irattárba sorolta. Száraz, unalmas fahangon beszélt, mintha önmagát sem érdekelnék kérdései és megállapításai. Az a fajta ember volt, akiről az ember tudhatta, hogy szállodai szobájában egyfajta italt tart: Underberg márkájú gyomorkeserűt. (Körülbelül tíz nappal megismerkedésünk után legnagyobb megelégedésemre ki is húzott a zsebéből egy három és fél centes Underberget, kibontotta barna csomagolópapírjából és felhajtotta.) A legjobban a szemére emlékszem, feszített szürke szeme volt, napjában kettőt ha pislogott.

Öt perccel aztán, hogy beköltöztem, kopogott az ajtómon, és benyitott.

— Hái — mondta —, mi újság?

— Amint látom, van újság bőven.

— Hallom most jött. Kocsival?

— Taxival.

— Libanonival?

— Libanonival. De a sofőr jordániai.

— Ahá. Piros volt a rendszámtáblája?

— Fekete.

— Akkor magánautó volt.

— Igen. De a sofőr kapott taxiengedélyt.

— Tudja a kocsi rendszámát?

— Nem. Öt percnél hosszabb időre nem tudok egyetlen számot sem megjegyezni.

Ingatta a fejét. Bal zsebéből elővett egy cédulát. Jegyzetelt. Talán a rendszámtábla színét, talán memóriámról állított ki bizonyítványt.

— Sok autó járt az úton?

— Kettő-három.

— Kettő, vagy három?

Ezen gondolkodnom kellett.

— Öt. Öt autó jött.

— Szembe?

— Igen, mind az öt szembe jött.

— És Damaszkusz irányából?

— Egyet se láttam.

— Ahá. Érdekes. Szóval lezárták a forgalmat.

— Az úton harcok voltak.

— Hol?

— Dar El-Bajdar és Szefár között.

— Érdekes. Mennyi ideig tartott a lövöldözés?

— Nem tudom. Nem vártam meg a végét.

— Miért nem?

A szürke szem az orrom tövét nézte.

— Nehogy a maga sztorija tökéletes legyen.

Szeme elvándorolt az orromról, s most a bal szememet nézte.

— Nem értem.

— Siettem Bejrútba.

— Ahá. Érdekes. Más nem volt?

— Nem.

— Hát akkor, hái.

És vitte a papírjait.

Mussza, az *Associated Press* második embere libanoni születésű volt. Túl az ötvenen energiái mit sem csök-

kentek. Hatalmas fején fehér sörény, nagy karjaival korra és nemre való tekintet nélkül a hóna alá húzogatta az embereket — jónapot helyett. Harryból a bozontos kar szorításában ilyenkor elpárolgott minden főnökszerűség, s talán lemondását is aláírta volna ezekben a percekben, csakhogy szabaduljon, s visszanyerje hűvös fenségét. Kevés jele volt annak, hogy Mussza dolgozik. Naphosszat játszott: sakkot, dámát, dominót, arab kockajátékot. Iszogatta a bár egyre szegényedő italkészletét. Néha éjszakánként — miközben a szálloda közelében álló ütegek a megmaradt ablaktáblákat rezegtették — pókerpartikat szervezett tízpiaszteres alapon. Mussza mégis mindent tudott. Ült whiskyjével a dominókockák előtt, és naponta húsz-harminc látogatót fogadott. Néha ebéd után a szobájából valószínűtlen zaj hallatszott ki: ilyenkor megállás nélkül verte az írógépét.

Mussza szomszédja a második emeleten (itt voltak az *AP* munkatársainak lakószobái) a szálloda bolygó lakója volt. Mohamed, pacaltestű helybeli, hírek és álhírek tudója. Ha éppen otthon volt, ezt mindenkinek a tudomására hozta. Cuppogó papucsával föl-le caplatott a lépcsőházban. Meztelen kövér hasát vakargatva — két emeletet beltöltő hangon — közölte boldog-boldogtalannal legfrissebb értesüléseit. Néha három-négy napra is eltűnt. Szörnyű, mind-vele-megesett történetekkel tért vissza. Háromszor el akarták rabolni, „csak az ügyességem mentett meg", többször „majdnem aknára futott" a gépkocsijával, egy ízben „bejutott az ostromlott Dzsiszr Al-Basa menekülttáborba", csak éppen azzal maradt adós a táborban tapasztaltak ecsetelése után, hogy miként jutott át a tűzvonalon, amely fölött költői leírása szerint „holtan hullottak le a madarak is az égből."

A hírszolgálati iroda többi alkalmazottja, a két gépkocsivezető és a technikus csak nagy ritkán tűnt fel a hírközponttá, vitaklubbá és játékszobává alakult hallban. A sofőrök a várost járták, vagy járművük ülésén aludtak a kapualjban. A műszerész pedig telexgépei és képtávírói között ücsörgött, mintha puszta jelenléte életet tudott volna varázsolni az éltető áram híján döglött masinákba.

A harmadik emeleten laktunk mi. Jobb oldali szomszédom egy fiatal francia volt, a *Nouvelle Observateur* tudósítója. Zöld, kifakult katonainget viselt — egy Habbas-gerillától kapta —, nyakában bőrerszény és golyóstoll lógott, karjára a baloldali egyesített erők jelvényét tűzte, és ágya fölött Che Guevara nézett farkasszemet Jasszer Arafattal. Ha beszélt, mindig azt mondta, „a mieink", vagy azt (a jobboldalt értve ezen), hogy a „fasiszták". Giuseppe, az olasz esti lap tudósítója szemében nem voltak „mi", nem voltak „ők", neki csak „bandák" léteztek. Reggelente, mielőtt útnak indult volna, a szálloda kapujában keresztet vetett.

— Megnézem, mit csináltak ezek a bandák — mondta. — Remélem, ma is hazahozom épségben a pofám.

Mindig friss Monsieur Givenchy-illatot árasztott. És délutánonként a portáról piros notesza telefonszámait tárcsázgatta. A vonal túlsó végén csengő hangú nőknek kellett volna jelentkezniük, de a telefonok nem működtek, s ha nagy ritkán ki is csengett a vonal, senki sem szólt a hallgatóba.

S velünk egy emeleten lakott a holland *Handelsblatt* Kelet-Bejrútból ideköltözött munkatársa. Papírfehér arc, ritkuló szőke haj. Ugyanilyen pergament-asszony élt vele együtt, a felesége, a „legtökéletesebb titkárnő" a férj szerint. A nyitva hagyott ajtón át gyakran lehe-

tett látni őket: az asszony türelmesen bámulta az írógép billentyűit, s körülötte papírral a kezében sétált a férfi. Hogy írtak is volna, erről semmi sem tanúskodott.

A sajtó utóvédjeként — a negyediken — egy svéd kolléga élt immár második hónapja. Ritkán mutatkozott. Reggelijét, ebédjét a szobájába kérte. Legtöbbször erkélyén ült, szőkén és hallgatagon, s a város zajait figyelte.

A hotel többi lakója — szinte mind kényszerből szorult a King's-be — élte háború-beszűkítette életét. Ettek, aludtak, várták a híreket. Ha villany volt, magnókat és tévéket zengettek (volt, aki fél háztartását az egyetlen szobába menekítette). Ha jött a víz, nagymosást rendeztek, s ingek, alsóneműk varázsoltak mediterrán hangulatot az erkélyekre. Ha elhallgattak az ütegek, kézenfogták a gyerekeiket és körülsétáltak három háztömböt. Ha fölvisított az első rakéta, lélekszakadva szobáikba menekültek.

Néhányan váltak csak ki az egyformák tömegéből. Folyton-Ordítósék, az Orgonasípok és Rosie, aki büszke volt arra, hogy beszél arabul.

Folyton-Ordítósék eredetileg a Burzsban laktak, nem messze a bazárnegyedtől. (A 19. században citadella állt itt, innen kapta a kerület a „vár" nevet, és 1860-ban egy francia expedíciós hadtest itt állította fel ágyúit, hogy beavatkozzon az akkori keresztény—mohamedán harcokba.) A Burzs — a Mártírok tere környéke — már majdnem négy esztendeje a front szíve lett. Folyton-Ordítósék hét hónapja költöztek a King's Hotelba; azután, hogy egy éjszaka rájuk omlott a ház és másfél napi munkával sikerült csak kiásni őket a romok alól. Az asszony a konyhán segített — régebben is a szálló alkalmazottja volt; férje pedig naphosszat a fürdőszobában feküdt egy pokrócon, és a nikkel csapokat bámulta. Rette-

gett a szobától, az utcára nyíló ablakoktól, a kitört üvegű erkélyajtótól. Ha valaki benyított, felordított. Arabul ordítozott. Meg néha angolul. „Don't disturb me" — a kilincsre akasztható kulcs formájú kartonpapírról tanulta meg a szobaasszonynak szóló szöveget: ne zavarj!

Az Orgonasípok: hét gyerek, szüleikkel az ötödik emelet három szobáját lakták. Anyjuk, egy francia iskola énektanárnője, folyvást többszólamú kórusműveket tanított nekik, Bach kantátáit és néhány Schumann-dalt. A hét gyerek mindig egyformán volt öltözve, a nyolcéves legkisebb fiú ugyanolyan kockás nyakkendőt viselt, mint a tizenhat esztendős legnagyobb. Mindig komoly képpel ültek az étteremben, leszorított könyökkel fogták a kést, a villát. Alig beszéltek, mintha szó helyett az ének lett volna számukra a másokkal való érintkezés legtermészetesebb formája.

Rosie német volt. Német szőkeséggel, német keblekkel, német üleppel. Hannoverben született 1950 táján. Libanoni üzletember vette el feleségül, s Rosie szült neki egy fiút: színgermánra sikerült az is, tejfehér bőrűre, sima szőke hajúra, színtelen kék szeműre, mintha Rosie megvalósította volna azt, amire csak a természet néhány teremtménye képes: az önmegtermékenyítést. Persze Rosei nem úgy festett, mint aki a szexuális életnek ezt a formáját kedvelné. Reggeltől sötétedésig a hall tágas bőrkarosszékeit ülte sorba, s fogadta hódolóit, asszonyhiánytól dadogó férfi-udvarát. Kibombázott UNESCO-tisztviselőt, aki két utcával távolabbról járt ide, szállodaportást, külügyminisztériumi titkárt, taxisofőröket. Naponta tárgyalt a gépkocsivezetőkkel, hogy vinnék el Dzsuniébe, ahol férjének háza állt. Vállalkozó erre nem volt, így Rosei maradt. Fia, a kis Tony pedig

a ház macskáit hajkurászta, és a hetek során tekintélyes macskaszőr gyűjteményre tett szert.

Amikor beköltöztem a szállodába, Mr. George — a tulajdonos — a kulccsal együtt hasznos ismereteket is átadott. Mondhatnám azt is, életszemléletet. „Ne várjon semmit, s akkor minden, amit kap, örömet okoz". Meleg víz nincs. Hideg víz — „ha továbbra is szerencsénk van" — naponta három órán át. Villany délben és este három-három órán át. Élelmiszer kevés kapható, a hotel főleg saját készleteire van utalva, így lehet, az étkezés kicsit egyhangú lesz. Éjszaka „a külső zajoktól" nehéz aludni, próbáljak meg napközben szunyókálni. De meg lehet szokni. Meg kell szokni. Bejrútban tizennegyedik hónapja folynak a harcok.

A harmadik napon megszakadt az áram. Éppen akkor, mikor a miénk volt. A Bejrútot tápláló tizenegy távvezeték közül akkorra már tíz megszakadt, és néhány szál dróton érkezett csak a mindent mozgató elektromos energia. Ezért az elektromos művek bevezette az „áramforgót": hol az egyik, hol a másik kerületben gyulladtak fel a fények, kapcsoltak be a hűtőszekrények. Háromórás boldog időszak után aztán jött a hiába kattanó villanykapcsolók ideje. A földszinti liftajtón nagy papírlap tudatta: Villanyáram délelőtt tíztől egyig, és este hattól kilencig. De hát soha egyetlen nap sem érkezett pontosan a fény, és sokszor, ha jött is, percekre jött. (Akkor még nem tudtuk, hogy nemsokára a teljes sötétség hetei szakadnak ránk.)

A harmadik emeletre nemigen kell lift. Azok, akik följebb szorultak, ha volt áram, használták a felvonót. Persze a bennszorulás kockázatával. Az első nap dél-

utánján is megrekedt a lift a földszint és a félemelet között. Néhányat koppantott a bentlévő — mint később kiderült, a hatodik emelet egyik lakója —, s amikor hallotta, hogy megindult a mentőakció, csöndben maradt. A fülkéből valami furcsa zaj szivárgott ki. Nem volt egyszerű a kiszabadítása. Sok balkezes, tollhoz szokott férfi, egy hosszú vaspálca és egy kis lyuk az ajtó mellett, amelyen belül valamilyen pöcköt föl vagy le, jobbra vagy balra kellett billenteni, ennyi volt a segítség. Végül kiderült, hogy a kis kallantyút előbb be kell nyomni, aztán fölfelé emelni. Másfél órás ügyetlenkedés után — kicsit aggódó, kicsit vidámparki hangulatban — feltárult az ajtó. A felvonó foglya a padlón ült, mellette táskarádió, és hallgatta a zenére alig emlékeztető zörejt (állítólag Monte Carlo volt).

— Males — mondta —, annyi baj legyen. Még jó, hogy itt volt ez a tranzisztoros.

Ránéztem Mr. George-ra, aki alig egy-két órája avatott be a Bejrútban élés titkaiba. A tulajdonos csippentett a szemével.

— Majd ha maga is hetedszer marad a liftben, mint Mr. Harras, maga sem dörömböl.

George úr sztoikus nyugalommal tűrte azt, amit az élet kiszabott. Mindig egy újságcikket idézett, 1975 nyarán olvasta valahol: Libanonban olyan mély a válság, hogy két esztendő kell a megoldódásához. Ilyeneket mondott tehát: még hét hónap és huszonhat nap van hátra. Ne tessék nyugtalankodni. Napokon át ki sem lépett a szállodából, a porta mögötti irodában aludt. Számítgatta a bevételt; fölvette a telefonokat, és azzal, aki a pultnak támaszkodott, politizált. Két hetente pedig ez az idegek nélküli, cinikus, pocaknövesztő ember beült a kocsijába, és elindult a hegyekbe, át a frontokon, hogy

megnézze a családját. Negyvennyolc óra múlva, amikor visszatért, semmit sem mesélt, se az útról, se a családról — ennyit közölt csak: jól vannak, — és kislányai képét sem hozta magával.

A megmaradt személyzet minden egyes tagjában lakozott egy darabka George úr. Talán ezért voltak éppen ők itt, ezért ragaszkodott jelenlétükhöz a tulajdonos. Ahmed a fő- és alportás a mixer (amíg volt mit mixelni) és a csomaghordó tisztét töltötte be. Az inge alatt óriási pisztolyt hordott. Abszolút hallása volt — legalábbis ami a fegyverzajt illeti. Egy hosszú éjszakán át tanítgatott tudományára, egy üveg vörös bor mellett az erkélyemen. Hallgattuk az akkor már teljesen elsötétedett város zajait, a süvöltéseket, a fütyüléseket, a robbanásokat, a csattanásokat, lestük a nyomjelző lövedékek fényét.

— Ez most Grand típusú föld-föld rakéta volt. Kettő méter hetvennyolc hosszú, átmérője 160 milliméter, robbanófeje 47 kiló. Figyelje, ez a 155 milliméteres mozsár zaja. Most meg a sorozatvetők szólaltak meg.

Már az érkező lövedékek sivításából megmondta: egy kilométerre vágódnak be, száz méterre, vagy a szálló sarkánál verik föl az aszfaltot. Ha Ahmed az utcára lépett, ez azt jelentette, hogy a környék tökéletesen biztonságos.

Még csak Attejáról szólnék, szállodabeli társadalmunk talán legtökéletesebb tagjáról. Atteja pincér volt. Vörös kabátban, fekete csokornyakkendőben szolgálta fel a három étkezést. A választék egyre szegényesebbé vált. Előbb a tojás maradt el, majd a zöldségfélék, végül szinte minden. Semmi más nem maradt, mint fagyasztott marha az alagsor mélyhűtőiben, s több zsák krumpli. (Mikor az áramszolgáltatás végleg megszakadt, nyílt

tűzön sütötték meg a fél marhákat a szálloda mellett egy üres telken, nehogy megromoljanak.) Reggeli-ebéd-vacsorára így lett aztán egyforma az étlap: sülthús és burgonya. Italnak pedig (miután víz sem volt, sör sem volt, a Naasz ásványvíz is elfogyott) vörös bor. És pedig kétféle: Nadar és Ksara.

Atteja tökéletes pincér mivoltán ez mit sem változtatott. Jött (reggel, délben, este) egyre gyűröttebb vörös kabátban (nem lehetett tisztíttatni), fekete nyakkendőben, mind szürkébb fehér kendővel (nem volt víz, nem lehetett mosni) a karján.

— Hogy van, uram? Parancsol reggelit (ebédet, vacsorát)?

— Parancsolok.

— Mit hozhatok, uram?

— Mivel szolgál ma?

— Príma marhasültünk van burgonyával.

— Saláta?

— Sajnos, pillanatnyilag nincs, uram.

— Egyéb?

— A marhasültünket ajánlom, uram, ismeri a minőségét.

— Igen, jó kemény.

— A rágás egészséges, uram, már megbocsásson. Hozhatok valami innivalót?

— Jó hideg sört innék. Tudom, hogy nincs.

— Jó minőségű vörös borunk van. Marhasülthöz különben is ez való.

— Tudom Atteja. Hozzon Ksarát.

És jött vissza a pincérek pincére. Mindegy, hogy reggel volt, ebédidő vagy este. Mindegy, hogy az étteremben félhomály derengett, vagy a vaksötétet egyetlen gyertya fénye oszlatta csak szét. Hozta a bort. Odakint

a fegyverek szóltak. Ötven méternyire egy üteg küldte lövedékeit a város másik részébe. A légnyomástól reszkettek az üvegtáblák. Atteja megállt az asztalnál, megmutatta a cimkét: Ksara volt valóban. Kirántotta a dugót. Öntött néhány csöppet a pohárba, kóstolónak.

— Elégedett, uram?

— Köszönöm, igazán finom bort hozott ma.

— Örülök, hogy ízlik, uram.

Távolabb egy székre ült, leste, mikor ürül ki a tányér.

★

Nyugat-Bejrút, a városnak az a része, ahol a King's Hotel biztonságos hajója ringott a polgárháború hullámain, a palesztin mozgalom és a libanoni haladó erők ellenőrzése alatt állt. Ez a fél-város az, amelyik minden külföldi, minden átutazó szemében a tulajdonképpeni Bejrút. A Damaszkuszi útnak (ez lett a választóvonal az egymással szemben álló erők között), a nyugati oldalán van Rasz Bejrút diplomata-negyede, itt a Hamra, a fő bevásárló utca, erre van a nagy banknegyed, a tengerpartnak ezt a részét övezi a szállodasor. A nagy éjszakai mulatók is mind itt voltak egykor. De Nyugat-Bejrútban van a stadion, a minisztériumok legnagyobb része, több munkáskerület, és földrajzilag ide tartozna a repülőtér is, ezt azonban megérkezésemkor a szíriai csapatok tartották megszállva.

A tizennégy hónapja tartó harcokkal dacolva, élt a város. Élt, valamiféle hátborzongató élet-haláltáncot járva. Egyre ritkább volt a csöndes időszak. Egyre vadabb, kiszámíthatatlanabb lett az ágyúzás. Június végére nem maradt a városnak egyetlen pontja sem, amelyet a becsapódó lövedékek megkíméltek volna. De Bejrút

mintha nem vett volna tudomást minderről. Igaz, kevés lakó maradt. A legszegényebbek, akiknek nem volt hová menniük, nem volt pénzük kimenekíthető. S a legvasidegzetűbbek, akik úgy látták, szerencséjüket most teremtik meg. És persze a politikusok meg a fegyveresek. De aki maradt, megkísérelte — miként hatodik emeleti barátunk — az alkalmazkodást.

A tengerparton, a Galambok sziklája mellett gépkocsik parkoltak, tetejükön, motorházukon — s a földre terített ponyvákon — áru. Négy-ötféle cigaretta, zseblámpák, elemek, táskarádiók. Rossz minőségű ingek, pulóverek. Góliát-elemért mentem, a rádióm már alig szólt. Harminc év körüli férfi árulta a batériákat, bő választék volt, amerikai, japán, hongkongi, spanyol.

— Tudja, hogy Kairóban nem kaptam elemet? Pedig ott béke van.

— Itt se lesz sokáig.

— Maradék a boltjából?

— Egy villamossági szaküzlet raktárából vettem. Én aranyműves vagyok.

— Az arany most nem cikk?

— Itt? Egy pokrócon? Meg bolond az, aki most aranyat ad el. Ha csak nincs rászorulva.

— Nem fél? Nem félnek? Bármikor idelőhetnek.

— Messze lakik?

— Itt a King'sben.

— Akkor figyelje meg: ha valóban lőnek, két percen belül nem lesz a parton senki. Az autóban benn a kulcs, csak el kell fordítani, és megyek.

— Nem gondolt arra, hogy külföldre menjen?

— Libanoni vagyok.

— Sok libanoni elmenekült.

— Amikor a bazárnegyedet szétlőtték, gondoltam rá.

Ott volt az üzletem. De nem. Amíg megvan a kenyerem, maradok.

A parti autóboltoktól nem messze, ott, ahol a kellemes strandok simultak a sziklákhoz, műanyagkannás emberek álltak sorba. Vízért. Itt, a partoldalban nagyobb volt a nyomás, a magasabban fekvő városrészekből idejártak ivóvízért.

A benzinkutak üresen álltak, oszlopaikat legnagyobbrészt összetörték, mintha így töltötték volna ki bosszújukat a benzinhiányon fölháborodott autósok. De a golyónyomok, repeszek másfajta rombolásról árulkodtak. Benzinkútnál akkor már nem lehetett üzemanyagot kapni. Vagy nagy ritkán, két hetente egyszer. A benzin a feketepiacra vándorolt. Parkoló helyeken, garázsokban húsz literes marmonkannák tartalmát töltötték a tankokba. A benzin ára úgy ment fel, mint tőzsdéken a kapós értékpapíroké. Amikor megérkeztem — mint azt Ibrahim közölte velem csillagászati régiókban járó tarifája okaként — egy kanna 50 libanoni fontba (körülbelül 500 forintba) került. Másnap délelőtt 60, délután 75 fontba. Végül 80 fontnál megállapodott.

A gépkocsikra végül is szükség volt. Aki mozogni akart, az választhatott a sok kilométeres gyaloglás és a magas benzinár között. Minden tömegközelekedés hónapok óta megbénult (villamos- és autóbuszhullák hevertek az International szálló előtt a parton). A megmaradt néhány taxi sofőrje egy kilométernyi útért tíz fontot kért.

A megmaradt emberek a megmaradt autókon a szokásnak, beidegződésnek engedve most is a belváros felé igyekeztek, ha valamit tenni akartak. Az Al Hamra elvesztette fényét. A bevásárlóközpontból csak néhány felirat, néhány portál maradt. A Takla áruház mellett egy

divatüzlet kirakatában teherautó parkolt, dinnyét árultak róla. Egy másik bolt alumíniumoszlopai közé egy öngyújtótöltő- és javító költözött. A szétlőtt fótóüzlet előtt billegő asztalon filmeket árusított a tulaj. Itt is ugyanaz a kép, mint a Galambok sziklájánál: durva, összehajtható asztalokon és autók tetején élt a bazár. Az egyik helyi lap, az *An Nahar* meg is írta: szó szerint így van, mert a megsemmisült zsibvásárnegyed elfoglalta az újult üzletközpont helyét. Ugyanazok az árusok szezoncikkekkel. A legkelendőbb áru a petróleumlámpa lett, a gázpalackkal működő világítótest, a zseblámpa, a keksz, a cigaretta. A második világháború utáni budapesti Nagykörút „tűzkő-szaharin" hangulata. Azzal a különbséggel, hogy itt nem ért véget semmi. Ez itt a Hamrán nem a béke első napjainak felszabadult utcára merészkedése volt. Hanem csupán rövid fellélegzés a „ki tudja, mit hoz a holnap" szorításában.

A Strand mozi előtt kiplakátozták a műsort: a „Szerelmesek brutalitása". A fényképeken bőrzekés férfi korbácsol egy földön kuporgó dinnye-mellű hófehér nőt. Kék arcú, fityulás ápolónők hátából, melléből vér csorog. Két összefonódott nő egymást fojtogatja, vörös karmok a torkokon. Kinek kellenek most a vámpír-asszonyok, a nőszaggató férfiak?

Körösközül a falakon, a kapualjakban fölnagyított, rossz igazolványképeken fiatalemberek arca meredt rám. Kibogarásztam az arab feliratot: „Adnan Szaleh Attija. Meghalt a szír csapatokkal vívott harcban. 1950-ben született Bejrútban". Mellette gyerekképű tizenéves. „Faruk Al-Khateb. Született 1961-ben Szajdában." Tizenöt éves volt. Lassan ismerőseim lettek. Naponta láttam őket a várost járva. És ismerősöm lett sok száz más halott. Régi és új plakátokon.

S fegyver mindenütt. Gépkocsira szerelt golyószórók, géppuskák. Géppisztolyos őrjáratok. Fegyverrel a térdük között kávézó férfiak. Akinek hatásosabb harci eszköz nem jutott, két tojásgránátot akasztott az övére. Azt hallottam — a libanoni kérdés egyik legjobb szakértője mondta —, hogy a komolyabb gyilkolószerszámokon kívül a baloldal és a jobboldal kezében egymillió géppisztoly és karabély volt ezekben a napokban.

★

Az első, amit észrevettem a szálló halljában, a telexgép volt. Olivetti márkájú, vadonatúj készülék.

— Gondolom, ha van áram, a telex működik.

— Ne gondolja — mondta szokásos nyugalmával Mr. George.

— Nincs vonal?

— Nincs. Három vonal él csak a városban. A Commodore Hotelban, a Telekommunikációs Hivatalban, és itt a szomszédban, a Federal szállóban.

— Az amerikaiak honnan adnak?

— A Federálból.

— Ötven méterrel odébb van vonal, itt meg nincs?

— Legyek őszinte?

— Természetesen.

— Tizenhatezer font a telex díja. Idén nem fizettem be. Úgy gondoltam, nem éri meg. Most ugye megvet?

— Tudja mit? Én sem tudom kifizetni magának a tizenhatezer fontot.

— Elköltözik?

— Nem. Itt vannak a kollégák. És azt hallottam, itt jobb a konyha.

A Federal tulajdonosa úgy mutatta be a gépét, mintha

hasonló mérnöki csodát még nem hordott volna hátán a föld. Olivetti masina volt ez is. Ami különlegessé tette, az odakint volt az utcán: egyszerű, benzinhajtású áramfejlesztő. Libanonban — ebben az időszakban — valóban megfizethetetlen kincs.

Kis szobában állt a telexgép. Itt volt a szálloda telefonközpontja is, a falakon pedig körbefutó kopott barna polc, régi számlákkal, nyugtákkal, levelezéssel. A telefont Hoda kezelte, a tulajdonos lánya, s ha jött egy vendég, ő adta ki a kulcsokat is. Anyanyelvén kívül angolul, franciául, németül és olaszul beszélt. Telefonkészülékével németül társalgott. Fölkattintotta a kallantyút, vonalra várt:

— Los, los, los. Komm, komm, komm.

A vonal nem jött, a fehér lámpa kialudt.

Ismét a kis billentyű.

— Hőr mal zu. Los!

Nincs vonal.

Közben én a telex melletti kis dobozon zongoráztam. A masina hallgatott.

— Ne izguljon — mondtam —, telexvonal sincs.

— Melyik gombot nyomta meg?

— Most már az összeset.

— Elég csak a zöldet.

A készülék fel-felberregett, lámpája ígéreteseket villant, hogy aztán azonnal kialudjon. Este nyolcra teljesen besötétedett, egyetlen aggregátor éltette körte világított a telefonszobában. Megszólaltak kint a lövegek, vékony drótján meglengett az égő. Az utca felső részén géppisztollyal lőtte egymást néhány fegyveres. Budapest sehol. Egy gránát — mint közelbe sújtó villám — a szomszédos benzinkút melletti ostornyeles lámpát talál-

ta derékba. A zöld gomb beragadt. Hoda körömollójával piszkálgattam.

Végre tizenegykor (magyar idő szerint kilenckor) felzúgott az Olivetti. „224971 A MTI H 224971 A MTI H". Budapest volt. A Magyar Távirati Iroda telex-központja. A lyukszalagot — az előre elkészített tudósítással — rátettem a gépre, gyerünk!

„bejrutbool uezenem. talaaltam egy muekoedoe telexgeepet ees most idekoeltoeztem melleeje. adom az elsoe anyagot, a veegeen lesz meeg neehaany uezenetem. Megy az anyag. Kedden viszonylagos nyugalom volt Libanonban. a sziriai csapatokxwq& . . ."

Össze-vissza kalapált a gép. Visszahúztam a szalagot.

„. . . a sziriai csapatok, a sziriaaval egyuettmuekoedoe szajka mozgalom, valamint az egyseeges palesztinai és haladoxqrty . . ."

Az istenit! Ismét összevert a masina.

— Nézze a villanyt — mondta Hoda —, esett a feszültség. Az aggregátor nem bírja a telexet.

— Mit csináljak? Az anyagnak mennie kell.

— Várjon.

— Öt sort adtam eddig. Elmegy a vonal.

„halado „eroek jol elkueloenitett poziciokat ellenoeriztek. az mti tudositojaanak szemeelyes benyomaasaiqrx78y . . ."

— Azt hiszem, igaza van — mondtam Hodának. — Így nincs sok értelme.

Hoda már nem volt a szobában.

Az ember konok. Ismét visszatettem a szalagot. Lement öt sor. Majd ismét öt. Akkor megjelentek a „qwxy"-ok. Aztán leadtam három sort. Alig hallottam a kinti ütegeket. Tíz sor baj nélkül lement. Nagy csattanás kintről, a szomszédos porta mellett kirepült egy ab-

lak. Reménytelen percek. A masina a felkiáltójeleket, a számokat, a marsbéli nyelv mondatait verte.

Aztán hirtelen a lámpa kifehéredett. Futott a szalag hiba nélkül. Bejött Hoda, olajos volt a keze.

— Szerencsém van — szóltam —, megindult.

— Benzint töltöttem az aggregátorba, és állítottam rajta — mondta Hoda.

— Kösz.

Szaladt a szalag, csodálatosan egyenes, ép sorokat vert a gép a papírra. Elfogyott a perforált papiroscsík. Vége. Hátradőltem a székben. Rágyújtottam.

— Hát ez lement.

Kint egy teherautóról félperces időközökben öt rakétát lőttek ki. Mint startoló vadászgépek húztak el a szálló fölött. Hoda egy benzines vattával törölgette a kezét.

— Maga kint járt az utcán? — kérdeztem.

— Az aggregátor kint van.

Bedobta a vattát a szemétkosárba.

— Ezt nem kellett volna. Ilyenkor az utcára menni.

Kis fintort csinált. Hamutartót emelt le a telefonközpont fadobozának tetejéről.

— Ne hamuzzon a földre. Azért mert háború van, lehetne rendesebb.

NEM A HARCÉRT HARCOLUNK

A Stadion mögötti utcáktól a Barbir kórházig terjedő negyedben vezető nélkül nehezen ismerte ki magát az idegen. A plakátok, a falra mázolt feliratok jelezték ugyan, hogy errefelé találni a Libanoni Kommunista Párt központját, itt élnek, dolgoznak a haladó erők vezető csoportjai, ezen a környéken kell keresni a palesztin szervezetek irodáit. De pontos útbaigazítás híján a beavatatlan csak bolyonghatott a háztömbök között.

Az utcák sarkán homokzsák-torlaszok álltak. Könnyű páncélautók, golyószóróval fölszerelt teherautók vigyázták a forgalmat. Az erkélyeken és jó néhány háztetőn is fegyveresek őrködtek. Az udvarok kőfala mögött pedig aknavetők, páncélhárító ágyúk, mozsarak rejtőztek.

Csak itteni ember igazíthat útba. „A Demokratikus Front külügyi osztályát keresed? Menj az X utca és az Y utca sarkára. Ott áll egy szürke épület, annak első emeletén a hármas számú ajtó mögött megtalálod. Csak annak a nevét mondd, akit keresel, ha nem tudnak róla, ne érdeklődj, lehet, hogy az iroda odább költözött."

Rengeteg fegyveres fiatal volt az utcákban. Sokuk övében páncélelhárító gránát, vállán Kalasnyikov géppisztoly. Ez éjjellátó berendezésével sötétben is használható, s csövéből kilőhető a páncélgránát. Szajdában később harckocsikat láttam, teljesen szétlőtt, megolvadt páncélzatú harckocsikat, a legkorszerűbb típusból valókat. Volt, amelyiket tíz gránát találta közvetlen közelről. A szíriai csapatok itt megkísérelték, hogy megszálljanak egy várost. A belterület utcáira engedett harckocsikat a kis kommandóegységek fél órán belül megsemmisítették.

Az *An Nida* szerkesztősége a kicsi utcák egyikében egy teniszpályára nézett. A salak között már kiütött a fű. A gyomos teniszpálya — hasonlóan a földbe süppedt, rozsdás villamosvágányokhoz — talán még a romba dőlt házaknál is jobban figyelmeztetett egy rendszer bomlására.

Volt időm a teniszpályát nézni. Kiültettek az erkélyre, hátam mögött két nagy szobában tízen-tizenegyen verték a gépet, kanyarították a gördülő arab betűket a papírra.

— Mindjárt jön Dzsafar elvtárs — mondta a fiú, aki a kaput őrizte. A Libanoni Kommunista Párt lapjához jöttem.

Az utcán alig volt forgalom. A teniszpálya kerítése mellett a földön ülve géppisztolyát szedte szét és tisztogatta két fiú. Kelet felé, a hegyekről gömbölyű, szürke pamacsok szálltak fel. A fegyverek zaja nem ért el idáig. Bal kéz felől egyenes fekete füstoszlop. Szélcsend volt.

— Jó napot! Hogy vagy?

Kicsit „á"-zva mondta a hogyvagyot, mint a felvidékiek. De szépen beszélt magyarul. Alacsony, hízásnak indult férfi volt, szelíd szemekkel.

— Én vagyok Dzsáfár.

— Nem tudtam, miért kell épp rád várnom. Most már tudom.

— Én vagyok a magyar szakértő. Foglalj helyet. Megbeszélésed van Khaled elvtárssal. Addig várni kell. Addig beszélgetünk. Jó?

— Khaled elvtárs?

— A politikai bizottság tagja. Most itt dolgozik a lapnál. Ketten vannak pébé-tagok itthon. Ugye érted.

Értettem. Rágyújtottam, Dzsafar nem kért a cigarettából, de gyufája volt.

— Mi az ott, az a füst?

— A kikötő.

— Már napok óta látom.

— Kátrányos hordók gyulladhattak ki ott, attól ilyen fekete a füst.

— Mintha most csökkentek volna a harcok. Az éjszaka egészen csöndes volt.

— Ne higgyen a csöndnek. Több mint ötven fegyverszünet borult eddig föl. Ami miatt ez a háború kitört, abból semmi sem oldódott meg. Ma a jobboldal lőni kezdte a Tel Zaatar-i és a Dzsiszr Al-Basa-i menekülttáborokat. Ha ismeri a polgárháború eseményeit, tudja, hogy ez mindig új forduló kezdete volt.

Néztük a füstpamacsokat a domboldalban. Ott voltak a táborok. Dzsafar ezt mondta:

— Ugye, milyen szép, milyen nyugodt a táj? Mint Budapesten.

— Mikor járt utoljára nálunk?

— Tavalyelőtt. Korábban meg négy évet voltam ott. Dehát most egyhamar nem lesz utazás.

A szerkesztőségi zsibvásárból nyílt Khaled elvtárs szobája. Magas, fekete férfi, talán megszokásból meg-

hajolva lépett be az ajtón, mintha attól tartana, hogy beveri a fejét a félfába. Hozták a teát, cseppnyi mentával ízesítve. A beszélgetés így zajlott le:

— Mire kíváncsi?

— Két dologra keresem a választ. Az egyik: mit akarnak valójában a libanoni kommunisták? Sok mindent hallottam eddig. Hogy Önök elvetették a sulykot, túlzottak a követeléseik, és így tovább. A fogalmazásért megbocsásson, Kairóból és Damaszkuszból jövök. A másik: miféle kiút lehet ebből a válságból?

— Tartsunk sorrendet. Először is arról, hogy mit akarunk. Mi, kommunisták szoros egységben vagyunk most az ország többi haladó erejével. Ez nagyon fontos. Társadalmi céljainkat a mostani szakaszban már sokszor megfogalmaztuk. Libanonban anakronisztikus társadalmi viszonyok uralkodnak. Olyan ez az ország, mint egy régi kövület. Egyes vidékeken még feudális viszonyok vannak. A politikai életet a régi nagybirtokos családok irányították. Szinte öröklődtek a pozíciók. Gondoljon csak a Chamoun-családra, már a dédnagyapa is politikus volt. De legalább ötven ilyen famíliát tudnék említeni. Aztán itt van az a szisztéma, hogy a politikai vezető posztokat vallási alapon osztják el. Ötven esztendő alatt természetesen eltolódtak az erőviszonyok, hogy mást ne mondjak, az ország muzulmán lakossága számottevően megnövekedett. Nem tartható fenn a korábbi struktúra. Ember és ember között a vallás a választóvonal? Mi, kommunisták, természetesen az osztálykülönbségeket tartjuk a legfontosabbaknak, de még azok is, akik nem a marxizmuson nevelkedtek, tudják és látják, hogy nem a keresztény és muzulmán halászok, munkások között emelkednek falak, hanem a megcsontosodott feudális-kapitalista vezető réteg és a hatalom-

ból kiszorult tömegek között. Ma már a politikai élet sem a vallási szervezetek keretei között zajlik, hanem működő és befolyásos pártok vannak Libanonban. A nemzeti baloldal programja modern, liberális, polgári demokratikus államot akar. Azt tartja, a tőkés rendszer megszüntetésének még nem jött el az ideje. Tegyük hozzá: a feudális maradványokat meg kell szüntetni, már most. Túlzottak ezek a követelések? Semmiképpen.

— Említette, hogy a palesztinok szövetségeseik. Szíria kijelentette, hogy nem tűrheti e mozgalom beavatkozását Libanon belső ügyeibe. A jobboldal vezetői szerint is főleg az idegenek okozzák a válságot, ők fel akarják forgatni a vendéglátó államot.

— Fontos látni, hogy a libanoni jobboldal nem azért kifogásolja a palesztin mozgalom jelenlétét, mintha az belpolitikai célokat követne az országban. A jobboldal évtizedek óta arra törekszik, hogy Libanont kivonja az arab országok szövetségéből, s az ország hátat fordítson mindannak, ami ebben a térségben történik. Közben pedig foggal-körömmel tartani próbálja hatalmát. Ezt pedig az erősödő baloldal fenyegeti. Az a baloldal, amely tudja, hogy a közel-keleti válság megoldhatatlan, ha egy országalkotó népnek, a palesztinoknak nem rendeződik a sorsa. A baloldal mindig — a legnehezebb időkben is — kiállt a palesztinokért. Tehát természetes szövetség alakult ki a Palesztinai Felszabadítási Szervezet és Libanon haladó erői között. Ez a szövetség útjában áll a jobboldalnak, olyan erő ez a szövetség, hogy külső segítség nélkül a libanoni uralkodó réteg nem tud megbirkózni vele. Uralmának fenntartása végett kívánja, hogy a palesztinok elhagyják az országot.

— Dean Brown, az amerikai elnök különmegbízottja azt mondta, van még egy veszély az Egyesült Államokra

nézve: ha győz a baloldal Libanonban, ez erősítené a térségben azokat az erőket, amelyek elutasítják a pax amereicana-t, az amerikai rendezési terveket.

— Igen lényeges ponthoz értünk. A libanoni konfliktust nem lehet csak az ország belső helyzetéből, vagy a palesztin problémából levezetni. Távolabbra kell tekinteni. Számtalan olyan ellentét csúcsosodott itt ki, amelytől e térség, de mondhatjuk azt, hogy az egész világ terhes. Soroljam? A libanoni társadalmi osztályok ellentétei. A jobboldal és a palesztin mozgalom ellentéte. A palesztin-izraeli ellentét. Izrael és az arab országok ellentéte. Az arab államok egymás közti ellentétei. A térség haladó erőinek és az imperializmusnak az ellentétei. De mondhatjuk azt is, a világ haladó felének konfliktusa a nemzetközi imperializmussal. Közismert, hogy az Egyesült Államok a Vietnamot követő időszakban nagy erővel kezdett dolgozni itt, a Közel-Keleten. Ezektől az amerikai tervektől nem lehet elválasztani azt, ami Libanonban történt. Vannak erre közvetlen bizonyítékok. Amerikai és izraeli fegyvereket szállítottak az országba. A jobboldal nyugati országokból érkező zsoldosokat fogadott fel. Több rohamegységük élén ilyen nemzetközi kalandorok állnak. Az Egyesült Államok ebben a térségben a Kissinger-féle békét akarja kierőszakolni. Ehhez nyilván meg kell törni a haladó erőket. Így könnyebb elfogadtatni a Fehér Háznak azt a szándékát, hogy az Izrael elleni hadműveletektől távol tartsák és végső soron felszámolják a palesztin ellenállási mozgalmat. A sinai egyezmény után Amerika Szíriát és a palesztinokat vette célba, és az a pont, ahol a legjobban meggyöngíthető mind a kettő: Libanon. Szíria nagyon súlyos felelősséget vállalt magára, amikor katonáival az országba jött. Az invázió semmiféle megoldást

nem hozott, megosztotta a térség antiimperialista erőit, és idebent a konfliktus még véresebbé vált.

— A legelején azt kérdeztem, lát-e valamiféle kiutat.

— Egyetlen józan megoldás a fegyveres harc beszüntetése lehet, egy olyan rendezés, amely itt figyelembe veszi a libanoni válságot. De nem látom a lehetőségét annak, hogy rövid időn belül ez bekövetkezzék. Veszteségei ellenére erős maradt a baloldali mozgalom, minden eddiginél szorosabbá vált együttműködésünk a palesztinai szervezetekkel. De hát a reakció nem nyugszik, vérünket akarja. És folyik a nagy diplomáciai játszma. Szakadást próbálnak előidézni sorainkban, az amerikai politika most éket akar verni a baloldal és a palesztin mozgalom egyes csoportjai közé. Ennek mi ellenállunk. Tudja, a szíriai katonai beavatkozást is megelőzte az a kísérlet, hogy a libanoni baloldal szervezeteit egymással szembefordítsák, s a palesztinokkal fogassanak fegyvert palesztinok ellen. Ez kudarcot vallott. A harc első órájában a Palesztin Felszabadító Hadsereg — amely szíriai irányítás alatt állt — egyesült a mozgalom többi erejével. A Szajka-szervezet — amelynek központja Damaszkuszban volt — megoszlott, 85 százaléka a PFSZ-hez csatlakozott, 15 százalék maradt csak szíriai oldalon. Tudjuk, létkérdés számunkra az összefogás, és nem hagyjuk, hogy sorainkat szétzilálják.

★

Jasszer Abdel Abu a Palesztinai Felszabadítási Szervezet információs osztályának vezetője, és az ellenállás marxista irányítás alatt álló szervezetének, a Palesztinai Népi Demokratikus Frontnak az elnökhelyettese. Fiatalos, energikus ember, irányításra termett. Nem azt

éreztem, hogy egy gerillaszervezet vezetőjével beszélgetek. Egy nagy felkészültségű politikus előtt ültem, s ő mintha egy létező állam információs miniszteri tisztét töltené be. Rendkívül erős dohányos, beszélgetésünk során elfogyott egy doboz Gitanes. Kiszólt az ajtón, s az ott álló fiú már adta is be a másikat.

— Azt mondjuk, hogy összeesküvés az, ami a térség haladó erői ellen folyik. Lehet, hogy ezt frázisnak tartja, túl sokan beszéltek már magának erről, de szeretném néhány érvvel megerősíteni ezt az állítást. Induljunk el onnan, hogy mint ön is mondta, a világ nagy része teljesen értetlenül áll azzal szemben, ami itt történik. Hogyan lehetséges, hogy Szíria, az az ország, amelyik a legkövetkezetesebben támogatta a palesztin mozgalmat, és haladó politikát folytat a térségben, egyszercsak fegyvert ragad és bevonul Libanonba, lövi a palesztin menekülttáborokat, blokád alá helyezi a városokat, s elkezdi egykori szövetségesei szabályos kiéheztetését? Az első dolog, amit számba kell venni, az Egyesült Államok közel-keleti politikája. A sinai egyezményt elleneztük. Nem azért, mert ellene vagyunk a békének, hanem mert ez olyan kibontakozás felé mutatott, amelyben nincs köszönet. Világosan látszott a célja: egyenként leszerelni az arab országokat, és a haladó erők lába alól kihúzni a talajt. Szíria is elutasította Egyiptom és Izrael megállapodását. Azt tartotta róla, hogy felrúgja a közös megállapodásokat. A Golan fennsíkon sokkal bonyolultabb a feladat, mint a csapatok szétválasztása volt a néptelen Sinai-félszigeten. Itt tényleges stratégiai kérdésekről van szó. Szíria nem tartott lépést Egyiptommal, mert nem akart szembekerülni az arab államok többségével, és a vezetésnek figyelembe kellett vennie az ország közvéleményét is. Szíriában sokkal politikusabbak

az emberek, mint Egyiptomban. Kairó 1975 tavaszán és nyarán valósággal rohant az egyezmény után, nem volt hajlandó bevárni, hogy esetleg Szíria is csatlakozik hozzá. De az Egyesült Államok nem tett le arról, hogy Szíriát is bevonja a kis lépések politikájának követésébe. Ehhez azonban szükség volt arra, hogy meggyöngítse Damaszkuszt, és leválassza szövetségeseiről. Washington változatos politikai eszközökkel operált, valamennyit fölsorolni nem lehet, de köztük volt az arab országok ellentéteinek kihasználása, és a gazdasági zsarolás csakúgy, mint a szír nacionalizmus szítása. Nem véletlenül történt, hogy Szaud-Arábia éppen ebben az időben szüntette meg Damaszkusz gazdasági segélyezését, és hogy fölmerült a Jordániával való szír koalíció terve, amelybe — megkérdezésünk nélkül — minket, palesztinokat is bevontak volna. Ahogy a libanoni események előrehaladtak — részint velük összefüggésben, részint tőlük függetlenül — szaporodtak a nézeteltérések a mi libanoni szövetségünk és a szír vezetés között. Elleneztük például a már említett konföderáció tervét. Nem értettünk egyet azzal amit Damaszkusz kínált, hogy amikor a libanoni hadsereg szembefordult a kormánnyal, mi tagadjuk meg az együttműködést ezekkel a katonákkal. Ez csak bevezetője volt a hosszas vitának. Szíria és a palesztin vezetés között különböző szinten 1967 elejétől júniusáig száz találkozó zajlott le. Nem értettük meg egymást. Úgy látszik, Dzsumblatt damaszkuszi látogatása után a szír vezetés elhatározta, hogy nem halad együtt a libanoni baloldallal, nem fogadja el annak a rendezésről kialakított politikai koncepcióját. Nézze, amikor Szíria kijelentette, hogy Libanonban az egyensúly megteremtése a célja, s egyik felet sem hagyja megerősödni, akkor ez abban a katonai-politikai helyzetben a baloldal visszaszorítását-

val volt egyenlő. Hiszen a haladó erők ellenőrizték az ország területének a nagy részét, a jobboldal politikai rendszere és hadserege felbomlóban volt. Minden olyan rendezés, amelynek alapja a régi politikai rendszer volt, azt jelentette, hogy a baloldal a tárgyalóasztalnál feladja az összes eredményét, amit a harctereken szerzett. Súlyos véráldozattal. Amikor Szíria úgy döntött, ahogy döntött, a már említett találkozókon azt kívánta tőlünk, hogy álljunk félre. Hangsúlyoznom kell, nem arról van szó, hogy a palesztin mozgalom be akar avatkozni Libanon belső ügyeibe. Más kérdés azonban, hogy nem hagyhattuk ott szövetségesünket, hiszen a libanoni haladó erők voltak azok, amelyek mindig is mellettünk álltak, amelyekkel együttműködésünk sok-sok éve tart. Jól emlékszem a szíriai katonai beavatkozás előtti utolsó találkozónkra Damaszkuszban. Ez öt nappal a szír csapatok bevonulása előtt volt. A szíriai vezetők ismét felszólítottak bennünket arra, hogy — mivel Szíria a palesztin ellenállási mozgalom támogatója és nem akar szembekerülni vele — álljunk félre. Delegációnk azt felelte, hogy nem tehetjük ezt, a libanoni baloldal biztosítja, hogy megmaradhatunk azon az utolsó szilárd ponton, ahová a közel-keleti válság megoldatlansága sodort bennünket Libanonban. Azt a választ kaptuk: erre kellő garancia Szíria maga. Nyíltan megmondtuk, hogy nem tartjuk annak. Nem felejtettük el a jordániai leckét. Az arab országok Jordániában is garantálták jelenlétünket, amikor megkezdődött ott a népirtás, támogattak bennünket, fölléptek érdekünkben. Mégis súlyos vereséget szenvedtünk, mert hiányzott a helyi tömegtámogatás. Hiányzott a tömegbázisunk az országban. Itt Libanonban ez megvan. A baloldali tömegek mellettünk áll-

nak. Dobjuk félre? Hagyjuk cserben őket? Ez saját halálos ítéletünk volna.

— Beszéltem már az amerikai politikai játszmáról — folytatta Jasszer Abdul Abu. — Igértem: tényeket is mondok. Eddig nem nagyon beszéltünk még erről, de szerintem az amerikai diplomáciai iskolákon majd egyszer tanítani fogják azt, hogyan is lehet — miként mi, arabok mondjuk — egy bottal két madarat agyonütni. Információink vannak arról, hogy Szíria eredetileg gyors katonai akciót akart Libanonban. A hadműveletet, amelynek meghirdetett célja az volt, hogy Libanon megosztása ellen a baloldal támogatására indult, eredetileg négy hadosztály hajtotta volna végre, az Egyesült Államok tudtával, Washington adott zöld fényt a nemzetközi diplomácia csatornáin át ehhez a hadművelethez. De Washington volt az is, amely megakadályozta Szíria katonai terveit. Arról is tudomásunk van, hogy Egyiptom közreműködésével és Washington tudtával küldte Irak — a szír invázió megindulásakor — hadseregét a szíriai határra. A damaszkuszi hadvezetés így kénytelen volt két hadosztályt odairányítani. Katonai tervei fölborultak, Libanonba négy helyett két hadosztály vonult, és ez kudarcot hozott.

Csönd. Jasszer Abdul Abu még hozzátette:

— Én Szíriát éppúgy egy politikai játszma áldozatának tartom, mint ahogy mi is ettől a játszmától szenvedünk. Tisztán látom, hogy a palesztin mozgalom, ha összekovácsolódott is, megerősödött is ezekben a harcokban, hosszú távú céljait csak akkor hajthatja végre, ha erős szövetségesei vannak. Szíria igen komoly tényezője lehetne a libanoni haladó erők és a palesztin ellenállás

közötti együttműködésnek. Végtelenül szomorú vagyok, mélységesen megrendít, hogy ez nem így van.

★

— Megengedi, hogy bekapcsoljam a magnetofont?

— Természetesen.

A férfi, aki az ablak előtt ül, a Palesztinai Felszabadítási Szervezet egyik legfontosabb személyisége. Faruk Kaddumi — mozgalmi nevén Abu Lutf — hivatalos címe: a politikai osztály vezetője: Ő a palesztin ellenállás külügyminisztere, ideológiai irányítója, s ezekben a napokban, mivel Jasszer Arafat távol volt (az arab országokat járta), a katonai irányítás szálai is az ő kezében futottak össze. Nyugodt biztonság árad belőle, s valamiféle olyan diplomata érzékenység, amelyre csak születni lehet, megtanulni nem. Igen pontosan fogalmaz, szinte a vesszőket, a pontokat és felkiáltójeleket is kiteszi. Az első perctől érzékelteti, hogy amit mond, az nemcsak személyes véleménye.

Egy ház negyedik emeletén találkoztunk. A kapuban fegyveres őr. Előbb a második emeletre vitt a lift, itt új kísérőt kaptam, ő vitt az előszobába. Jól megtermett fiatal legények ültek a karosszékekben, aztán kijött egy magas, sovány férfi, ő invitált befelé: Kaddumi vár.

— Köszönöm, hogy fogadott. Tudom, ezekben a napokban sok a dolga.

— Ne udvariaskodjon. Én azt mondhatnám: örülök, hogy meglátogatott, mert érdekünk, hogy minél többször, minél több embernek elmondhassuk véleményünket. De érje be ennyivel: örülök.

Elindult a magnó. Ettől persze szabályos interjú-színezetet kapott a dolog. Ha magnóra mondja kérdéseit

az ember, árnyaltabban fogalmaz, s a válaszok is kerekebbek, csiszoltabbak. A szalagot visszahallgatva vettem csak észre, hogy a kérdések mondatai között több volt a szünet, a válaszok peregtek folyamatosabban. Kaddumi rutinos nyilatkozó.

Elindult a kazetta. Ezt kérdeztem:

— A közvélemény meglehetősen nehezen követi a libanoni események gyors változásait. A konfliktus, amelyben a libanoni haladó erők és a palesztin mozgalom harcolt a libanoni reakció képviselőivel, odáig fejlődött, hogy most a barátok: Szíria és az Önök frontja került egymással szembe. Hogy történt?

— Igen. Az összeütközés kirobbanásakor Libanon nemzeti erői és a palesztin mozgalom állt az egyik oldalon, a reakció a másikon. A jobboldalnak és az amerikai imperialistáknak közös terve az volt, hogy megállítják azt a rájuk nézve mind veszélyesebb folyamatot, hogy Libanonban a haladás ereje és a palesztin mozgalom erősödik. Szíria politikai közvetítőként lépett a színre. Ezt mi üdvözöltük akkor. De jó előre figyelmeztettük a damaszkuszi vezetést, hogy tartózkodjék a katonai beavatkozástól. Meglepetésünkre és szomorúságunkra mégis ez következett be. Elleneztük ezt, mint ahogy ellenzünk minden olyan kísérletet — mint amilyen annak idején a szíriai, jordániai, libanoni, palesztin konföderáció terve volt —, amely gyöngíti mozgalmunk önállóságát. Mivel a szíriai katonai beavatkozás folytatódott, nem maradhattunk passzívak. A politikai akciók rovására így szélesedett ki a fegyveres konfliktus.

— Nem gondolja, hogy a szíriai katonai beavatkozás elsődleges célja a szemben álló felek lefegyverzése, a béke helyreállítása volt?

— Egy hadsereget nem azért vetnek be, hogy har-

coljon a harcért. Az ilyesminek mindig van politikai célja. A lefegyverzés lett volna? A libanoni népi erők és a palesztin ellenállás mögött valóságos és széles tömegek állnak. Egy népi mozgalmat nem lehet lefegyverezni. De emlékeztetek arra is, hogy ez volt az az idő, amikor az amerikai szerepvállalás erősödött. Husszein jordániai király úgy utazott az Egyesült Államokba, hogy előzőleg Damaszkuszban konzultált. Dean Brown, az amerikai közvetítő, ekkor jelent meg a színen.

— Hogyan ítéli meg a helyzetet: a libanoni események nyomán a palesztin mozgalom meggyengült, vagy erősebb lett?

— Jelentős vérveszteségek értek bennünket, ez minden fegyveres konfliktus, minden felszabadítási harc velejárója. De a palesztin mozgalom erői egységessé váltak, és nagy mértékben megerősödött kapcsolatunk a tömegekkel. Ez nagy pozitívum.

— Őszintén szólva nem látom az alagút végét. Lát valamilyen kiutat a libanoni válságból?

— Röviden össze tudom foglalni. A szíriai csapatoknak ki kell vonulniuk, az arab rendfenntartó erőknek el kell látniuk azt a feladatot, amelyet a Liga kijelölt számukra, s a libanoni feleknek tárgyalniuk kell és meg kell egyezniük. Hozzáteszem, nagyon lassan folyik az arab országok határozatainak a végrehajtása. Hetekkel az arab külügyminiszteri értekezlet után még mindig csak a líbiai csapatok érkeztek ide. Sajnos, az arabközi ellentétek hatnak az itteni konfliktusra is.

— A zöldsisakosok között szíriai egységek is vannak. Tudomásom szerint a Palesztinai Felszabadítási Szervezet ellenezte ezt.

— Szeretném pontosabbá tenni megfogalmazását. Nem kifogásoltuk, hogy korlátozott számban — körül-

belül egy századnyi — szíriai katonai csoport is legyen a békefenntartó erők között. De elutasítottuk a nagyobb arányú részvételt, és nem fogadhatjuk el a reguláris szír hadsereg libanoni jelenlétét. Ennek egyetlen oka volt: Szíria hadserege fegyverrel került szembe mozgalmunkkal. Az összeütközés a szíriai hadsereg és a mi egyesített erőink között sajnálatos módon szíriai katonák életébe került, és a harcok során Szíria jelentős mennyiségű katonai fölszerelést vesztett. És szomorú módon ezek az összecsapások nagy károkat okoztak a libanoni haladó erők és a palesztin mozgalom soraiban. Ellenezzük és mindig is ellenezni fogjuk, hogy Szíria harcoló félként legyen Libanonban. Ebben a kérdésben nem vagyunk hajlandók kompromisszumot kötni.

— Megítélése szerint a libanoni jobboldal hajlandó arra, hogy elfogadja a rendezést?

— Nem tudom. Remélem. A jobboldal szüntelenül változtatja véleményét, olyan láthatatlan erők működnek és befolyásolják tevékenységét, amelyek — szerencsétlen módon — már többször megakadályozták a kibontakozást. A jobboldali vezetők egy csoportja mindenképpen mozgalmunk megsemmisítésére, az ország megosztására törekszik. Reméljük, a józanabbak képesek önállóan cselekedni. Megértik, most a béke a legfontosabb Libanonban. Ami pedig az országban élő keresztényeket illeti, mi testvéreinknek tekintjük őket. Meg kell érteniük, miért harcolunk a jobboldallal. Harcunk önvédelem, senkit sem akarunk támadni. Tal Zaatart el akarják pusztítani. Tűzbe, vérbe borították a jobboldal fegyveres erői táborainkat. De most is kijelentem: ennek ellenére egyetlen centimétert sem akarunk előrenyomulni. Hiszünk Libanon nemzeti egysége, szuverenitása megőrzésének lehetőségében. Ha a szír

csapatok kivonulnak, ha az arab békeerők valóban hozzálátnak feladatukhoz, készek vagyunk a legnagyobb mérsékletet tanúsítani.

— Elhangzott olyan javaslat, ezt sajnos a hadiesemények egyre inkább elsöprik, hogy tartsanak kerekasztal-értekezletet a libanoni erők. A palesztinok azonban ne legyenek ott. Mi erről a véleménye?

— Mit mondhatnék? Üljenek a tárgyalóasztalhoz a libanoniak, és egyezzenek meg. Mi nem tartjuk magunkat „libanoni félnek". Libanon a libanoniaké, nem a palesztinoké, nem másoké. A libanoniaknak kell egyetértésre jutniuk, és akkor még ahhoz is joguk van, hogy meghatározzák ittlétünk feltételeit. Vendégek vagyunk ebben az országban, nem akarunk visszaélni a vendégjoggal. A kairói egyezmény értelmében tartózkodunk itt. Ezt annak idején az arab országok csúcsértekezlete is jóváhagyta, s kimondta, hogy minden arab államnak támogatnia kell mozgalmunkat, és biztosítania kell függetlenségi harcunk feltételeit.

— Tegnap olvastam egy nyugati hírügynökség jelentésében, hogy a palesztin mozgalom bírálta a Szovjetunió és a szocialista országok politikáját, mondván: nem álltak ki elég határozottan a libanoni kérdésben. Meg tudja erősíteni ezt a hírt?

— Nem. Ezeknek a híreknek nincs alapjuk. Nagyra becsüljük a Szovjetunió és a szocialista országok magatartását irányunkban. Nem titok: a szovjet kormány üzenetben biztosított bennünket szolidaritásáról. És minden szónál világosabban beszél, hogy a szovjet vezetés két nap alatt reagált kérésünkre, és a Nemzetközi Vöröskereszt gépein gyógyszert, élelmiszert küldött a libanoni és a palesztinai népnek.

— Véleménye szerint, ha Szíria kivonul Libanonból,

lehetséges-e a kapcsolatok helyreállítása a palesztin mozgalom és Szíria között?

— Mozgalmunk nem a harcért magáért harcol, hanem nemzeti, társadalmi célokért. Készek vagyunk minden olyan arab állammal együttműködni, amely az antiimperializmus talaján támogatja e célokat. Ha Szíria változtat az utóbbi időben tanúsított magatartásán, ezen és csakis ezen az alapon nem látom akadályát a későbbiekben együttműködésünknek.

Hátradőlt a székében, alig észrevehető mozdulattal jelezve, hogy befejezte.

— Készíthetek egy képet?

— Egy pillanat.

Lerakta az asztalról a teáscsészét, az egyetlen személyes holmit, és öt centivel az objektív fölé nézett.

★

Az egyesített erők (így nevezték magukat röviden baloldaliak és palesztinok) főhadiszállásának negyede lassanként ismerős lett. A keskeny utcák-kapualjak-emeletek szövevénye kitisztult, renddé változott. A bejáratoknál az őrök már ismerősként üdvözöltek, a lépcsőkön járók, az irodákban ülők közül mind többen voltak, akik egy pár szóra megálltak, vagy félretették papírjaikat, ha találkoztunk. Ezeknek az irodáknak, főépületeknek népessége sűrűn cserélődött. Úgy adódhatott, hogy aki délelőtt valamilyen interjú-ügyben telefonált, aki a szabad mozgásomhoz az engedélyt kiadta vagy frontlátogatásaimat intézte, délután már egy géppuska mögött hasalt néhány kilométerrel odébb az első vonalban.

Amikor először jártam a palesztin információs irodán,

a harmadik emeleti ajtót egy felkötött karú fiatalember nyitotta ki. Két héttel korábban a hegyekben sebesült meg, szilánk érte a jobb kezefejét. Ő vitt el Farukhoz, egy vékony, csupa csont, csupa szem fiúhoz. A huszonhárom éves Faruk törékeny testalkatával, érzékeny arcával inkább festett akadémikusi babérokra törő ifjú filosznak, mintsem egy felszabadító mozgalom tagjának. A szoba falán köröskörül plakátok: izmos karú fegyveresek, kemény bajszok, hatalmas tenyerek. Előttük ült keskeny vállaival Faruk az asztal mögött. „Jó barátom" — magyarázta az ajtónyitóról. És dicsérte a bekötött karút. Négy órán át tartott ki két társával egy falangista roham idején a géppuska mögött, akkor érte a repesz, de már gyógyul, már jól van. Tíz nap múlva, egy délután, amikor bementem hozzá, Faruk elmulasztotta a teakínálást, szokásától eltérően cigarettát sem adott, csak kivett egyet a csomagból és rágyújtott.

— Emlékszel Murszira?

— Murszi?

— A barátom. Akinek fel volt kötve a karja.

— Igen. Néhány napja nem látom.

— Tegnap este elesett.

— Már ismét harcban volt?

— Ötödik napja. Gránát találta el, tüzérségi gránát.

— Sajnálom.

Nem éreztem megrendülést. Ismerős volt, többször kezet fogtunk, meleg, kérges tenyere mint finom dörzspapír. Szeretett hallgatagon az erkélyen ülni. Szerette a fegyverét. Képes volt azt órákon át tisztogatni. Egyszer tréfából mondtam, adja ide, szétszedem a Kalasnyikovot, a katonaságnál gyakoroltuk eleget. Akkor sem mondott többet egy halk „nem"-nél. Ismerős volt, most ismerős halott. De megkérgesedett az ember! Talán az

éjszakákon, nappalokon át ugató lövegektől. Talán mert már átéltem akkor a robbanásokat, a néhány méterre szétfröcskölő repeszek sokkját, s a térdremegtető megkönnyebbülést, hogy az ujjnyi szilánkok csak az előttem álló Datsun kisteherautó karosszériáját lyuggatták ronggyá. Talán azért, mert mögöttem voltak a séták. Az öt-hatkilométeres gyaloglások a kihalt utcákon, ahol alkonyatkor már csak az őrjáratok keringtek, taxi, hazasegítő gépkocsi nem. A gyaloglások, amikor a zajokra figyelsz, az „itteni" ágyuk, mozsarak, aknavetők hangjára, és az „onnan" érkező lövedékek sivítására. Amikor fegyvertelenül, kiszolgáltatva olyan mezítelennek érzed magad, mintha húsod is elvált volna csontjaidtól.

— Mondd Faruk, gondolsz a halálra?

— Igen. Reggelente, félálomban. Volt úgy, hogy félöntudatban azt éreztem, hogy vérzek. A mellkasom volt széttépve, megfeketedett végű bordáim között gyönyörű piros volt a tüdőm.

— Féltél?

— Igen. Talán sírtam is.

— Mindenki siratja magát.

— Tudod, úgy vagyok, mint egy nagybeteg ember. Néha röhögni tudok magamon. Olvasok egy könyvet. Ábrándozom, egyszer nyelvész leszek. Egy palesztin egyetem nyelvészprofesszora. Öt—hat percig világosan elképzelem ezt. Látom magam egy lépcsőzetesen emelkedő terem padsorai előtt. Utána meg olyan, mintha hátralépnék, és esküszöm, röhögök. Hogyan éred ezt meg te?

— Huszonhárom éves vagy.

— Öregebb. Négyszer voltam már börtönben, politikaiként.

— Lehetsz még professzor.

— Lehetek. De nem is ez a legfontosabb. Nem tudom, megérted-e? Tagja vagyok egy szervezetnek. Szinte olyan, mintha egy élő szervezet darabja volnék. Egy sejt, egy vörösvérsejt, egy receptor. Ha elpusztulok, az organizmus még él, működik. Ismered az öcsémet?

— Nem.

— Dehogyisnem. Ő az a kis srác, aki be szokta hozni a teát, a hűsítőt.

— Helyes kis kölyök.

— Itt él velünk. Szüleink meghaltak. Beköltöztettem ide. Tizenkét éves. Mit gondolsz, milyen ember lesz? Egy mozgalomban nő fel. Mindent hall, mindenről tud. Itt alszik ezek alatt a plakátok alatt. Nincs itt meséskönyv. Lenint olvasom neki.

— Faruk, mit ért meg egy tizenkét éves Leninből?

— Csak azt, hogy volt. Csak azt, hogy ha nincs is iskola, nincs is fagylalt, nincs is rendes nadrágja, az ő élete több, mint más gyereké.

— Faruk, azt hiszem, te kicsit ábrándos forradalmár vagy.

— Nem hiszed, hogy megérti ezt?

— Elhiszem. Nem azért mondtam.

— Hát miért?

— Nem tudom. Talán az angol szókincsem hiányai miatt. Elismerem, az ábrándos rossz szó. Majd gondolkozom egy szinonimán.

Egyik nap olajzöld terepjáró fékezett mellettem az uteán. A sofőr melletti ülésen Faruk öccse ült. Kikiáltott.

— Helló! Hogy vagy?

— Remekül.

— Idenézz! Van géppisztolyom.

— Gratulálok.

— Igaz, nincs benne tár. De ez nem baj. Ugye?
— Nem baj.
— Jössz velünk?
— Itt van dolgom.
— Hát akkor helló, csak ezt akartam mondani.

★

A következő vasárnap egyike volt a Bejrútban átélt legnyugodtabb napoknak. A Hamrán a Mocca esspresso elé még a székeket is kirakták, hátha akad vállalkozó, aki betér egy kávéra. Voltak. Legalább tucatnyian ültek, élvezték a napsütést, Libanon egyenletes, harmonikus nyarát. A presszóval szemben szemétdomb füstölgött, macskák kotorásztak a parázson. Egy hajlott hátú férfi a járdán halmozódó törmeléket söpörte kupacba, volt mit söpörnie: széthullott portálok, leszakadt neoncsövek hevertek az aszfalton.

Odébb, a mulatónegyedben a redőnyök lehúzva, a rosszlányok is elköltöztek innen, és az angol kocsma kapun függő vasbilincseit kikezdte a rozsda. De az élet a Wendome Hoteltól szűnt meg teljesen. Itt a kertben még gépkocsik parkoltak, a homokkő angyalkák arcán buta mosoly, s a kertész, ki tudja honnan szerzett vízzel éppen a dáliákat locsolta. Aztán kanyarodott a part — húsz lépést kellett csak tenni, és minden megdermedt. A Saint George Szálló ostromlott és bevett erőd egy várfokon. Odébb a Wimpy gyorsétteremnek csak az oszlopai maradtak meg, még a falak alumíniumborítása is leégett. A Holliday Inn Hotel — valamikor a falangisták tanyája volt — csak csontváz. Romok, félig vagy teljesen összeomlott épületek. A város itt kifordult sarkaiból. Ha nem maradt volna néhány utcatábla, az em-

ber nem tudná, merre van. Néhány sikátort a jobboldal hadseregének talajgyalui tiportak széjjel, miután a tüzérség már elvégezte a munka nagyját. Barbár idők ősi hadvezér bosszúja kísért; „lerontom városodat, és sóval vetem be helyét".

A katonainges fiú a Rue Weygandon állt a haladó erők utolsó ellenőrzőpontjánál. Elkérte az útlevelet, megnézte a papírt, amelyet a palesztinok adtak, hogy szabadon mozoghassak.

— Hungarija?

— Hungarija.

— Ne menjen tovább! Veszélyes.

Odébb léptem. Az utcában a környékhez képest épen maradtak a házak, még kirakat is volt. Közvetlenül a drótakadály mellett, ahol a fiú állt. Odabent — a valamikori szabóműhelyben — „új művészetnek" is beillő kép. A betört üveg mögött, a megpörkölődött papírral, ronggyal teleszemetelt padlón meztelen kirakatbaba állt. Hanyagul támaszkodott az öreg karosszékre. Nyakába szakadva — mint valami körgallér — bekeretezett papiros. DIPLOMA — olvastam a fordított feliratot.

Két vagy három lövés hallatszott. Golyó pattogott a járdán. Majd puffanás. A katonainges fiú a földre zuhant.

Megélénkült az utca, a szomszédos házból fegyveresek jöttek elő. Barnára festett dzsip vágtatott a drótakadályhoz. (A nasszerista mozgalom járművei barna színűek.) A katonainges fiút a házba vitték. Egy mentőautó is előjött, ott lehetett valahol a közeli sarok mögött. Befarolt az egyik bolt nem létező kirakatába. Néhány fegyveres az utcán maradt.

— Hány lövés volt?

— Kettő-három.

— Mesterlövészek általában egyet lőnek. Távcsöves puskával.

Mesterlövészek? Tűzszünetek fölborítói, a frontközeli utcák rémei. Néhány hónappal ezelőtt a libanoni biztonsági erők razziái több tucatot fogtak el közülük és végeztek ki a helyszínen a jobboldal körzeteiben. De hát hol vannak már odaát a biztonsági erők?

Az egyik fegyveres fiú kirántotta a pisztolyát, és az egész tárat a levegőbe lőtte. Ő már látta. Már belátott a kapu alá. Jött kifelé a menet. Először a két meztelen talpat pillantottam meg. Négyen hozták, lassan a hordágyat, rajta a test. Fehér lepel takarta, a leplen vörös rózsacsokor.

A mentőautóba tették a hordágyat, mögé állt a dzsip. Helyet mutattak nekem.

— Hová?

A mecsetbe.

Hát mégis vallásháború? Odaát az elhunytakért meghúzzák a harangokat, itt a mecsetben mondanak imát. A géppuskás hátul a dzsip platóján, mintha megérezte volna a gondolatomat. Odakiáltott.

— Szegény. Tíz év óta először megy a mecsetbe. Akkor is így.

Ránéztem a mellettem ülőre, barna arca volt, bajusza lefelé csüngött.

— Akkor meg miért mentek a mecsetbe?

— Nem érti? A tisztesség miatt. Minden halottnak megadjuk a tisztességet. Tegnap négy elfogott falangistát adtunk négy halottért. A vöröskereszt intézte a cserét. Mártírjaink vannak, nem halottaink.

Végigmentünk ismét a belvároson, a mentőkocsi vörös fénye villogott, lépésben haladtunk az utcára pakolt áruk közt turkálók, a kézikocsi-boltok között. A Hamra

mögött pici mecset, dús kertjében narancsliget. Körös-körül a 20. század házsorai. Megállt a menet, a holttestet bevitték. Kintről csak a felhangzó kántálást lehetett hallani, és az egyszerre meghajló testeket lehetett látni. Újra fegyverropogás. Díszsortüzet adtak a géppisztolyok, a golyószórók. Négy férfi a hordággyal jött kifelé. Fent, a lejtős utca végénél artikulálatlan üvöltés: Szürke nadrágban, féliggombolt fehér ingben kis emberke szaladt lefelé, haja ősz, fejebúbja egészen kopasz. Ahogy szaladt, kalimpáltak bábu-karjai.

— Szegény. Biztos az apa.

Mellettem a falnak támaszkodó fegyveres megrázta a fejét.

— Nem az apa. Öreg bolond. Mindennap idefut. Minden halottban a fiát keresi.

DIPLOMATÁK A TŰZBEN

A kapu félig nyitva volt. Igaz, az alumíniumkeretből amúgy is hiányzott az üveg, bárki beléphetett. A portásfülkében senki.

— Van itt valaki?

A folyosó végén csörömpölt valami. Fekete test surrant el. Egy macska volt, a lábon álló hamutartót borította föl.

— Van itt valaki?

Egy kézzel rajzolt nyíl mutatott az emeletre vivő lépcső felé. Talán ott az iroda. Talán működik. Elindultam fölfelé a tájékoztatási minisztérium első emeletére. Szép vonalú lépcsőház, műmárvány fokokkal. A karfán vastag porréteg. Üvegtábla egy sincs épen. Az emeleten is csönd volt. Az irodák ajtaja nyitva, erre már nem találtam útbaigazító nyilat. Végigjártam néhány szobát, semmi kétség, a libanoni kormány ezekben a napokban nem tájékoztat. Legalábbis a minisztériuma nem.

Jobbra az utolsó szobában egy férfi feküdt a földön. Pokrócba volt csavarva. Fejét is beborította a takaró.

Azt hittem, halott. De amikor közelebb léptem, hirtelen kibomlott a göngyöleg. Öreg fej nézett rám riadtan. Alacsony emberke volt, fölpattant, maga elé rántotta a pokrócot — mintha az valamiféle védelmet nyújtana —, és hátrálni kezdett az íróasztalok felé.

— Senki sincs itt? — kérdeztem.

Nem válaszolt. Szaladgált a szeme. Mikor felmérte, hogy nincs fegyverem, kicsit enyhült arcán a feszültség.

— Ide tartozik a minisztériumhoz?

— Nem. Nem. — mondta.

— Van itt más is?

— Nem. Nem.

— Nyugalom — mondtam —, nem bántom.

Szorította a pokrócot erősen.

— Újságíró vagyok.

Értetlenül figyelt.

— Száháfi — ismételtem meg arabul.

— Nincs minisztérium. Nincs.

Az ujjai egészen elfehéredtek a takaró-szorongatástól. Lent a földszinten a macska játszott a hamutartóval.

A külügyminisztérium ugyancsak fikció volt ezekben a napokban. Egy név. Semmi egyéb. A minisztérium épülete Kelet-Bejrútban állt, a jobboldal kezén levő városrészben. A nyugat-bejrútiak részére pedig a King's Hotel előcsarnokában állítottak fel egy „útlevél kiadó és adminisztrációs osztályt".

Ez a szép nevű részleg minden másodnap reggel megszületett a semmiből, hogy délre ismét semmivé váljon. Szüntelen születését hétfőn, szerdán és szombaton reggel, King's lakó lévén mindig megcsodálhattam. Fél kilenckor egy férfi és egy asszonyság érkezett ezeken a napokon az étterembe. Amikor először jöttek, lázálom-

szerű volt figyelni tényked ésüket. Elkezdték átrámolni az asztalokat. Egyet közülük keresztbe raktak az ablak előtt, a háta mögé és oldalára egy-egy széket. Széknégyszöggel szobányi helyet kerítettek ki az asztallal szemben. Az asszony — erősen közel a kilencven kilóhoz — kötést, hatalmas tűket vett elő. A férfi néhány dossziét, kapcsológépet, bélyegzőpárnát, pecsétet helyezett az asztalra, meg egy kézzel írt táblát: „Nyitva". Szaporán jártak a kötőtűk, a férfi rágyújtott, az ajtót figyelte, ki érkezik pecsétért.

Idetartozik még egy anekdotába illő eset. Egy repülőgépszerencsétlenség áldozatának a nővére — az egyetlen hozzátartozó — a húszezer dolláros kártérítésért folyamodott a biztosítótársasághoz. Még a harcok szünetében — 1975 nyarán — megszerezte az ehhez szükséges igazolásokat, s az okmányok végére rávezettette a külügyminisztérium záradékát — miként a biztosító kívánta —, hogy okmányai hitelesek. Hónapok múltán visszakapta az egész paksamétát. A biztosítótársaság kifogásolta, hogy a külügyminisztérium arab feliratú pecsétet ütött az igazolások igazolására, és közölte, csak akkor fizet, ha a papírokra átütik a francia nyelvű pecsétet is. Ekkorára azonban már nemigen lehetett közlekedni Bejrút városrészei között, így hát az asszony eljött a King'sbe. Akkor a következő szöveget írták az okmányaira:

„A Libanoni Köztársaság Külügyminisztériuma hivatalosan igazolja, hogy a korábbi igazolásán szereplő arab nyelvű pecsét a Libanoni Köztársaság Külügyminisztériumának pecsétje. Francia nyelvű pecsétet nem áll módunkban az okmányra ütni, mert ezt a pecsétet minisztériumunk egyik hivatalsegéde magával vitte és a harcok következtében kapcsolatunk vele megszakadt."

Keltezés, aláírás, pecsét. Ugyanaz, amelyet a biztosítótársaság könyökvédősei annak idején nem fogadtak el.

Rövid ideje voltam még csak Bejrútban, amikor valamelyik reggel a magyar nagykövetségen szólt a telefon. (Működő készülék ritkaság volt már akkor is, később a vonalak teljesen megszakadtak.) H. Béla tanácsosügyvivő szobájában voltam, épp a frissen főzött kávét ittuk s reggeli témánkról beszéltünk: ki hogyan aludt? Nem volt ebben holmi angol sznobság, a „hogy aludt?"-nak másfajta tartalma volt.

— Hogy aludt?

— Több részletben. Tizenkettőig csönd volt. Aztán éjféltől két órán át lőtték egymást. A strandról Aszrafiját, Aszrafijáról a strandot. Négyig újra volt egy kis nyugalom. Negyed ötkor bevágott a környékre néhány gránát. Az egyik elvitte a szomszéd ház sarkát. Teleszórta repesszel a teraszt. És ott?

— Kilőttek negyven Grand-rakétát. Ötös csoportokban. Minden órában egyszer felébresztett a zaj.

Szólt a telefon. Az ügyvivő bele hallózott. Aztán papírt, ceruzát vett elő, „igen, írok" — szólt a kagylóba, és jegyzetelt. Mikor befejezte, fölnézett, a szeme még világosabbnak tetszett, mint máskor — lehangoltság és egy kis kajánság volt ebben a tekintetben.

— Látja, most így dolgozunk. Ilyen a diplomáciai élet.

A külügyminisztériumból — a túlsó városfélből — telefonáltak. Egy jegyzéket adtak át. Frangié elnök Camille Chamoun belügyminisztert — eredeti tárcájának megtartásával — miniszterelnök-helyettessé és külügyminiszterré nevezte ki. A jegyzékkel a külügyminisztérium egyik osztályvezetője telefonálgatta végig a szinte kivétel nélkül Nyugat-Bejrútban levő nagykö-

vetségeket. A vonal másik végén a diplomáciai missziók vezetői — nagykövetek és tanácsosok — körmölgették a tollbamondott szöveget.

(Két hét múlva egy másik jegyzékkel már csak a francia nagykövetséget tudták odaátról felhívni. A franciák osztogatták szét a hivatalos iratot azoknak a diplomata kollégáknak, akik vállalták az utat a városon át követségükig.)

Bejrút, az arab világ diplomáciai központja, megszűnt létezni. A libanoni főváros korábban a fogadások, a titkos és nyílt megbeszélések városa, amolyan pán-arab központ volt, ahol mintegy semleges közegben tükröződtek a vélemények, ahol a közel-keleti politika szálai összefutottak.

Az *An-Nahar*nak, Libanon vezető arab nyelvű lapjának munkatársa elemezte egy éjszakán át azt, hogy mit is jelent a „nemzetközi Bejrút" pusztulása. A sötétedéstől hajnalig tartó harcok bezártak bennünket a Telekommunikációs Hivatalba (ahonnan aznap mind a ketten anyagunkat továbbítottuk külföldre). Két műbőrfotelban ücsörögtünk. Vártuk az idő múlását. Végül megtaláltuk a témát, amely mind a kettőnket érdekelt. Ő beszélgetve elmondta:

„Libanon volt az egyetlen ország a térségben, ahol az arab ember, bármely országból érkezett is, otthon érezte magát az első pillanatban. Tudja, sajtónkat úgy nevezték, az arabok parlamentje. Nyíltan írtunk minden kérdésről. Pontosan tudni lehetett, melyik újság, melyik arab ország véleményét tükrözi. És nemcsak a sajtóban volt ez így. Bejrút — ahol az arab nacionalizmus is megszületett — évtizedeken át az a hely volt, ahol az ellentétek tükröződtek anélkül, hogy összecsaptak volna. Ahol minden összarab kérdést szabadon megvitathattak.

Ahogy az idő haladt, érezni lehetett, ez a helyzet nem tartható sokáig. Konzerválni Bejrút különleges helyzetét csak úgy lehetett volna, ha Libanonban rendben megoldódnak az új meg új belső ellentétek, ha az arab testvérállamok tiszteletben tartják azt, hogy Bejrút a »pánarab főváros«. Sem egyik, sem másik feltétel nem teljesült. A libanoni kormányzat nem tudott megbirkózni az új problémákkal, a politikai, a társadalmi, az adminisztrációs kérdésekkel, elmaradtak a szükséges reformok, gyűlt a robbanóanyag. 1970-től, Nasszer halála után megváltozott az összarab nacionalizmus is. Erre az időre már valamennyi arab ország független lett, s egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy ezek az államok saját céljaikat a közös arab ügy fölé helyezik. Egyetlen közös kapocs maradt, egyetlen olyan arkhimédészi pont, ahonnan az arab ügy mozgatható volt még: a palesztin kérdés. Ha ez megoldódik, akkor minden ország szabadon mehet a maga útjára. Szaporodott ennek következtében azoknak az arab vezetőknek a száma, akik úgy vélték, a palesztin ügy kiiktatása felszabadítja őket. Saját politikájuk — a palesztinok mindenfajta semlegesítése (politikai alávetésük, lefegyverzésük, korrumpálásuk vagy látszatjogok, félmegoldások elfogadtatása) révén — a korábbinál »nemzetibb«, »függetlenebb« lehet. Ez is segítette a »mi polgárháborúnk« kiszélesedését. S ez a folyamat, az arab államok saját nacionalizmusának uralkodóvá válása az összarab törekvések rovására tette anakronizmussá Bejrútot, »az arabok fővárosát«. Az ellentétek összecsaptak."

★

A háború nem tisztelte a diplomáciát. A Kelet- és Nyugat-Bejrút határán levő nagykövetségek — így pél-

dául a bolgár, a csehszlovák, a lengyel misszió épülete — súlyos károkat szenvedtek. Az Egyesült Nemzetek két épületét is romossá lőtték. Diplomaták lakásai pusztultak el. 1976 júniusától Bejrút egyetlen része sem volt már biztonságos. Nem volt a térképen olyan körzet, amelyet be lehetett volna keretezni: itt nyugalom van. A jobboldal állásai felől érkező tüzérségi lövedékek, aknák, rakéták szerteszóródtak Nyugat-Bejrútban. A magyar nagykövetség környékén az utca aszfaltját robbanások sebhelyei tarkították. Az első napokban az ügyvivő szobájának az ablakán még jól látszott két géppisztolygolyó nyoma. A két kerek lyuk szerencsére akkor keletkezett, amikor H. Béla tanácsos a szomszéd helyiségben volt. Később a kézitusának ezek az emlékei eltűntek: az egész ablaktábla beszakadt. Mint ahogy a naponta ismétlődő közeli gránátrobbanások nyomán szinte minden üveg betört. Egy szombati napon az egyik diplomata lakásának a mennyezetét törte be egy 150 milliméteres mozsár lövedéke. A szoba lakója két nappal később jött vissza Bejrútba — a damaszkuszi úton át — szabadságáról.

Hogyan élt a nagykövetség ezekben a napokban? Az emberek cserélődtek, a nyár szabadságokat, új kinevezéseket hozott, a feladatok maradtak. F. Lajos, a hivatalsegéd volt a fő beszerző. Élelemszerző, benzinvásárló körutakra indult. Aggregátort hozott, ha hegeszteni, vizet emelni kellett. A kitört ablakokat furnérral pótolta (fokozatosan terjedt a félhomály az épületben), a réseket homokzsákkal rekesztette el. Utódja, Ny. János — június legvégén érkezett —, a mesterséget tanulta. Két hónapja még egy gyár gépei mellett állt; keze, inas karja a fizikai munkáról árulkodott. Néha — mikor csönd volt — az erkélyről az öböl hullámait nézte, és

Bejrút gyönyörű-fehér házait. „Tudjátok, most látom először a tengert". A rádiós, K. ideg-emberré vált. Az antennát meg-megnyomták a robbanások. (Sokszor kellett szerelni — minden kockázatot vállalva — a ház tetején.) Budapestet alig lehetett hallani, s Bejrút is csak suttogott Budapesten. K. — és mikor szabadságra ment, Ny. János — órákat töltött egy-egy kis szöveggel az adó-vevő mellett.

A politikai munkát H. Béla tanácsos-ügyvivő, G. Ferenc és V. László végezte. Hol volt akkor a fogadások diplomáciája? Hol voltak a meghitt vacsorák? Hol voltak a pontos randevúk, a diplomataélet megannyi jól megszabott formalitása? Egy délelőtt könyvecske került a kezembe: A diplomata-protokoll. Pontos kiskátéja annak, mit, mikor és hogyan tegyen a külföldre küldött politikus. Libanon fegyverzajában a legmulatságosabb olvasmány lett. Zsaketthoz csíkos nadrág. A névjegyek bal sarkában a francia udvariassági formulák rövidítése: érkezéskor, távozáskor, halálesetkor, nemzeti ünnepen. A „mikor milyen virág illendő". A „hol üljön a háziasszony?" A „mikor fogjon kezet, mikor mosolyogjon, mikor biccentse csak meg a fejét" a diplomata. Hol voltak akkor a találkozók, a virágok, a zsakettok, a háziaszszonyok? Több ország nagykövete páncélozott gépkocsin közlekedett. Senki sem lepődött meg, ha bárki, bármilyen órában beállított. A harci zaj irányította a közlekedést. De hányszor volt, hogy a tűzpárbaj az úton érte a megbeszélésre igyekvőt.

H. Bélának egy nap találkozója volt az International Hotelban. Partnerével megállapodott, a szálló tizedik emeletén levő presszóban beszélgetnek. A lift — mint annyiszor — megrekedt. Gyalog indultak fölfelé. A hatodik emeleten jártak, amikor rakéta csapódott a tize-

dikbe, s megölt vendéget, megsebesített pincért, az erkélyre hajította a bútorokat.

A mindennapi munka, a naponta vállalt kockázat körülményei között — hiszen az épületből kilépni is már kockázatos volt — végezték a munkát. És így dolgoztak más országok nagykövetségei is.

★

Június 16-án, szerda délelőtt fél tizenegy előtt néhány perccel Francis Meloy bejrúti amerikai nagykövet — Robert Warring kereskedelmi tanácsossal — beült gépkocsijába, hogy elinduljon a találkozójára Szárkisz megválasztott (de még nem funkcionáló) elnökkel. A találkozóra azonban nem érkezett meg.

Én a belvárosban csavarogtam. Rasz Bejrút a városnak az a negyede, ahol a külföldiek éltek a harcok megkezdése előtt. Már régóta elvesztette csöndjét, érintetlenségét. Álltak a házak, de utcái nem voltak biztonságosak. Az Asrafia felől érkező tüzérségi lövedékek, rakéták föltépték az úttestet, hatalmas fákat hajítottak fel a balkonokra, kibelezték az önkiszolgáló boltokat. A tengerparti házsorokban még laktak, a magas épületek hátat fordítottak a harcoknak, a tenger pedig változatlan volt, de mögöttük egy kísértetváros lakótömbjei meredtek. Bezúzott ablaktáblák, s a megmaradtakon több ujjnyi vastag porréteg. Egy erkélyen száradó fehérneműt felejtettek, jó néhány hónapja lóghattak ott a szélben, az ingek, lepedők megfeketedtek. Az utcán maradt gépkocsik mint autótemetők roncsai. Repeszektől lyuggatott gumik, sérült karosszériák, nem létező szélvédőüvegek. Az utak kereszteződésénél tankcsapdák, szögesdró-

tok, a géppisztolyosok az áthaladó néhány autót ellenőrizték.

Már messziről láttam a hosszú utca túlsó végéből felém csámpázó alakot. Papapucsok kocogtak a kövezeten. Harris jött, az imbolygó amerikai.

— Hová fiú? Hol a kocsid? — kérdeztem.

— Hagyd el. Az éjszaka egy bolond szétlőtte a kerekeimet.

— Meglátod, egy idő múlva még élvezed is a gyaloglást.

— Nem szeretek rohanni.

— Hát ne rohanj. Odaérsz úgyis.

— A nagykövetségre megyek. Mondták, hogy sürgősen menjek.

— Zűr van?

— Á! Csak eltűnt a főnök. Meloy.

— Majd meglesz. Nagykövetek nehezen vesznek el.

— Mondtam nekik, de ettől csak idegesebbek lettek.

— Hát, jó sétát.

Azért visszamentem a szállóba, hátha mégis lesz valami. Beültem az *AP* irodájába, Mussza ellátott feketével, friss újságokkal és legújabb történeteivel. Éjszaka kopogtak az ajtaján, három fegyveres állt ott, az arcába zseblámpáztak. Azt gondoltam — mesélte Mussza —, itt a vég, megfognak mint amerikai ügynököt, és visznek a tengerpartra. Ehelyett rámnéztek: kicsoda maga? Esküszöm, nem jutott eszembe, hogy ki vagyok. Csak nyöszörögtem. Akkor becsukták az ajtót és elmentek.

— Látod — mondtam —, így jár, aki nehéz pénzekért az amerikaiaknak adja el a lelkét.

— Most már mit csináljak — nevetett Mussza —, nincs annyi pénzem, hogy ezt a lelket visszavásároljam.

Tíz perc múlva telefonált Harris: a nagykövet még

mindig nincs meg, eltűnt a kereskedelmi tanácsos és a gépkocsivezető is, a nagy Lincoln Continentallal együtt.

— Tudsz adni egy kocsit? Az egész városban nem láttam egyetlen taxit sem. Elmegyek a palesztinokhoz.

Mussza a zsebébe nyúlt, odaadta a kis Datsun kulcsát.

A *WAFA* — a palesztinaiak hírügynöksége — már javában dolgozott. Rasid — a nemzetközi osztály vezetője, aki úgy beszélt angolul, hogy kiejtését, választékosságát egy oxfordi stílusgyakorlatvezető is megirigyelhette volna —, kijött a folyosóra. Mindig felállt az asztalától és kijött, ha valaki érkezett, hatan voltak egy szobában, nem akarta munkatársait zavarni. „Ha látják, hogy a főnök beszélget, rögtön lazsálni kezdenek."

— Mit tudsz Meloyról?

— Megbeszélt találkozója volt Szárkisszal a túloldalon. A jobboldal kezében levő városrészben. Átment a vonalainkon, az utolsó ellenőrzőpontnál minden rendben volt, a fiúk még látták, hogy végigmegy a senki földjén, aztán egy épület mögött — ott, ahol a falangista ellenőrzőpont van — eltűntek. A nagykövetséget még felhívták a kocsiból, van benne rádió. Azóta nem tudnak róluk. Szárkisz titkársága egy órája telefonálgat mindenhová, ahol van vonal a városban.

— Mi lehet? Elrabolták?

— Nem tudom. Lehet, hogy defekt. De mért nem rádióztak? Persze az is megeshet, hogy elrabolták őket. Eddig már két amerikai diplomatát fogtak el, és később engedték csak szabadon őket.

— Várjak itt?

— Menj vissza, le se tudlak ültetni. Majd értesítlek. Kivételesen ma működnek a telefonok.

Ebédre ismét a cipőtalp-marhasült került az asztalra

meg a pinceszagú krumpli. Egy asztalnál ültünk Giuseppével, az olasszal, és az amerikaiakkal meg Rosieval, aki ma szokatlanul hallgatag volt. Mr. George körülöttünk sündörgött, szeretett volna megtudni valamit abból, amit még mi sem tudtunk.

— Igaz, hogy a nagykövet még mindig nincs meg?

— Úhüm — rágta a sültet Harry.

— Elrabolták?

— Egy telefonáló szerint igen.

Fél órával korábban valóban felhívta valaki az amerikai diplomata gépkocsivezetőjének a feleségét és közölte vele, hogy az autóban ülő három személy fogságban van.

— És? — kérdezte Mr. George.

— Nincs és — mondta Harry.

A szakács ezen a napon remekelt, találhatott néhány marèknyi lisztet, ebből és tejporból pudingot kotyvasztott. Nem sok ízét éreztük, de hát úgyis elszoktunk akkorra már a desszerttől. Előbb Harryt kérték a telefonhoz, három perc múlva engem hívott fel Rasid.

— Egy járőrünk a Nemzeti Múzeum mögötti utcában negyed órával ezelőtt nagy amerikai gépkocsit talált, az autóban három holttest volt. Lehet, hogy az eltűntek. Nemsokára azonosítjuk őket.

— A rendszáma?

— Diplomata rendszám.

— Hol lesz az azonosítás?

— Ezt még nem tudom.

Az előcsarnok felbolydult. Az amerikaiak két fotóriportere száguldott előbb el, aztán Harry indította be a Passatját. (Gumijait közben rendbehozták.) Ott toporgott a holland is a feleségével, kérdezgette: megtalálták őket? Úgy döntöttünk, előbb a Nemzeti Múzeum mellé

megyünk, hátha kiderül valami. Itt kordon zárta le az utat, senkit sem engedtek át, de az egyik géppisztolyos felvilágosított bennünket: semmi értelme a kocsihoz menni, a holttesteket már elszállították. Hová? Nem tudja. A legnagyobb kórház a közelben a Barbir Hospital. Mentünk oda. Már jó néhány kolléga nyüzsgött a kórház előcsarnokában, egy-két előrelátó operatőr a kameráit is felállította az állványra. A világosítók lámpáikat próbálgatták. Legalább másfél órát jöttünk-mentünk; vártuk, hogy történjen valami. Közben hírek keringtek, hogy géppisztollyal lőtték agyon őket, itt vannak lenn az alagsorban, az amerikai követséget már értesítették, úton vannak az azonosításra. Jóval elmúlt hat óra, amikor egy orvos jött, fehér köpenyben.

— Mire várnak itt?

Mindenki egyszerre beszélt. „Disznóság, hogy nem engednek az alagsorba senkit." „Miért nem informálják a sajtót?" „A sajtó nagyhatalom." És más effélék. Ahogy azt a sajtó szokta.

— Uraim — mondta az orvos —, hiába várnak. Valami tévedés történhetett, a holttestek nem itt vannak, a Nemzetközi Vöröskereszt kórházában folyik az azonosítás.

A csöndes kórház még nem hallott ilyen farkashordaüvöltést. Mint amikor meglép a sebzett őzbak. Csattogó kameraállványok, egymást tipró fotóriporterek, a tolongástól megrekedt ajtószárnyak. Vágtatott a „tömegkommunikáció" hadserege a szomszédba, a néhány utcával odébb levő Vöröskereszt kórházba. Fegyveresek lánca mutatta az ajtóban, hogy most már jó helyen járunk.

Hét óra előtt néhány perccel megjelent a lépcsőn egy polgári ruhás férfiú. A fények bekapcsoltak, a vakuk villogtak, halk — csöndre kényszerítő — hangon egy

papírlapról olvasta: „Az Egyesült Államok bejrúti nagykövetségének két megbízottja június 16-án 18 óra 45 perckor, a Nemzetközi Vöröskereszt kórházában azonosította az ugyanezen a napon 16 órakor Bejrút nyugati szektorában talált három holttestet. A három személy M. Francis E. Meloy Jr., az Egyesült Államok libanoni nagykövete; M. Robert Waring, az Egyesült Államok libanoni nagykövetségének gazdasági tanácsadója; és M. Zuheir Moghrabi, a nagykövetség gépkocsivezetője. A holttestek vizsgálata folyik."

A férfi összehajtotta a papírját, elindult befelé. A sajtóhad kiabált: „Részleteket!"

— Pillanatnyilag ennyi, amit közölhetek, kérdéseknek helye nincs.

És elnyelte a forgóajtó.

— Elviszel?

Harris a Passat önindítójával bajlódott.

— A King'sbe?

— A Federalba, a telexgéphez.

— Gyere, oda megyek.

Elindultunk, Harris benyomta a rádió gombját. A BBC éppen a vezető híreket olvasta. „Bejrútban megtalálták és a Nemzetközi Vöröskereszt kórházában azonosították a délelőtt eltűnt amerikai diplomaták holttestét."

— A hétszentségit! — mondta Harris —, de frissek ezek. Most már nincs értelme, hogy rohanjunk.

Levette a gázt, és hatvannal gurultunk a szállodáig.

A *Palesztina Hangja* rádióállomásban este közleményt olvastak fel: a palesztinai és a haladó erők közös parancsnoksága rendkívül súlyos bűncselekménynek tekinti az amerikai diplomaták meggyilkolását, és élesen elhatárolja magát tőle. Az akció csak a palesztin forra-

dalom és a libanoni nemzeti mozgalom ellenségeinek használ. A Palesztinai Felszabadítási Szervezet külön nyilatkozatban adta tudtul: a diplomatagyilkosság és hasonló terrorcselekmények nem tartoznak a forradalom erőinek harci módszerei közé, az imperializmus elleni harc nem jelentheti a mozgalommal szemben álló országok állampolgárainak, diplomatáinak legyilkolását, a szervezet mélyen elítéli ezt az embertelen tettet.

★

Reggel a palesztinai tájékoztatási irodán közölték, hogy öt személyt a gyilkosság vádjával őrizetbe vettek. Ekkorra már egész Bejrút a gyilkosság körülményeiről beszélt. A reggeli kávénál, cigarettánál mindenki ezt vitatta. Tele voltunk kérdésekkel. Megválaszolatlan kérdésekkel. Az éjszakai telefonálgatások, az amerikai nagykövetség sajtóattaséjának nyilatkozatai, a szemtanúk megfigyelései nyomán még csak jobban összekuszálódott a kép.

Az első kérdés ez volt: hová lettek a nagykövet testőrei? Francis Meloy a bejrúti közbiztonság okán sohasem hagyta el lakását és irodáját ezek nélkül a 190 centis gorillák nélkül. Testőrök most is voltak vele, hiszen az út Szárkiszhoz a város túlsó felébe, a frontokon át nagy kockázattal járt. Külön gépkocsiban követték a géppisztolyos behemótok a nagykövet autóját. De öt perces út után — mint vallották — rádióutasítást kaptak a visszatérésre. Ők úgy tudták, hogy a nagykövetségről szóltak nekik. Amikor pedig visszaértek, a követségen meglepődve fogadták őket.

A második kérdés: miért állt meg az amerikai nagykövet autója, és mért hagyták el ezt utasai? A gépkocsi-

ban nem tudták volna lelőni őket. A Lincoln Continentalt vastag páncéllemez fedi, ablakai golyóállók, éppen avégett, hogy efféle támadások ne érhessék a bennülőket. A gumitömlők meg több mint harminc rekeszből állnak, ezeket nem lehetett szétlőni. Ahhoz, hogy a gépkocsi utasait elrabolhassák, legyilkolhassák, azoknak saját jószántukból kellett megállniuk és kiszállniuk.

A harmadik kérdés: hogyan kerültek a halottak a város nyugati részébe, amelyet a palesztin erők és a baloldaliak ellenőriznek? Az autóból a rádió adó-vevő jelentette, hogy áthaladtak a zöld vonalon, vagyis a város keleti felében levő jobboldali ellenőrzőponton. A járőr ettől az ellenőrzőponttól másfél kilométernyire, a Nemzeti Múzeum mögött találta meg az áldozatokat.

A negyedik kérdés: milyen szervezet az, amelyik éjfélkor jelentkezett és magára vállalta az akcióért a felelősséget? Neve úgy hangzik, mintha a baloldalhoz tartozna: „A szocialista arabok forradalmi mozgalma", — de az a kis rádióadó, amely ezt a hírt sugározta, a bemérések szerint valahol Aszrafiában, a jobboldal városrészében működött. A legnagyobb bejrúti napilapok archívuma szerint ez a „forradalmi mozgalom" eddig két ízben jelentkezett, mind a kétszer egy-egy bejrúti nagybankot raboltak ki.

Bementem Mahmud szobájába. Az iroda vezetője éppen reggelizett. Kenyeret evett, uborkával.

— Szeretnék beszélni az öt gyanúsítottal.

— Nem lehet — mondta Mahmud. Eddig ritkán mondott nemet.

— Miért?

— A vezetés úgy döntött, hogy a kihallgatás után az arab biztonsági erőknek adja át őket. Ha majd ezek az erők már működnek az országban.

— Nem gondolod, hogy rossz vért szül ez? Mindenki azon spekulál majd, mégiscsak lehet valami közötök az ügyhöz, ha nem beszélhetünk a gyilkosokkal.

— Az ügyet még vizsgáljuk, nem fejeződött be a nyomozás. Most még nem akarjuk nyilvánosságra hozni a neveket. Érted?

— Nem értem. Szeretném megírni, miféle terrorcsoport tagjai. Kinek a megbízásából cselekedtek? Hiszen elhatároltátok magatokat az esettől. Meg akarom írni, kifélék voltak ezek.

— Mi pedig éppen ezt nem akarjuk.

— Akkor meg valami okból féltek a nyilvánosságtól.

Mahmud nyaka piroslott, letette a kenyérszeletet.

— Nem akarsz megérteni. Mi is azt vizsgáljuk, milyen szervezet működik itt. Hogy ki adta a megbízást. Az biztos, hogy többen vannak. De ha közöljük, kiket tartóztattunk le, a többiek szagot kapnak.

— Vagyis újabb emberek nyomában vagytok.

— Na végre.

— De a szervezetről csak mondhatsz valamit?

— Köt a fegyelem. Elégedj meg annyival, hogy olyan szervezetről van szó, amelyik le akarja járatni a baloldalt. Az a céljuk, hogy az amerikaiakat még jobban belevonják mindabba, ami itt folyik, be akarják bizonyítani, hogy Libanonban nem társadalmi reformokért folyik a harc, hanem azért, hogy a magunkfajta gyilkosokat kihajítsák az országból. Magad is tudod, hogy Bejrút egyik fő helye a legkülönbözőbb országok titkosszolgálatainak.

Két nap múlva a palesztinai hírügynökség közölte: három további személyt őrizetbe vettek a diplomatagyilkosság ügyében. Az elfogottakkal később sem sikerült beszélnem. Egy börtönben várták, hogy az arab bé-

kefenntartó erők megkezdjék a béke fenntartását Libanonban.

★

Álltunk a tengerparton, vártuk az amerikai partraszállást. A látóhatáron a földről éppen csak kivehetően a 6. flotta egyik szállítóhajója sötétlett. Fekete pont vált el a hajótesttől, közeledett a part felé. Néhány perccel múlt 11 óra.

Ez itt a tengerpart legnyugodtabb része. Kétszáz méterre van a Galambok sziklája, e vízmarta koloncok, ahol nem galambok a béke jelképei, hanem sirályok tanyáznak. Ezen a részen fényűző strandok állnak, nyugodtabb időkben a gazdag Bejrút itt mártózott meg a hullámokban. Most azok tolongtak a parton, akiknek „megmentésére" jött az amerikai flotta. Bőröndös, kézitáskás tömeg. (Mint utólag megtudtuk, pontosan kétszázhatvanhárman voltak.) Libanonban élő amerikaiak, angolok, nyugat-európaiak. Korántsem az összes itt rekedt külföldi, kis töredékük csupán. Hiszen egyedül amerikai — követségük adata szerint — 1710 élt Bejrútban ekkor, és az ország többi részén. De az összegyűlteket is úgy kellett rábeszélni a távozásra. A *L'Orient-Le Jour*, a külföldiek francia nyelvű lapja, napok óta első oldalán közölte a hirdetést: „Az amerikai nagykövetség felszólítja az Egyesült Államok polgárait, hogy saját jól felfogott érdekükben — ha nincs különösen fontos okuk a maradásra — hagyják el Libanont." Körülbelül kétszáz amerikai hallgatta meg a tanácsot, a többi megmentendő a más nációbeliek közül került ki.

Ott voltak a fegyveresek is. A Palesztinai Felszabadítási Szervezet, a libanoni arab hadsereg és a mura-

bitunok, a független nasszeristák csoportja. Géppisztolyok, lövegek, nehézgéppuskák.

— Az amerikaiak felkértek bennünket, hogy vállaljuk a felelősséget az akcióért. Nem közvetlenül hozzánk fordultak, mégsem mondtunk nemet. Más kérdés az, hogy az amerikai kormány szóba áll-e velünk, s más kérdés az is, hogy mi elítéljük az amerikai politikát, elvetjük a Fehér Ház közel-keleti terveit. A külföldi állampolgárok — legyenek amerikaiak, britek vagy más nemzetiségűek — biztonságáról gondoskodni mindenképp kötelességünk. Ha úgy ítélik meg a helyzetet, hogy távozniuk kell, akkor megadjuk ezt a lehetőséget. Természetesen az akciót gyanakvással figyeljük, előfordult már, hogy az embermentés katonai beavatkozást leplezett.

Faruk Kaddumi mondta ezt, egy nappal korábban.

A parton álló nasszeristák parancsnoka a harckocsi oldalának dőlt, nézte a közeledő hajót.

— Ha az amerikaiak fegyveres erőket próbálnak partra tenni, készen állunk a harcra.

Ahogy közeledett, úgy öltött formát a fekete pont. Partraszállító hajó volt; olyan, mint valami nagyobb uszály. Piszkos tengerszürke oldalán azonossági szám: 1654. Lassan beúszott az öbölbe. Orrával a katonai strand (így hívják ezt a fürdőt) mellvédjéhez simult, és akárcsak egy békés komp, leeresztette az elejét. Egy tengerész kibillegett a pallón át. Az amerikai flotta libanoni partraszállása — az 1958-as intervenció óta először — megtörtént. Elindult a tömeg. Vitték a bőröndöket, a csomagokat, a libanoni csecsebecséket — rézasztalokat, vizipipákat —, vitték a kanárit, a papírdobozba menekített macskát. Aztán felszálltak az utolsó utasok is, egy roggyant öregember haladt a menet vé-

gén fehér zászlóval. A csörlők felhúzták a hajó orrát. Az 1654-es kihátrált az öbölből.

— Tetszett? Jó kis cirkusz volt.

A *Nouvelle Observateur* ifjú titánja — soha be nem piszkolódó katonaingjében — sercintett egyet a földre. „Bohócság." Hozzátette:

— Hallottad? Ford elnök ma lemondta a választási gyűlését Iowában. Hogy a libanoni eseményekkel foglalkozzon. Bejrútban akarja megnyerni a választást. Iowában ez már nem megy. Minek ide a 6. flotta? Az angolok tegnap autókaravánt indítottak Damaszkuszba.

— Egy magyar diplomata meg taxin ment ma reggel.

— Megütötték a nagydobot meg a cintányért — mondta a francia.

A másnap reggeli lapokban néhány amerikai nyilatkozott arról, hogy miért nem távozott Bejrútból (1500-an maradtak).

John Livingston, az amerikai egyetem tanára:

„Nem mondom, hogy nem nehéz ügy ez itt. De addig nem megyek el, amíg puskával nem kényszerítenek rá. Amit velünk csináltak, az hisztérikus kampány. Tisztára amerikai belpolitikai játék az egész. Lehet, hogy külpolitikai is. Én nem szeretek egy sakkjáték gyalogja lenni. Hisztérikus kampány, hisztérikus politikát takar, és ez sose fizetődik ki, mert rövid távra szól."

Robert Fraga matematikus:

„15 hónapi harc után az amerikai kormány elhatározta, hogy megmenti állampolgárait. Meg kell mondanom, kissé lassan születnek a döntések. Nem mentem el, mert ez az utolsó évem Bejrútban, szerintem életben lehet itt maradni. A kitelepítésben csak azt sajná-

lom, hogy most már egyetlen szomszédom sem maradt, egyedül lakom egy tízemeletes házban."

Az újság riportere Tony Loton angol üzletembert egy pohárka ánizspálinka mellett találta. Csak nevetett.

„Nem mentem, mert nem tudok jót inni egy amerikai hajón. Még ha angol hajó lett volna. Egyébként utálom az angol klímát, jobb itt Bejrútban. Nem hiszem, hogy az embereket a bölcsőtől a sírig pelenkázni kellene. Csak röhögtem a felhívásokon. Egyébként is fatalista vagyok. Itt vagy a fejedre esik egy bomba, vagy nem. Ha pedig elmegyek, másnap elüthet a busz a londoni utcán."

A TIGRISNÉL

A Commodore szállodában találkoztunk. Idejött Giuseppe, az olasz, és Eklund, a hallgatag svéd is, a King's-ből. Itt várakozott a portánál a francia Marienne, „a világ legjobb fotoriportere", legújabb barátjával, egy ifjú amerikaival, aki whiskyvel tartotta ébren a bátorságát. Már csak a *Nouvelle Observateur* ifjú gerillájára vártunk, hogy teljes legyen a kompánia. Felajánlottam, igyunk addig valamit a bárban (a Commodore bárja arról volt nevezetes, hogy a harcok tizenötödik hónapjában is elegendő készlete volt a szálló ötven sajtótudósítójának a kielégítésére, ami nem kis dolog). Az amerikai rámborult, megroppantotta a vállamat, s közölte, hogy ilyen jó barátja még sosem volt, de ha csak egyetlen kortyot is iszik, rögtön elvágódik. Kijelentettük, hogy be kell bizonyítania, hogy igazat mond. Nem volt mit tennie, a becsülete forgott kockán. Tisztességgel föl is hajtotta a Long Johnt, utána pedig — hogy ne legyen kétség majd a jelleme felől — elvágódott. Fél percig feküdt a földön, majd rábeszélésünkre föltápászkodott,

és hajlandónak mutatkozott újabb kísérletekre. De ezekre már nem került sor, mert befutott a francia. Fekete inget, fekete baszksapkát viselt, oldalán, mint pisztolytáska, hatalmas pénztárca lógott.

Beültünk a Passatba, Marie vezetett. Mögöttünk egy másik kocsi villogott: a *Reuter* tudósítója és a *BBC* bejrúti embere ült benne, jelezték, menjünk együtt. Tíz percen belül elértük a frontot. Kő- és homokzsák torlaszok, szögesdrót akadályok. Nem messze jobbra a Nemzeti Múzeum épületeit láttuk, a ráeső naptól fénylett az oldala. Egy kiégett autóbusz roncsa feküdt két fa között. A drótokon túl a senki földje. Az amerikai fütyörészett, néha megkérdezte: hol vagyunk? Marie lépésben vitte át a kocsit, ez szabály volt, ha odaátról elégedetlenek a tempónkkal, még belénk eresztenek egy sorozatot. A Passat különben is szépen fel volt dekorálva: ragasztócsíkból formált betűk mutatták — az elején, a hátulján és a két oldalán, — hogy itt a sajtó közlekedik. Persze ez a sok PRESS nem sokat számított akkor, amikor a jobboldal mesterlövészei a vöröskeresztet és a vörös félholdat sem tisztelték. Giuseppe morgott, nem szerette az amerikai fütyülését: „fogd már be a szád!"

— Jobb szereted, ha akkor lyukasztanak át, amikor csöndben vagy? — kérdezte az amerikai. Azért elhallgatott.

A motorduruzsolás némaságában még rosszabb volt az átkelés. Kicsit fordult az út, a jobboldal állásaihoz érkeztünk. Két páncélautó állt a barikádok mögött, elvették a papírjainkat, és valami bódéba vitték, ellenőrzésre.

— Hová mennek?

— Chamoun sajtóértekezletére.

— Menjenek egyenesen, a főútról ne térjenek le.

Továbbengedték a kocsit. Itt is ugyanaz a város. Sebzett házak, bűzlő szemétrakások, néptelen utcák. Amerikai dzsippel falangista járőrkocsi haladt keresztbe, az autóban ülőkön álarc. Csak a szemük látszott ki a csuklya nyílásán. Az egyik ház kapujában is álarcosok álltak, géppisztoly a kezükben, fekete szemnyílásuk kísérte a kocsit.

— Utálom ezeket az arcnélkülieket — mondta a francia.

Ebben egyetértettünk. A személytelen erőszak legényei olyanok voltak, mint valami szürrealista filmen a mindenkori ellenség. Villák következtek és teraszos házak. Itt már néhány bolt is nyitva volt, Marie megállt, előkapta Nikonját, készített néhány felvételt az üzletekről.

— Figyelitek? Mennyivel olcsóbbak itt az árak?!

Hiába, a „világ legjobb fotoriportere" nő is volt, minden körülmények között potenciális háziasszony. Nem is az árak tűntek fel, hanem az, hogy volt mit árulni. Mi, blokádtól nyomorgatott, éhségtől gyötört Nyugat-Bejrútból érkezettek, mint csodát néztük a friss paradicsomokat, a hatalmas görögdinnyéket.

— Dzsunién keresztül, meg a tengerparton át kapják az árut — mondta Giuseppe. — Így könnyű háborúzni.

— Nemcsak görögdinnye jön, fegyver is — mondtam.

— Itt nincs blokád. Hallottátok? Izrael hadihajókkal zárta le a baloldal kikötőit.

Hallottuk. Izrael hadihajói nem engedtek egyetlen szállítmányt sem Tyrbe és Szajdába. Hetekkel később Jeruzsálemben botrány lett is egy tv-riportból; izraeli operatőrök fényképezték le az öblöket lezáró hajókat, annak az országnak a hajóit, amely — hivatalosan — nem avatkozott be a harcokba.

Fehér épülethez értünk, az utca itt harckocsikkal és lövegekkel volt tele. Három kordon zárta le a területet. Útleveleink, sajtóigazolványaink azonban megnyitották az utat. A teremben, ahová Chamount vártuk, alig lézengtünk néhányan. A sajtóhad legnagyobb része Nyugat-Bejrútban volt, ebben a városrészben működött a telefonközpont, a telex-központ. Fél óra múlva jött Chamoun. A Tigris, ahogy apját is, őt is nevezték. Előbb fegyveresek állták körbe a termet, aztán megjelent a politikus világosszürke öltönyben, frissen fodrászolt ősz hajjal. Sokdioptriás sötét szemüveget hord, beszéd közben le-lekapkodja, szemlátomást zavarja, hogy már rászorul, s mint a hiú színésznők, hunyorogva néz a teremre. Semmi bevezető, lehet kérdezni.

— Eddig nem akceptálták az arab békeerőket. Most hirtelen megváltozott a véleményük. Mi az oka ennek?

— Nem határoztunk hirtelen. Elemeztük a helyzetet, tárgyaltunk Riaddal, az Arab Liga főtitkárával, aztán döntöttünk így. Két feltételünk van: vétójog bizonyos arab országok részvétele ellen és az, hogy Szíria ne vonuljon ki Libanonból.

— A vétójog megnehezíti a békeerők összeállítását. Mely országok részvételét utasítja vissza?

— Pillanatnyilag Algéria, Líbia és Irak részvételét, és természetesen nem jöhetnek katonák a kommunista Jemenből.

— Szíria csapatai tehát maradjanak az országban? A baloldal azt követeli, hogy Damaszkusz csak ugyanannyi katonát adjon, mint a többi arab állam.

— Szó sem lehet róla. Szíria lehet az egyetlen igazi katonai erő a közös csapatokban. A többi ország részvétele csak szimbólikus. Katonáikat megfigyelőnek küldhetik.

— 1946 óta minden kormánytag kinevezéséhez az elnöknek és a miniszterelnöknek közösen kell hozzájárulnia. Önt Frangié elnök nemcsak Rasid Karami miniszterelnök megkérdezése nélkül, hanem határozott ellenkezését is figyelmen kívül hagyva nevezte ki külügyminiszternek és miniszterelnök-helyettesnek. Mi erről a véleménye?

— Én nem tudok ilyen hagyományról. Az elnöknek joga van leváltani és kinevezni minisztereket.

— Harminc éve ilyen kinevezés még nem történt. Mégse beszélhetünk hagyományról?

— Megismétlem: az elnök nem lépte túl hatáskörét.

— Szárkisz választott elnök úgy nyilatkozott, hogy csak abban az esetben foglalja el hivatalát, ha egységes Libanon elnöke lehet. Úgy látszik, hogy törekvéseik célja az ország felosztása, s nem fogadnak el olyan rendezést, amelynek értelmében az ország minden politikai ereje részt kap a hatalomból. Szárkisznak ez feltétele.

— Szárkisz feltételeiről kérdezzék meg Szárkiszt.

— Igazak-e a hírek az ország felosztásáról?

— Ki lát a jövőbe? Politikus vagyok, nem jós.

— Reálisnak tartja azt a veszélyt, hogy Libanonban összecsapjanak az arab országok, s a konfliktus arabközi háborúvá szélesedjék?

— Legyenek szívesek ezt az arab országoktól megkérdezni.

— Véget ér-e Libanon agóniája? Látja-e a válság végét?

— Nem tudom. Mi szeretnénk hamar befejezni.

— Katonai vagy politikai megoldásra gondol?

— Mondtam, nem vagyok jós.

— A baloldal meg kívánja nyitni a bejrúti repülőte-

ret. Szíria hajlandó visszavonulni. Mi erről a véleménye?

— Komoly fenntartásaink vannak. Nem engedhetjük meg, hogy fegyverek érkezzenek a repülőtérre. Résen leszünk.

— Allon izraeli külügyminiszter azt mondta, ha „veszélyessé válik a helyzet", Libanon keresztényei számíthatnak Izrael támogatására. Kommentálja ezt a kijelentést!

— Nem kommentálom. Kérdezzék meg Allont, hogyan érti.

— A hírek szerint Izrael lezárta a baloldal kikötőit, és fegyvereket szállít az önök csapatainak. Meg tudja ezeket a híreket erősíteni?

— Nem tudom, honnan veszik ezeket az információkat. Tőlem ilyeneket nem kapnak.

— Honnan szerzik be fegyver-utánpótlásukat?

— Testvéri arab országok segítenek.

— Nevezze meg ezeket az országokat.

— Más kérdést kérek.

— Egy nyilatkozatában Egyiptomról és Szaud-Arábiáról beszélt.

— Nem neveztem meg senkit, rosszul idéztek. Más kérdést kérek.

— Elfogadna egy fegyverszünetet? A fegyverszünetek rendre felborulnak.

— Meg kell teremteni a reális fegyvernyugvás feltételeit. A baloldalnak fel kell hagynia provokációival, ki kell ürítenie azokat a területeket, amelyeket megjelöltünk. Szíriának kell garantálnia a rendezést.

— A baloldalra nézve ezek a feltételek fegyverletételt jelentenek.

— Ne játsszunk a szavakkal, ezekben a kérdésekben

nincs kompromisszum, ha nem fogadják el, a harc folytatódik. Egyébként megírhatják üzenetemet Libanon népének: imádkozom azért, hogy a válság véget érjen, a béke és a rend visszatérjen az országba.

Két nappal később Pierre Gemayel nyilatkozott. Chamoun lágy vonásaival, tarka nyakkendőjével a szalonok, kávéházi asztalok és a miniszteri bársonyszékek levegőjét hozta, némi kölniillattal keverve. Gemayel úgy viseli öltönyét, mint katona a zubbonyt. Arca nyugdíjas tábornoké, ráncai bronz-ráncok.

— A válság alfája és omegája a palesztin kérdés. Világosan megmondtuk, hogy az eddigi feltételek mellett nem fogadjuk el a jelenlétüket. El kell hagyniuk az országot. Ha nem értenek a szóból, ott vannak a fegyvereink. Az arab világ körülöttünk siránkozik, népirtásról beszél. Szemforgatás. Már felajánlottam, hajlandók vagyunk tárgyalni, de csak arról, hogy melyik arab ország hány palesztint fogad be a Libanonban élők közül. Ki kell dolgozni áttelepítésük tervét. Ami a baloldalt illeti, nem én találtam ki az elszigetelést. Ki akartak szorítani a hatalomból, pártomat meg akarták fosztani a politika gyakorlásának jogaitól.

★

Hát ez meg micsoda? Az utcán géppisztolyok és géppuskák kelepelnek. Pisztolylövések csattannak. Előbb a tengerpart felől hallatszik a hang, aztán oldalról, ahol a villanegyed húzódik. Majd a szálloda bejáratánál lövöldöznek. Kézifegyverek? Az ember megszokta, hogy csak a frontvonal közelében hallható ez a csatazaj, itt a hátországban a rakéták, az ágyúk, a mozsarak törik meg a csendet. Kézitusa folyik?

Otthagyom az asztalon a huszadik napja egyforma marhahúst, kimegyek a szálloda elé. Ott két fotós már javában csattog. Keringenek a járőrkocsik, ötös-hatos csoportokban összekapaszkodott fegyveresek haladnak az utcában, és a levegőbe sütögetik fegyvereiket. A szomszédos ház erkélyén megjelenik néhány ember (hetek óta néptelennek tűnt az épület), az egyik ablakba libanoni zászlót tűz ki egy férfi.

— Mi történt?

— Vonulnak vissza a szírek. Megszűnt a blokád.

Az alacsony, bajuszos fiú a túlsó járdán kilövi pisztolyának mind a hat golyóját.

Megjelenik Atteja, a tökéletes pincér, karján most is ott a fehér hangerli. Meglobogtatja.

— Vége van. Béke lesz.

Mr. George átöleli a vállát.

— Lassabban, fiú. Én már semmiben sem bízom.

Egyre több zászló az ablakokban. A géppuskás terepjárók szlalomoznak az utcán, köveket, papírszemetet kerülgetnek. Nagyokat rikkantgatnak a rajta ülők. Mr. George felhangosítja a rádiót, de hangszórós kocsi jön, üvölti a híreket. A szíriai erők visszavonultak a khaldei háromszögből (itt ellenőrizték a Nyugat-Bejrútba futó utakat), a repülőtér térségéből. A helyüket az arab biztonsági csapatok első egységei foglalták el. A repülőtér holnap megnyílik.

Este az ablakokban gyertyák égtek. Féltve őrzött konzervekből, nyílt tűzön sütött lepényből ünnepi lakomát csaptak a Bejrútban maradottak. Mr. George francia konyakot bontott, és hosszú idő óta először családjáról beszélt. „Ha vége a háborúnak, felpakolom a gyerekeket, körbejárjuk Európát, elmegyünk Olaszországba, Svédországba, Hollandiába, Magyarországra, és megnézünk

titeket, hogyan érzitek magatokat, haditudósítók, otthon". Az este csöndes volt, hanyatt feküdt a hold, a Galamboк sziklájára rátelepedtek a sirályok.

★

A repülőtérre vezető út teljesen néptelen volt, már messziről látni lehetett a harckocsikat. Oldalukra fehér csíkot festettek, a békeerők jelzését. Szinte sérülés nélkül állt a nagy épület, de 12 mm-es biztonsági üvegablakait kiverte a légnyomás, összezúzták a repeszek. Dzsanun főhadnagy, a repülőtéri rendőrség parancsnoka, a kifutópálya sebeit mutogatta: jelentéktelenek.

— És le is szállnak a gépek?

— Egy óra múlva jön az első.

Fehér sisakban az arab erők katonái lődörögtek az épületben. A hegyeket nézték, ahol — a tűzszünet ellenére — egyet-egyet böffent valamelyik ágyú.

— Csodálom magukat, szinte percek alatt talpra álltak — mondtam az irányítótorony tisztjének. — Tegnap tűzszünet, visszavonulás, ma már jönnek a gépek.

— Technikai berendezéseink épek, kivéve a radarrendszert, ezt leszerelték az itt állomásozott csapatok. De katonai lokátorainkkal tudunk dolgozni. Meg kell nyitni a repülőteret. Gyógyszer kell, élelmiszer, és rengeteg utas vár arra, hogy elmenjen Bejrútból, sokan pedig vissza akarnak jönni családjukhoz. És üzleti szempontból is fontos ez. A repülőtér naponta egymillió hétszázezer dollárt jövedelmez, és Libanonnak ebben a helyzetben szüksége van a pénzre. Hiszen nem dolgozik sem az ipar, sem a mezőgazdaság, sem a kereskedelem. A libanoni légitársaságok tizenkétezer embert foglalkoztatnak, s ezek itt álltak kenyér nélkül. És van pénzben

ki nem mutatható kár is. Bejrút a világ légiközlekedésének egyik csomópontja volt, de ha sokáig zárva a repülőtér, a légitársaságok más útvonalat választanak, és mi másod-, harmadrangú légikikötővé züllünk.

— Chamoun azt mondta, résen lesznek, nehogy fegyvert szállítsanak légi úton a baloldaliaknak.

— Agyrém. Hogyan szállítanák? Kétféle repülőgép érkezik majd, a Nemzetközi Vöröskereszt néhány Boeingje és a polgári repülőgépek. A Vöröskereszt nemzetközi szervezet, Genfben tüzetesen átvizsgálják a gyógyszert, élelmiszert szállító ládákat. A polgári gépek pedig a világ polgári repülőtereiről jönnek, ahol — mindenki tudja — szigorú az ellenőrzés. Minden leszállás után végigvizsgálják a gépeinket. Légitársaságaink nem vállalhatják a fegyverszállítás kockázatát, mert ha csak egy puskát is találnak a fedélzetükön, ezzel kizárják magukat a nemzetközi forgalomból. Megmondom, miért nem tetszik Chamounnak az, hogy kinyitunk. Enyhül a nyomás a nyugati városrészre, nyugodtabbak lesznek az emberek, nehezebben lehet megfojtani a baloldalt.

Délelőtt tizenegy óra volt, a hegyek ismét morajlottak. A szórványos ágyúzás tüzérségi koncertté erősödött. De most ezzel nem törődtünk. A tenger fölött piros-fehér gép jelent meg, farkán a libanoni cédrussal. A vámtisztek elfoglalták a helyüket, egy repülőtéri alkalmazott szaladgált a fogadóépületben és kézi erősítőjébe kiabálta:

— A Middle East Légitársaság menetrendszerű járata megérkezett Athénból.

Bárhogy leplezte, a hangja remegett.

Nem volt busz, az utasok gyalog mentek az épületbe, semmiben sem különböztek más, menetrendszerű gépek

közönségétől; csevegtek, nevettek, karon vitték gyerekeiket. És már jött a következő, a svájci Bell Air légitársaság kétmotorosa: a Nemzetközi Vöröskereszt első szállítmányát hozta, a Szovjetunió élelmiszer- és gyógyszerküldeményét. Hat nagy teherautó, óriási vöröskeresztes zászlókkal állt a gép hasa alá, elkezdték kirakni a ládákat.

Fél óra múlva Rasidnál voltam, a palesztin hírügynökségben.

— Most én mondok újságot. A repülőtéren minden rendben. Jönnek a gépek, megérkezett a szovjet vöröskeresztes szállítmány.

Rasid még csak el sem mosolyodott.

— Kint voltál a repülőtéren? — kérdezte.

— Onnan jövök.

— Nem hallottál semmit?

— Mit hallottam volna? Néztem. A gépeket néztem.

— Ágyúzást.

— De igen. Nem valami szilárd ez a tűzszünet.

— Nincs tűzszünet. A jobboldal erői megtámadták a két nagy menekülttábort, Tal-Zaatart és Dzsiszr Al-Basát. Alighogy az utolsó szír katona is kivonult Khaldéből. Ennek sose lesz vége.

A *WAFA* hírügynökség este ezt jelentette:

„A Tal-Zaatar-i tábor szórványos, de folyamatos bombázásai után a jobboldali erők nagy erejű támadást intéztek a terület ellen. A támadás és a tüzérségi csapások következtében számos épület romba dőlt, tűz támadt, amelyet csak megfeszített erővel sikerült legyűrni. Számos polgári személy — asszony, gyerek, idős ember — életét vesztette vagy megsebesült. Ezzel egyidőben támadás indult, a mekkalai üzemek és a Dzsiszr Al-Basa tábor ellen. Az első órában százötven személy vesztette

életét, vagy sebesült meg. A jobboldali erők nagy számú fegyvert irányítottak a térségbe, és újabb támadásra készülnek. A délután folyamán 160, 120 és 81 mm-es mozsarakból, 155 mm-es ágyúkból lőtték a tábor területét, percenként 100 lövedék csapódott be."

★

Újabb sajtóértekezlet. Abdusszalam Dzsallud líbiai miniszterelnök kért találkozót az újságíróktól. Száz lépésnyire a szállodánktól az újságírók szakszervezetének nagytermében gyűltünk össze. Dzsallud fáradtnak, idegesnek látszott. Nézte a kamerákat, hunyorgott a vakufényben, arcán az érettségiző diákok riadalma. Halkan beszélt, a hátsó sorokban alig érthetően.

— Ami Libanonban folyik, összeesküvés az ország és a palesztin forradalom ellen. Sajnos, több arab ország részt vesz ebben az összeesküvésben. Líbia és a palesztin forradalom egy táborba tartozik, közösen — mert csak így lehet — állnak ellen a nyomásnak. Halálomig harcolni fogok az ellen, hogy felszámolják a palesztin forradalmat és felosszák Libanont. Ellene vagyok, hogy nemzetközivé szélesítsék a válságot, vagyis hogy a nyugati hatalmakat is belevonják. Negyedik hete próbálok közvetíteni. Azért jöttem, hogy megállítsam azt a testvérharcot, amely Szíria, a libanoni nemzeti mozgalom és a palesztinok között folyik. A szíriaiak részleges visszavonulása eredmény. Véleményem szerint szerencsétlen dolog volt Szíria katonai beavatkozása. Most, damaszkuszi és bejrúti tárgyalásaim után, biztatónak érzem a visszavonulást, bár meglep a késedelem. Mint ahogy meglep az is, hogy az Arab Liga csapatai kés-

nek. Líbia az első szóra küldte katonáit. De szükség van rá, hogy haladéktalanul más országok fegyveres erői is itt legyenek. Minden arabnak látnia kell, hogy olyan összeesküvés folyik itt, amelynek célja az arab ügy gyengítése, a palesztin forradalom és a libanoni nemzeti mozgalom lemészárlása, s egy olyan út megnyitása a Közel-Keleten, amely bennünket, arab országokat, a fegyverletételre kényszerít. Az összeesküvés tervezője az Egyesült Államok, végrehajtói pedig egyes arab kormányok, élükön a szaud-arábiai királyság vezetőivel. Líbia harcol ez ellen az összeesküvés ellen, szembeszáll mindenkivel, akár testvér, akár ellenség. Az, hogy közvetítettem, nem jelent semlegességet. Líbia a palesztin forradalom, az egységes Libanon érdekeiért harcol. Ha pedig valaki megkísérelné Libanon felosztását, ez olyan földrengéssel járna az arab világban, amelynek következményei súlyosabbak lennének még az 1948-as földcsuszamlásnál is.

Szót kért Abu Ajjad, a palesztin ellenállás második embere, aki ott ült az asztalnál, Dzsallud oldalán.

— Két rövid nyilatkozatot tennék. Az egyik: válasz Camille Chamoun egyik állítására. Szerinte a most megtámadott táboraink katonai erődök, és nem igaz, hogy polgári lakosság van itt. Közlöm, hogy Tal Zaatarban és Dzsiszr Al-Basában 20 000 polgári személy él, sok asszony és gyerek. A másik: felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Nyugat-Bejrútban és az ellenőrzésünk alatt álló hegyi körzetekben élő 250 000 keresztény teljes biztonságban érezheti magát, a táborainkat ért támadást nem kívánjuk ártatlan embereken megtorolni. Nem val-

lásháború az, ami itt folyik, hanem a forradalom és az ellenforradalom erőinek összecsapása.

★

A táborok elleni támadás második napján rakétatalálat érte a bejrúti vízmű szivattyútelepét. A város ivóvíz nélkül maradt. Majd rombadőlt az utolsó távvezeték, és végleg kialudtak a fények. Nem volt telefon, nem volt telex, Budapest nagyon messzire került. Üzenet jött a nagykövetség alig hallható rádióján át: „Próbálj néhány napra Damaszkuszba menni, tudósíts onnan, de két napnál ne maradj tovább."

Gyere Ibrahim, ismét átvergődünk. Jött a Mercedes, az oldalára közben egy nagy horpadás került valahol, szélvédőjét golyó ütötte át. De Ibrahim mit sem változott. Nekivágtunk a hegyeknek, völgyeknek, ellenőrzőpontoknak, figyeltük a harcok zaját, Sturánál sört vettünk, megünnepelni az átjutást. És két nap múlva ismét sört — miután Budapest megkapta az elmaradt tudósításokat —, hogy nekivágjunk harmadszor is az útnak. Jöttünk visszafelé.

Túl mindenen, ismét a haladó erők területén gurult a Mercedes.

Ibrahim, mint mindig, most is énekelt, és az utolsó sörösdobozt pattintotta fel. 11 óra 29 perc volt. Bchamun község előtt jártunk, kinyílott előttünk a völgy. Odalent Bejrút szélső házai és a vastag, kettős betoncsík, a repülőtér.

— Ha repülőgéppel jönnénk, két perc múlva föld lenne a kerekeink alatt — mondtam.

— Azért nem próbálom meg a repülést — jegyezte meg Ibrahim.

Mindketten a távoli kettős betonszalagot néztük. Hirtelen fekete füstgömb emelkedett föl, aztán vékony füstoszlopok. 11 óra 30 perc volt.

Amikor elértük a város szélét, líbiai katona állt elénk. Fehér sisakot viselt, kezében tárcsa.

— Újságíró?

— Igen.

— Tudja már, hogy mi történt? Negyed órával ezelőtt a jobboldali tüzérség szétlőtte a repülőteret, és felrobbantott egy gépet.

— Áldozatok?

— Nem tudom.

Rákanyarodtunk a városba vivő útra, ránéztem Ibrahimra.

— Nem — mondta Ibrahim.

— Honnét tudod, hogy mit akarok?

— Tudom. Nekem gyerekeim vannak.

— Még semmit sem mondtam.

— Tudom, azt mondod, menjünk a repülőtérre.

— Nézd. Most elmegyünk a szállodába, eszünk valamit, aztán meglátjuk. Csak nem lövik egész nap azt a nyavalyás repülőteret?

— A szálloda és az ebéd, az rendben van — mondta Ibrahim.

Másnap reggel mentünk. Már csak a dráma díszletei maradtak. Az üvegtáblák cserepei, a berogyott fogadóépület. A csomagszállító szalagja fölött hatalmas lyuk tátongott a mennyezeten, két döglött bőrönd feküdt a földön, repeszek belezték ki mindkettőt. Odébb megégett fogkefe, egy cipő — párja nélkül. Az egyik oszlopra szakadt férfiinget préselt a légnyomás.

— Ismét találkozunk?

Az irányítótorony tisztje kezet fogott velem.

— Akarja látni a gépet?

Az épület előtt a betonon a Boeing 707-es csontváza. Feketén a vakító fémhangárok előtt. Olyan, mint valami óriási vízilény maradványa, semmi sem emlékeztet madár voltára. Szárnyai elolvadtak, csak felsebzett orra, elszenesedett bordái maradtak.

— Tegnap, fél tizenkettőkor csapódtak be a lövedékek — mondta el a tiszt. — Először nem is gondoltuk, hogy a repülőteret lövik. Egész nap szóltak a fegyverek, csak a munkánkkal törődtünk. Az első rakéta a kifutópálya mellé, a homokra csapódott, majd szinte egyidőben érte találat az épületet és a gépet. Az utasok éppen kifelé szálltak. Az ammanni járat volt, sok libanonit hozott, akik hónapok óta nem látták családjukat. Óriási volt a fejetlenség. Az első gondolatom az volt, hogy odarohanok segíteni. Tudja, biztonsági okokból most nem a toronyban dolgoztunk. Könnyű lett volna odafutni. De megszólalt a radarügyeletes: „Jön a Jumbo." A római járat gépe ereszkedett lefelé, egy Boeing 747-es, több mint háromszáz utasával. Beleordítottuk a rádióba: „Felszállni!" „Azonnal átstartolni!" Ebben a pillanatban robbant fel itt lent az ammanni gép.

Talán ez volt az a — odaföntről, Bchamun magasából nézve — kis fekete füstgömb. Zuheil Mukati kapitány — aki parancsnokként utolsónak maradt a fedélzeten — életét vesztette. A benzin-, műanyag-, kábel- és alumíniumtűzben életveszélyesen megégett Louis Haddad másodpilóta és Jonas Brutna fedélzeti mérnök. Brutna történetesen amerikai volt.

Este a zseblámpa fényénél felírtam, inkább csak magamnak: „Több ez, mint pilóta-tragédia és mint repülőkatasztrófa. A Middle East-gépek kicsit a remény gépei voltak. Részei annak az élet-halál egyensúly-játéknak,

amelyet a másfél éve tartó háború gyötörte Libanon játszik. Jöttek cédrussal a farkukon a piros-fehér repülők, jöttek a tenger fölött, hogy éles kanyarral — kikerülve ágyú- és rakétatüzet — szálljanak a kifutópályára. Jöttek halk zenével, jeges whiskyvel, jóízű hidegtálakkal, szép légikisasszonyokkal a fedélzeten. Szinte sugallva, hogy nem lehet baj, itt a béke száll. S a rakéták ezt az illúziót fojtották vérbe. Ki hajlandó még álmodni ezek után Libanonban?"

Megpróbáltam előkeresni Camille Chamoun nyilatkozatát. A sötétben nem találtam. Hogy is mondta? Résen leszünk? Fenntartásaink vannak? Igen. S levette sötét szemüvegét, keskeny résnyire húzta össze szemét.

★

Az egyik szerdán Ibrahimmal, a gépkocsivezetővel, aki mint a tenyerét ismerte Libanont, átmentünk Szajdába, az itteni olajfinomítóhoz. A szíriai tüzérség lövedékei gyújtották fel az üzemet és a teli benzintartályokat. Az olajfinomító őrségének parancsnoka elmondta, hogy körülbelül 2 hónapra való üzemanyag semmisült meg, s ez tovább nehezíti a baloldaliak helyzetét. Benzin kell a gépkocsikhóz, az aggregátorokhoz, s üzemanyagnak a hosszú blokád miatt amúgy is szűkében van Nyugat-Bejrút. Végigmentünk az utcákon, kerestük a harcok nyomát. Néhány szétlőtt harckocsi roncsa hevert egy téren, lánctalpaikon gyerekek mászkáltak, a műszerfal megmaradt darabjait vasrudakkal feszegették. A boltok kinyitottak, s Ibrahim vásárolt néhány konzervet a családjának.

Ebédre — a cipőtalp-marhahúsra, a pinceszagú krumplira — visszatértünk Bejrútba, a szállodába. A

hallban Mussza számolt be valamiről, az arca sápadt volt. De lehet, hogy csak a megtört fényben látszott annak. Körülötte a székkarfákon, az asztalok lapján is ültek.

— Olyan kicsi volt a hely, hogy a karomat sem tudtam mozdítani — adta elő —, legalább huszonöten szorongtunk a boltban. Az utcára meg másodpercenként hullottak a lövedékek.

— Mi van, Mussza? Milyen hőstettet követtél el már megint?

— Rohadt ügy. Majd elmesélem.

Ebéd közben elmondta a történteket.

„Tudod, a szaud-arábiai zöldsisakosok ma reggel átmentek a demilitarizált övezeten, hogy a frontok közé álljanak. Néhányan úgy gondoltuk, hogy velük tartunk. Tizenöt páncélossal haladtak, mi a kocsinkkal beálltunk mögéjük. Minden rendben volt. El sem tudod képzelni, hogy odaát is milyen jó volt a fogadtatás. Legalább száz ember gyűlt össze. Ugrándoztak, integettek, éljenezték a szaudikat. Aztán egyszerre csak bevágott egy lövedék. Újságírói ösztönből vagy tán azért, mert ijedtemben azt sem tudtam, mit tegyek: az órámra pillantottam. 9 óra 40 percet mutatott. Benn ültem a kocsiban, hátul középen, két oldalamon kollégák, még csak ki sem ugorhattam. A lövedék egy parkírozó autóba csapott, nem túlzok, alig 20 méterre tőlünk. Aztán jött az áldás, sorozatban. Kikecmeregtünk a kocsiból, s futottunk szanaszéjjel, mint a nyulak. Egy kis bolt volt a legközelebb, csak ide tudtunk rohanni. De zárva volt. Szerencsére üvegből volt az ajtaja. Valamelyikünk belerúgott, hullott a cserép, nem törődtünk vele, szétrugdaltuk az ajtóüveget, aztán benyomakodtunk. Volt akinek a nadrágját hasította fel az üveg, volt aki a karját sebezte föl. Nekila-

pultunk a hátsó falnak, nehogy a szilánkok elérjenek bennünket, ha beszakad a kirakat. Itt szorongtunk addig, amíg a lövöldözés tartott. Vagy negyedórát. Akkor előmásztunk. Az utcán egy fiatal nő dilizett, teljesen ki volt borulva. Egy férfi pedig a ház oldalánál térdelt, és hányta magára a kereszteket. A sofőrünk mesélte, hogy egy kisfiút repesz találta a fején, egy lányt pedig a lábán sebesítettek meg a szilánkok. Most hallottam, hogy három halott volt és húsz sebesült. Őszintén szólva nem nagyon néztem körül, bevágtuk magúnkat a kocsiba, és elvágtattunk. Tudod, csodáltam ezeknek a szaudiknak az idegeit. Bebújtak szépen a páncélkocsikba, és semmit sem tettek. Még az ágyúkról és a golyószórókról sem húzták le a vásznat. Chamoun egyébként megmondta. Három napja beszéltem vele, akkor megmondta, hogy nem tűrik el azt, hogy a békefenntartó erők a területükre lépjenek."

A KAKUKKFŰ-DOMBON

A Khaled kórház Bejrút nyugati részében inkább csak nagyobbacska rendelőintézet. Békeidőben 60 beteg talált itt ágyat, ápolást. Most 450 sebesült feküdt a kórtermekben, a kiürített orvosi és ápolónői szobákban meg a folyosókon.

A kapu elé egy mentőautóval egyidőben értem. Aleyből jött, a Bejrút közelében levő hegyi üdülőhelyről, ahol telente sílécet csatolnak lábukra a fiatalok. Aley erőddé változott, itt volt Kamal Dzsumblatt főhadiszállása is. Nyitva állt a mentőkocsi hátsó ajtaja, a hordágyak végében bepólyált és fölpolcolt lábakat lehetett látni. Két géppisztolyos ült a sebesültek mellett. Kiugrott a gépkocsivezető, meg a két fegyveres, húzni kezdték ki a kocsiból a hordágyakat. Csúsztak kifelé a bepólyált lábak, feltűntek a vérveszteségtől fehér arcok, szőrtelen gyerekarcok. Mentem az ajtó felé, az egyik fegyveres utánam kiáltott:

— Hová megy?

— A kórházba.

— Miért nem segít? Hárman vagyunk két hordágyra.

Csak annyit morogtam: bocsánat. Ez a bocsánat, ezek a magamnak mondott bocsánatok egy kínos, gátlásos kamaszvigyorgásra kényszerítő érzésből fakadtak. Ez az érzés egyre többször elfogott. A Comodore bárjában, a King's Hotel halljában, elnézve a whiskytől dülöngélőket, a szőke Rosie telt idomait fogdosókat, a csodálatos fotókat lobogtatókat, a biztos hírekkel — buta álhírekkel — házalókat. Mi adja a jogot nekünk ahhoz, hogy így járjunk-keljünk mindenek között, hogy pontos diagnózist készítsünk a tragédiákról, hogy hideg fejjel fényképezzük a haldoklók vonaglásait, hogy ne a sebesülteket húzzuk, hanem az áldozatok számát kérdezzük, ha összedőlt egy épület, ha összedőlt is egy világ? „Mindennapi hírünket add meg nekünk ma" — mondjuk reggelente. Mert a telex-gépek részletes és hiteles jelentéseket várnak. És közömbös, hogy aki a billentyűket veri, megtörölte-e egy sebesült homlokát.

Bevittük a hordágyat. Az előcsarnokban már nyolcan feküdtek. Várták, hogy a műtőbe kerüljenek. Fiatal orvos írta az adatokat, és türelmet kért. Minden műtő foglalt: egy-két óráig eltart, amíg az új betegek a sebész elé kerülnek. Lassan sötétedett. Mióta Tal Zaatarnál megszakadtak az utolsó drótszálak, Bejrútra igazi sötétség tört. A kórház folyosóin néhány szál gyertya világított csak, a homály egyarcú tömeggé olvasztotta az itt fekvőket. Nasszerista murabitun-harcost, dzsumblatt-katonát, a libanoni hadsereg tisztjét, palesztin ellenállót és az utcán, lakásban megsebesült sok civilt. A libanoni háborúnak a becslések szerint 40 000 halott és 120 000 sebesült áldozata volt a nyár végéig.

Az emeleten a négy ápolónő már 16. órája volt talpon. Vizet hordtak, kötést cseréltek, injekcióztak. Valameny-

nyinél gyér fényű zseblámpa. Kis világosság-körök mutatták, merre járnak. Éppen csak elfértek a falhoz lapulva, a matracok és ágyak között. Kis benyíló, ahol azelőtt a takarítószereket tartották, az szolgált nekik szobául. Leülni nem lehetett benne, csak támaszkodni. A hely felét a butángáz-főző foglalta el, ezen főttek a vaskazettában a sterilizálandó fecskendők, kötszerek. Orvosság, géz, vatta alig volt már. Fájdalomcsillapítónak pedig csak a sokszor elátkozott utolsó menedék: a morfium maradt. Feküdtek a betegek, gyertya-sárga arccal. Haslövés, szétroncsolt tüdő, leszakított lábak. S köztük, gyönge fénnyel a kezükben, jártak a nővérek.

Fiatal fehérköpenyes lány dőlt a falnak, szemét lehunyta, pihent.

— Ez itt a pokol — mondtam.

— Az.

— Ha kétszer ennyien lennének, akkor sem bírnák.

— Akkor se.

— Hallottam, hogy igen kevés orvos és ápolónő maradt Bejrútban.

— Nem tudom.

— Mesélték, hogy egy férfi a hegyvidéken térdlövést kapott, aztán öt órán át zötyögtette az autó ide Bejrútba a kórházba, s a műtét után arra kérték, vállalja az utat visszafelé, kell a hely a súlyosabb sebesülteknek. A térdlövés nem súlyos eset.

Hallgatott. Abbahagytam.

— A történetet most már elhiszem — mondtam még.

Erre bólintott. Kisimította haját az arcából, felkattintotta a zseblámpáját, elindult a matracok útvesztőjében.

A földszinten négy műtőben operáltak. Ezek közül csak az egyik szolgált régebben is erre a célra. A másik három orvosi szoba volt. A kórház áramfejlesztője két

műtőlámpát bírt csak el. A másik kettőben gyertyák égtek. Gyertyatartók álltak a műtőasztal mellett, régi, nagyúri estélyek kellékei. Ahol erősebb volt a fény, ott végezték a has-, a mellkas- és a fejműtéteket. Akinek a végtagja sérült meg, a gyertyafénybe került.

Bejrút valamikor a közel-keleti betegek zarándokhelye volt. Itt találták a legjobb kórházakat, a legkorszerűbb fölszerelést, a legképzettebb orvosokat. Most? Az egyik műtőből takarítónő jött ki, partvissal, szemétlapáttal. A lapáton kétmaroknyi fémdarabkák.

— Mi ez?

— Ezek? Golyók. Szilánkok. A sebesültekből szedték ki a doktorok. Óránként kell összesöpörnöm.

A szállodában a *WAFA* hírügynökség bulletinje várt. „A jobboldali erők ma délután nehéztüzérséggel lőtték a palesztin Vörös Félhold kórházát Burzs Abu-Hajdarnál. A kórház igazgatója és több orvosa súlyosan megsebesült. Az Arab Egyetem kórházába szállították őket. A Vörös Félhold egyik autóját tűz alá vették a falangisták, amikor a mentők megpróbálták fölszedni Bejrút nyugati szektorában a sebesülteket. A gépkocsi megsemmisült, személyzete életét vesztette."

A hírügynökség megjegyezte: a jobboldali csapatok már korábban szétlőtték az Al-Kuddusz, az Al-Makaszed kórházat, több tüzérségi találat érte a Barbir-hospitalt és az Arab Egyetem kórházát.

★

A Palesztinai Felszabadítási Szervezet főhadiszállásának rádiója előtt egy svéd kolléga ült, Anders Hasseilbom. Mellette Eklund, a hallgatag, aki elhagyta most a King's hotelbeli támaszpontját.

— Halló? Éva? Éva, megvagy?

A recsegés — ott, a másik készüléknél — világosan elkülönült a becsapódó lövedékek dörejétől.

— Itt Éva Stahl.

— Itt Anders. Csakhogy élsz!

— Élek? Anders! Juszif meghalt. Nekem meg nincs karom. Nincs meg a jobb karom.

— Éva!

— Anders! Hallasz?

A készülék most csak a bombabecsapódásokat közvetítette. Hasseilbom Tal Zaatarral beszélgetett. A táborral, amely hetek óta el volt zárva a külvilágtól, s a hírügynökségek szerint percenként háromezer lövedék érte a területét. Éva Stahl, 27 éves ápolónő, esztendők óta ott élt a férjével. Éva svéd volt, Juszif palesztinai.

— Anders! Hallasz? Nem tudom, mi lesz. Négyezer sebesült van. Asszonyok és gyerekek. Egy büdös bunkerban vagyunk. Nincs mit enni. Nincs víz.

— A kutak. Éva, mi van a kutakkal?

— Éjjel-nappal lövik a kutakat. Sok beomlott. Lehetetlenség kimenni vízért. Pedig kell a víz a betegeknek.

— Van még gyógyszeretek?

— Gyógyszer? Semmi sincs. Három orvos maradt. Tudod, hogy mivel fertőtlenítenek? Sóval.

— Megpróbálunk segíteni. A Vöröskereszt megígérte.

— Ha nincs víz, meghalunk. Három nap múlva mind halottak leszünk. Siessetek!

★

Tal Zaatar, a tábor, Bejrút legszebb helyén feküdt. Egy domboldalban, ahonnan végig lehetett látni a várost, egészen a tengerig.

A Kakukkfű-dombon (ezt jelenti a hely neve magyarul) valamikor ugyanolyan nyomorúságos bádog- és fatábor épült, mint amelyek szerte az arab világban befogadták a palesztinai menekültek tömegét. De Tal Zaatar más lett. A kőépületek, az erkélyes, nagyablakos házak fokozatosan kiszorították a viskókat. Szép központ épült, iskolával, üzletekkel, és csak a település széle maradt szegény. Az itteni házak gazdag palesztinok pénzén épültek: ezek amolyan jövedelemadóként tetemes összegeket utaltak át a Felszabadítási Szervezet számlájára, hogy emberhez méltó otthonokat lehessen teremteni a táborban. Tal Zaatar másban is különbözött a menekülttáborok többségétől. Igazi munkástelepüléssé változott. A környező üzemek Mekkalában és Aszrafijában szívesen vették az olcsó munkaerőt. Számos gyár — például a Phillips Művek — munkásgárdájának többsége Tal Zaatarból került ki. És különbözött a tábor népessége a többitől vallásában is. Sok volt köztük a keresztény. Két mecset és egy ortodox meg egy maronita templom emelkedett — míg földig le nem rombolták valamennyit — a központban. A keresztény vallású palesztinokat az vonzotta Tal Zaatarba, hogy az üzemek keresztény tulajdonosai szívesebben alkalmazták őket muzulmán honfitársaiknál.

Amikor az izraeli légierő bombázni kezdte a libanoni menekülttáborokat, óvóhelyeket építettek. Bunkerokat vasbetontetővel, és a pincéket összekötő folyosórendszert.

1975 tavaszán, azután, hogy Ajn Al-Rumanánál lemészárolták az autóbusz utasait, megerősítették a tábort. Bulldózerek 3 emelet magas földsáncot emeltek a település köré, és a központot többszörös védelmi gyűrűvel vették körül. Amikor a tábort ostromolni kezdték, az

eredeti lakosság egyharmada élt a másfél kilométer átmérőjű területen. Tizenötezer civil: családok, gyerekekkel, öregekkel és körülbelül kétezer fegyveres.

Azok közül, akik a tábort elhagyták, néhány család a magyar nagykövetség közelében, Bir-Hasszán házainak pincéiben húzódott meg. Nem tudom elfelejteni az egyik öregembert. Naphosszat egy vaságyon üldögélt a pincében, szájában állandóan cigaretta füstölt, és aki csak hallgatója akadt, éneklő vékony hangon mesélgette neki az élettörténetét.

Jaffa mellett született egy faluban, itt élt 1948-ig, az első arab—izraeli háborúig. Akkor, százezrekkel együtt őt is elfogta a pánik és elmenekült. Túl a frontvonalon, a Jordán folyó közelében, a nyugati parton telepedett le. 1967-ben, az újabb menekülési hullám továbbragadta. Átkelt a folyón, Jordániába. 1970-ben, amikor Husszein király elhatározta, hogy leszámol a palesztin mozgalommal, a fegyverek első zajára elhagyta immár harmadik lakóhelyét, s Dél-Libanonba ment át. Aztán megjelentek az égen az izraeli Phantomok. Szórni kezdték bombáikat, s amikor az egyik a szomszédos házra zuhant, megint csak fölkerekedett, hogy nagyobb biztonságot keressen. S mivel keresztény volt, elment Tal Zaatarba. Hiszen ott munka várta. Igaz, csak kisegítő munka. Éjjeliőr lett egy üzemben. És most a házat, ahol Tal Zaatarban élt, rommá lőtték. „A Földön nincs már hely nekünk, csak a földben" — mondogatta.

★

A domboldalon könnyű harckocsik kapaszkodtak fölfelé. Lángot és füstöt eregettek magukból. Mögöttük, szétszóródva, terepjárók haladtak, golyószórókkal. Aztán te-

herautók, rajtuk géppisztolyosok. Középen, a fegyverektől körülzárva, ponyvával fedett teherautóoszlop: ez vitte az utánpótlást — élelmiszert, gyógyszert, muníciót — Tal Zaatarba. Leghátul a mi dzsipjeink hajtottak. A sok nap óta körülzárt menekülttábor felszabadítására indult a hadoszlop, az Aley-környéki hegyekből. Kora reggel volt, a lakónegyedek fölött terjengő füstöt átvilágította a nap.

Már túl voltunk az erdőkön, áthaladtunk a völgyeken. Ezek teraszain egészséges gyümölcs érett. Az útfordulónál kiszélesedett a horizont. Alattunk a domb ölében Tal Zaatar. Nem lehetett messzebb másfél kilométernél. A dzsip befarolt két fa közé, kiszálltunk.

— Adok távcsövet. Úgy jobban lát — mondta a libanoni hadsereg hadnagya.

A lencsék egyszerre a közelbe hozták a tábort. S a rombolás képét. A bádogházak eltűntek a föld színéről. Ami megmaradt közülük, az óriási összegubancolódott fémforgácsokra szakadt; olyanok voltak ezek, mint frissen kinőtt pléhvirágok. Beljebb átlyuggatott, leszakadt, kiégett épületek. Legtöbbnek csak a földszintje maradt meg: kormos, törött zápfogak. És füst. Mindent beborító, mindenhová behatoló szürkés felhő. Embert nem lehetett látni, valahonnan a pincék felől villantak torkolattüzek. Balra Dzsiszr Al-Basa maradványai. Innen a dombról még az ágyúkat is lehetett látni: Chamoun tigrisei most itt állították fel az ütegeiket. Jobbra Nabaa, a valamikori munkáskerület (itt nem palesztinok, hanem libanoniak laktak), semmivel sem nyújtott szívderítőbb látványt a tábornál. Itt és lent a domboldal alján harckocsik.

— A felderítés adatai szerint az ostromban a jobboldal 120 harckocsija és páncélozott szállítójárműve vesz részt

— mondta a hadnagy. — Ott jobb kéz felé, a házak mögött M—19-esek. Amerikai licenc alapján Izraelban készültek. Tegnap 60 darabot tettek partra Dzsuniéban. Egész napra lezárták a kikötőt, és csak az izraeli fegyverszállítmányt rakták ki. Hiába álcázták, pontos jelentéseket kaptunk.

A dombokon megszólaltak a baloldali hadsereg ágyúi. A becsapódó lövedékek nyomán a porpamacsok elértek egészen a tábor külső védelmi vonalának homokbarikádjáig. Több harckocsi lángot fogott a völgyben. Az egyik lövedék géppuskafészket találhatott, a göröngyök között fekete vasdarabok pattantak föl.

Megindult lefelé az oszlop, szüntelenül tüzelve. Dzsiszr Al-Basa felől most erre fordultak a jobboldal lövegei. Két ponyvás teherautó kigyulladt, poroltóval próbálták fékezni a lángokat. A lövedékek egészen közel csapkodtak. Egy sudár fa elvált a gyökereitől, billegett egy kőrakáson, aztán megindult lefelé a dombon. Addig gördült, amíg koronája fent nem akadt egy bozótban. Az előrenyomuló ék már fél kilométernyire járt a tábor torlaszaitól. A dombon megindultak két oldalról — hogy átroppantsák az utánpótlással érkező oszlop derekát — a jobboldal harckocsijai. Száz méternyire tőlünk egy dzsip a levegőbe repült. Szanaszéjjel vágódtak a kerekei.

— Sajnálom — mondta a hadnagy —, vissza kell menniük. Nincs szükségünk halott külföldiekre.

A sofőr begyújtotta a dzsip motorját és intett: beszállni.

— Mit gondol? Sikerül az áttörés?

— Nem tudom. Az ellenség nagy fölényben van.

A kocsi szinte átugrott az úton, cikcakkban tekergett, mintha ez védelmet nyújtana a golyóktól.

★

A palesztin információs irodán nem volt bent senki, csak egy fegyveres őr. Mutatta, üljek le és várjak. Mindjárt jön Faruk. Itt csönd volt, semmi sem hallatszott a folyón túli harcokból. Kimentem az erkélyre; egy kocsi jött, megrakva görögdinnyével. A sarkon túl aggregátor zümmögött, csak a hangja ért el idáig. Már ismertem a helyet, tudtam, ott kút áll az udvaron, onnan emeli föl a motor a vizet. Odajárnak a környék lakói.

— Hahó!

Faruk kis öccse bukkant fel az ajtóban, fülig mocskosan.

— Hogy nézel ki? Mint egy szenesember.

— Szemetet szállítottam — mondta.

— Látod, ennek épp ideje.

— Két kocsival jártunk hajnal óta, összeszedtük a hulladékot a tengerparton és kivittük Khalde mellé, ott van egy szeméttelep. Ötször fordultunk.

— A tengerparton sok szemét lehetett.

— Majdnem okádtam. Volt ott minden. Még büdös, rothadt marhabél is. Pfuj! Lennék csak egy kicsit nagyobb.

— Mit akarsz, még őrjáratba is elengednek?

— Csak azért, hogy röhögjenek rajtam. Hogy térdig ér a puska. De ha szemetet kell szedni, arra jó vagyok.

— Ez is harci feladat. A lakosság jobban érzi magát, ha nincs szemét, ha meg jobban érzi magát, az mindenkinek jó.

— Pont olyan a dumád, mint ezeknek itt. De persze, te nem fognál meg egy döglött macskát. Tíz macskát is összeszedtem.

Köpött egyet, s ment a lavórhoz kezet mosni.

Húsz perc múlva jött Faruk.

— Mi van a táborral? — kérdezte.

— Semmi jó. Nem tudtunk bejutni. Két vagy három teherautó bement, de aztán elvágták az utánpótlást. A harcok egyébként még folynak.

Este a rádióban Kamal Dzsumblatt beszélt. Ő a baloldal szóvivője, hetek óta a hegyeket járta, az ellenállást szervezte, ezért találkoznom sem sikerült vele.

A táborok elleni támadás akkor indult meg — mondta Dzsumblatt a rádióban —, amikor Libanon haladó erői elfogadták a tűzszünetet, és karnyújtásnyira volt a rendezés. A táborok ostroma és az ott élők lemészárlása azt mutatja, hogy a jobboldal vezetői nem akarják a vérontás végét. A chamounok és gemayelek ketté akarják osztani az országot. Népi háborút kell hirdetni, hogy megmaradjon Libanon.

★

F. Lajos kinyitotta a nagykövetség ajtaját.

— Jó, hogy jön. Megfőztem a búcsúlecsót.

— Búcsú?

— Igen. Este jött egy távirat.

„Mivel a harcok elhúzódására lehet számítani és nem látszik kibontakozás, térj vissza Kairóba, kísérd figyelemmel onnan az eseményeket, ha lényeges változás történik, ismét Bejrútból kell tudósítanod."

F. Lajos nagy lábost tett az asztalra, hetek óta nem látott ételt, hiszen nem mindennapi talentum kellett ak-

koriban a paradicsom és paprika beszerzéséhez. Négy üveg sör is került az asztalra. (Egyetlen ládával maradt már csak a nagykövetségen.) Koccintottunk — egy jobb találkozásra.

— Most elmegy innen. És hamarosan majd minden messze kerül — mondta Gy. Ferenc. — Hírekké változunk. Statisztikákká. Hogy ennyi meg ennyi becsapódás volt az este, hogy ennyi meg ennyi halott, hogy merre mozogtak a frontok. De ne feledje azt, amit — ha jól tudom — Chaplin mondott egy filmjében, amikor potyogtak körülötte a bombák, és ő meg a földre hasalva kuksolt: „Na de kérem! Itt emberek vannak!"

Átéltem ott, az emberek között, Libanon talán legtragikusabb napjait.

Már csak a telex-papírokról olvastam, hogy a Vöröskereszt sok-sok kísérlet után sebesülteket hozott ki a Tal Zaatar-i táborból. Hogy az első szállítmány tagja volt Éva Stahl 27 éves, svéd nemzetiségű ápolónő. Hogy hatheti kegyetlen ostrom után elesett a tábor. Az utolsó éjszakán 12 000 polgári lakosa menekült, megtizedelve, Nyugat-Bejrútba. Hogy a tábort védő fegyveresek közül csak 98-an maradtak életben. Hogy Libanon különböző vidékein folytatódtak a harcok. Hogy a politikusok folytatták tárgyalásaikat. Hogy az Egyesült Államok diplomatákat küldött a jobboldal ellenőrzése alatt álló területekre...

Az utolsó délután, az utolsó este Ibrahimot kerestem. Senki sem tudott róla, három napja útnak indult, még nem tért vissza. Végül a Caracas taxivállalat egyik sofőrje jelentkezett: vállalja az utat Damaszkuszba. A kocsi, amerikai Plymouth-batár, már megjárta a frontot. Amikor a repülőteret támadták, ott várakozott az épü-

let előtt, repeszszilánkok nyomait viselte, szélvédőjén törés-rózsák.

— Menni megy — mondta a Caracas embere —, a motornak és a futóműnek semmi baja. Ezt adták, ha útközben elveszik, nem nagy kár.

★

Mentünk vissza a jól ismert úton, át az előrosok kanyargós utcácskáin Bchamunig. Itt, a városkán kívül összetorlódtak a kocsik. Egymás mögött állt személyautó, tehergépkocsi, a keskeny úton elférni se lehetett mellettük. A járművekben senki sem ült.

— Nézzük meg, mi van ott elől — mondta a Caracas embere.

— Nézzük.

Előrementünk. A domboldalban emberek nyüzsögtek. Botokkal, gereblyékkel, autókból előrántott kurblivasakkal, emelőkkel.

— Mi van itt?

— Ég a liget.

Fiatal fák növekedtek itt a dombon. 5—6 éves cédrusok. A bchamuniak határozták el esztendőkkel ezelőtt, hogy elhozzák északról, megtelepítik itt Libanon sokat megénekelt és pusztuló fafajtáját. Most égett a cédrusliget. Valahonnan gyújtólövedék hullott ide, lángba borultak a bokrok, tüzet kaptak a fiatal fák. Sisteregve, nagy füsttel égtek, nedvet eresztve szenvedő testükből.

A cédrusok füstjét a földre nyomta a szél.

TARTALOM

ODISSZEA A LEVEGŐBEN 9

ALI APJA ÉS A FEHÉR MERCEDES 35

„... BEJRUUTBOOL UEZENEM ..." 49

NEM A HARCÉRT HARCOLUNK 69

DIPLOMATÁK A TŰZBEN 93

A TIGRISNÉL 115

A KAKUKKFŰ-DOMBON 135

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Betlen Katalin
A borító és a tipográfia Kun Gábor munkája
Műszaki vezető Mózes Tibor
A szedést 1976. IX. 10-én kezdték meg
Megjelent 1976. IX. 30-án, 30 000 példányban
Terjedelme 7,6 (A/5) ív
76—3511. Szikra Lapnyomda, Budapest

Bejrút egyik belvárosi utcájában

8,— Ft

Éva Stahl svéd ápolónőt kórházba szállitják a Tal Zaatar-i táborból